

79 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 79

ДРАМАТСКИ СПИСИ

ЈОВАНА СТ. ПОПОВИЋА

КЊИГА ДРУГА

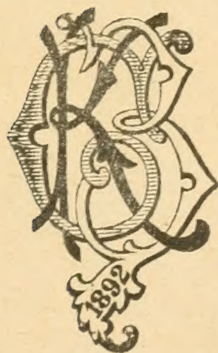

79 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 79

ДРАМАТСКИ СПИСИ

ЈОВАНА СТ. ПОПОВИЋА

КЊИГА ДРУГА

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1903.

О ОВОМ И РАНИЈИМ ИЗДАЊИМА НАХОДА СИМЕОНА И ТВРДИЦЕ

У овој, другој, свесци Драматских Списа Поповићевих штампа му се трећа трагедија, *Наход Симеон или Несрећно Супружество* и друга комедија, *Тврдица*, — тим редом, како их је и он прво објавио.

Први комад издало је „Друштво љубитеља српског књижества у Темишвару“ године 1830. у Будиму: **Наод Симеон** *или* **Несрећно Супружество,** *трагедија у пет дејства, по народној песми сочињена* **Јоаном С. Поповичем** *(Die unglückliche Ehe).* — По други пут издала су га Браћа Јовановићи у Панчеву, у свесци 163. *Народне Библиотеке,* онако како су и остала дела Поповићева и других старијих нам књижевника: мењајући, поред правописа и језика, и текст у неколико. Овде је на пр., сасвим природно према и онако непотпуном посрбљавању застарелих, „славенских“ израза *(срећа* м. шчастије и благополучије, *врлина* м. добродетељ, *то јест* м. сирјеч, и др.), изостављана неколико пута друга, „словенска“, реч, кад би се нашла поред народне истога значења, што код Поповића и није тако ретко, као: моје среће

(и мога шчастија; онде, на стр. 39); благо (и сокровиште; 54) и др.; али је каткад остављано и недирнуто: узрок и причина (62). Непажњом пак изостало је, те гдегде кварило смисао: (на стр. 10, онде) носи (гутај), гладу га предај; (11) очина сам ја (љуба) била; (16) моје је срце (у његовим недрима. Без њега сам) само сен; (28) Шта сам му говорила не знам (како сам га од себе отпустила, не знам); (40) мени је познато (, целој је Јањи познато) Хасана злобно и црно срце; (41) да те звезда (шчастија) води; и др.

Тврдицу је Поповић штампао прво у Пешти године 1837.: **Тврдица,** *шаљиво позориште у три дејства, састављено од* **Јоана С. Поповича.** *(Der Geitzhals, orig. Lustspiel.)* После *Лицâ*, која су на полеђини унутрашњег насловног листа, има на предњој (III) страни другог листа ова посвета: „Высокоученомъ Господину Гаврійлу Пекаровичу, медицине доктору, свомъ любезномъ пріятелю посвећено“, — а на задњој (IV) страни тога листа ови су стихови:

„Радо Т' Друже дижемъ Памятнике
Посвећуюћ' Теби моє Кньиге.
Само немой, да се редъ измени,
Да Памятникъ Ты подигнешъ мени.“

Затим је (на страни V) *Предсловіе.* — Одмах друге године штампао је Поповић ову комедију своју и по други пут, у Новом Саду: **Тврдица,** *шаљиво позориште у три дејства, састављено од* **Јоана С. Поповича.** *(Друго умножено изданије.) Der Geitzhals, orig. Lustspiel.* То није само прештампано прво издање, него је писац у неколико прерадио и сам комад, „с једним лицем

умножио“, како сâм вели у *Предговору* к том издању. Ипак то није ни издалека онаква прерада као кад Лаже и паралаже. Извео је, наиме, кир-Диму на сцену, те стога додао у првом дејству два нова позорја: *девето* и *десето*, и у трећем једно, завршно: *седмо*. Како је прво издање Тврдице највећа реткост, а завршна (6) сцена у њему није велика, то је саопштавамо овде целу:

6.

Јуца и бивши.

Јуца. Знате ли шта је ново на сокаку? Кир Дима банкротирао.

Јања. Што, море, што?

Јуца. Ено му затварају дућан.

Јања. Кирије имон, 10.000 форинта!

Мишић. Шта?

Јања. Каимено, пропаднили ми. Еј Јања, син од Танталос, сад си сасвим пропао!

Мишић. Али како сте му могли толике новце поверити?

Јања. Како да му не дам? Трија пер мезо, то је лепо интерес!

Мишић. Ево сте изгубили капитал. Видите, лепо каже српска пословица: „Скуп више плаћа“. Да нисте жалили за шталу, не би вам коњи пропали; да се нисте на профит полакомили, не би толике новце изгубили. Скупоћа вам је више штете него асне причинила.

Јања. О апелписија, о апелписија! Сиромах Јања, твоја планета пуна нестрећно духу. Да узмиш пушка и да си убииш, да ти нема више на овај свет, кад не можеш да прокопшиш. —

Друге су измене у овом: — 1) додао је тумачења грчким речима и изразима, ипак не свима,

како би требало; — 2) додао је у првом позорју првог дејства уз лица и назнаку рада им: Кир Јања *разгледа хаљину*, Јуца *шије*; даље, у истом позорју, у говору Јуцину:... треба ли *ми* штогод; и у говору Јањину: . . . седи цео дан у кафана *и игра шервинцлу*; као и у другом позорју истог дејства: да ти ђавол носи *сос* твоја жица; па у дејству II, појави 3., у говору Јуцину: Не знам *ја*: кад се вратите; у III, 5. у говору Јањину: Ево да вам дам евлогименон. *Да буди свадба у недеља;* — 3) променио по неки израз: у I д. 3. п., у говору Јањину: Ама графа ј' од кир-Диму, му познаим *слово* (м. рука); па даље: изиђи *у поле* (м. напољу); у I, 6. (Мишић)... не могу *одреќи* (м. да одрекнем); у II, 4. (Јања) . . . идите *у* (м. код) вашу кућу; — 4) дотерао, али не потпуно, говор кир-Јањин: *сум* м. сам, *оќим* м. оћем, *дођиш* м. дођеш, *знаиш* м. знаш, *слушио* м. слушо, *го* м. га, *сос* м. сас, свога *господар* м. господара — како је чешће у првом издању; па тако даље и у: I, 6. откад је *свету* м. свет; ајде у *кујна* (м. кујну); на ова оскудна *времену* (м. времена); ама *ми убите* (м. убите ми); II, 4. да наоштриш *ножу* (м. нож); III, 5. ево узмите *га* (м. је), и др.; — 5) слагачевом је погрешком, без сумње, изостао у другом издању читав став у III, 5. (Јања Мишићу): Узмите(, *господин нотариус. Ја вам поклоним сос моја*) Катица; а при том у I, 6. (Мишић) (*то су*) 10.000 фор.; ја могу *(ги)* други пут доћи; како се *(ви)* тешкате; у III, 3. (Петар) добро, *(добро)*. Па ће свакако отуда бити и у III, 2.

(Јања): Примио си *1* форинта и *43* крајцари (м. 33, како је у I, издању и како је збиља пред тим Јања израчунао); — 6) још ће, без сумње, бити погрешно у оба издања у истом рачуну Јањину даље: . . . саранда окто ће *саранда* (м. тријанда) трија крајцарија — јер, и ако одмах затим у љутини довикује глувом Петру: „. . . четирдесет и четири крајцари“, види се пре тога, по свему рачуну, да Јања правилно сабира. — Треће издање Тврдице приредио је у Београду 1867. Андрија С. Станковић. — Још су га издавала и Браћа Поповићи, књижари у Новом Саду.

Али издање, у коме је досад највише била позната ова комедија Поповићева, што се и данас тако радо гледа и чита, несумњиво је издање панчевачке књижарнице Браће Јовановића, у св. 15. њихове *Народне Библиотеке,* те је стога вредно рећи коју о њему. То је издање удешено и према другом и према првом Поповићеву, али ипак и више према првом него што би требало. Тако на пр. ни ту нема назнаке рада поред лица у I, 1., ни прва три тумачења грчким речима уза њ, као још ни петога уза завршну сцену (III, 7.); даље је, према првом издању, у I, 2. (онде стр. 17): . . . му познаим *рука* (м. слово); I, 4 (стр. 18): *слушо* м. слушио и *знаш* м. знаиш; (19) *сас* м. сос; I, 6 (20) *свет* м. свету; (23) *времена* м. времену; (24) ама *убите ми* м. ми убите; II, 3 (40) *не знам* м. не знам ја; али и оправдано у I, 6. (22) *то су* 10.000 форинта; у III, 3. (56) једна форинта и *тридесет* (м. четрдесет) и три крајцари, као

што је тачно отуда попуњен и споменути изостали став у Јањину говору у III, 5. Поред обичног посрбљавања у том издању — (госпоћица м. господична, врлина м. добродетељ, предузеће м. претпријатије, брак м. бракосочетаније, васпитање м. воспитаније, будући м, будушчи, па и расуђење м. расужденије, положење м. положеније и др., што није требало предузимати бар у говору Мишићеву, који говори „књижевним“ језиком) — има и другог самосталног мењања, као: у II, 2. (38) да *им неће* м. неће им; у II, 5. (46) *кћери* м. кћерју, и др., али и оправдано у II, 7. (50) кад би *ми* судбина пакосно укратила. С непажње пак изостало је: у I, 1. (13): гитармајстор је већ пет сати (због жица) пропустити морао; I, 6. (22) пак се могу (обоје) по вољи усрећити; у (моју) кућу; (23) та (ви) ваљда ме нећете празна отпустити; II, 3 (38) дају му људи (лепо) пет форинта; (39) сад да узмим штап, (да идим) да просим; (40) с (једним) окованим сандуком; II, 7 (51) познато је да се (тек) такова љубов као знатна почитује; III, 1 (54) . . . да си отрујим(. То не коштуи ништа, и не прави ларма. Тако да умрим), да пропаднім; III, 3 (57) како (ћиш) да ми платиш. Али можда је Тврдица два пута штампан у Народној Библиотеци, као оно Његошев Шћепан Мали, те једном боље а други пут горе, овако.

Овде се сад штампа Наход Симеон по издању од г. 1830. и Тврдица по другом издању од г. 1838., као основном, али и са обзиром на прво издање од г. 1837., по коме је и допуњен споменути изостали став у III, 5., као и све остало,

незнатније (у I, 1. 6.; III, 3.), и измењен број крајцара у Јањину рачуну у III, 3.

Измене, учињене у језику и правопису Поповићеву, исте су које и у првој свесци Драматских му Списа, побројане у предговору у тачкама 1.—8. и у 9., односно речи *кој* (кой); мењана је и интерпункција, као и у првој свесци, што је онде пропуштено да се назначи; па су још и све апострофиране речи допуњене (али, је ли, нити, зашто, анђео, дошао, хајдемо и др.). Само је, разуме се, говор кир-Јањин остао недирнут, осем неопходних измена у правопису. Једна пак особина његова, наиме да место *е* и *је*, већином у глагола, има глас који је Поповић обележавао: час као *и*, час као *ј* (й), па и као *ји* (iи) (ни у оба издања увек једнако на истом месту, нити пак у истој речи у једном издању) обележена је овде словом *и*, како је готово редовно и у првом издању, али и словом *ј*, ако је помоћни глагол *је*, а између два самогласника, па се у том слажу оба издања. Где се пак Поповићу у оба издања промакло(?) *је*, ту је и остављено тако.

Од других измена и овде су, као и у првој свесци Драматских Списа Поповићевих: — 1) бројеви исписани речима и скраћенице (*господин* или *госпођа*, *фор*инта и др.) допуњене; — 2) ради једнакости с првом свеском, и овде је изостављена реч „позорје“, те остали само бројеви; — 3) у натпису позорја у Находу Симеону додадавана су потребна лица: I, 4. и III, 8. *доцније Јамна*; III, 6. *доцније робови*; V, 1. *доцније роб*; али није на почетку петога дејства назначено

место рађњи два прва позорја, јер се види да је исто које и у ранијем, четвртом дејству, због чега га Поповић није ни обележио, као што ни на завршетку четвртог дејства није ставио уобичајено „завеса пада“; — 4) лица су крупније штампана на почетку новог реда, и кад само раде што, а не говоре, и иначе, ако то Поповић није учинио: у Находу Симеону: I, 5. *Робиње* (се удаље); II. 6. *Сви* (се, зачуђени, удаље); II, 9. *Ламбра* (за њом). [Ту је и ред речи окренут]; II, 10. *Омар* (ступи); III, 3. *Симеон* (га смртно рани); III, 5. *Наход* (спусти главу, па ћути); III, 6. *Робови* (дођу . . . .); III, 7. *Девојке* (се удаље); III, 8. *Јамна* (изиђе). [Ту је затим пред наставак царичина говора опет стављено *Царица*]; III, 9. *Царица* (изгуби присуствије духа); *Наход* (падне пред њом на колена). [Ту су још речи „завеса спусти се“ одвојене у нов ред]; IV, 3. *Девојке* (певајући, за њима отиду); V, 1. *Роб* (изиђе); V, 4. *Робиње* (је посаде на софу); V, 5. *Јамна* (зацрвени и спусти главу доле). — *Симеон* (их састави); *Царица* (се изван себе бити види); *Сви* (стоје скрушени . . . .). [Ту су и последње речи „завеса падне“ одвојене у нов ред]; у Тврдици: I, 2. *Јуца* (одлази); II, 1. *Катица* (стане). [Ту је затим опет стављено *Јуца*]; — 5) изостављено је име лица, ако се понавља, као у Находу Симеону: I, 4. *Јамна* (ступи). — *Јамна*. Везир Хасан жели. . . . ; III, 3. *Симеон* . . . . љубови, ти ми сад помози! (Почне се с Хасаном борити и замало га рани). — *Симеон* (престане). Част је царичина опрана!; V, 4. *Царица* . . . . бацајте ме, ах! (Клоне. Ламбра

је придржи). *Ламбра.* Царице....; — 6) поправљене су несумњиве омашке штампареве (и пишчеве?), поред незнатнијих, и ове у Находу Симеону: II, 3. *Омар*.... Не знаш ли што нам закон *проиисује* (м. *при*—); II, 10. *Царица* .... Може ли он на престол ступити? *Не.* (м. *Но,*) не може; III, 2. *Никола*.... смеш ли се оној препоручивати, за којом *Хасан* [додато] распаљен бесни, и где Синан своју љубав показује; III, 9. *Царица* (ухвати *га* [додато] за руку....); V, 2. *Омар.* Још нпси узде од града како ваља *шчепао* (м. *очепао*-счепао) а већ...; па је требало свакако и у IV, 4. у говору Синанову променити овако: Синан ће твоје шчастије у *тужно-печалној* (м. *сужно*—) пештери оплакивати — што се бар овде помиње; у Тврдици (поред споменуте већ измене у грчком рачунању кир-Јањину) још: II, 1. *Јуца*.... а треће, целој персони особито *доликује* (м. *од*—); II, 7. *Мишић*.... кад би *ми* [додато] судбина укратила; — 7) говор „на страни" у Тврдици, ако није тако обележен, стављан је у угласту заграду; а грчке речи, ако су у Поповићевим издањима биле штампане грчким словима, овде су прештампане нашим размакнутим.

Хвала Матици Српској у Новом Саду, што се радо одазвала жељи С. К. Задруге, те је послужила својим примерком Тврдице од г. 1837. тако да се могао употребити при приређивању овога издања.

Д. К.

НАХОД СИМЕОН

ИЛИ

НЕСРЕЋНО СУПРУЖЕСТВО

ЛИЦА

Зулма, царица Јајце града.

Ламбра, } њене робиње.
Јамна, }

Хасан, везир.

Синан, његов синовац, паша.

Омар, дервиш.

Наход Симеон.

Никола, под именом **Емар**, роб царичин.

Други **роб.**

ДЕЈСТВО ПРВО

(Широка улица у граду).

1.

Наход Симеон, мало затим Никола.

Симеон. Никаква ми дакле надежда више не остаје? Сви су ми трудови осујећени. И баш се небо заклело на моје гореће молбе уво не приклонити! О нешчасни, међу непознатим људма несрећни Симеоне! — Но, кога ја видим? Или ме очи варају? Чији ми се образ представља? Никола!?

Никола (ступи мало ближе и гледа га зачуђено). Наход!? Је ли могуће? И ти у овој земљи! Еда и тебе судбина подобна мојој гони?

Симеон (загрли га). Никола, брате мој! Није могуће! Ти си анђео, који си ми у ово време, највећем очајанију на похишченије баченом, с неба сишао, и твоје присуствије мени поклонио. Кажи ми како си овамо дошао, како живиш, и шта си у овој земљи?

Никола. То је лако погодити, љубезни мој! Шта може туђоземац у овој држави бити, него роб? То је моје жребије.

нешчасни — несрећни. *образ* — лик, слика. *похишченије* — уништење. *жребије* — удес, усуд.

Симеон. О, Боже!

Никола. Нећу те дуго оптерећавати пропавша ти приповедајући. Сам знаш како смо задовољно у блаженој оној пустињи, у хилендарском манастиру, невине детињства дне проводили: у љубови и побожности, у испуњавању Божјих заповеди весело су нам кратки часови протицали. Но наскоро се мени млеко Христијанства укиде: лицем на Велики Четвртак, ако се можеш опоменути, с Василијем и Аркадијем ухваћен будем, и у овај град доведен. Њих двојицу даље одведу, а мене овде владајућем цару продаду, да робујем и да незнабошцу служим. Ево ти накратко моје судбине! Шта ме је суза стала ова несрећа! Колико сам жалио оне божествене људе, који су се нас ради, може бити, узнемирили.

Симеон. Ах, ваше је паденије цео манастир у жалост бацило. Шта није игуман радио, да би вам трага пронашао, но сујетни су били сви његови труди.

Никола. Блажен он! О, да хоће моја душа с његовом на другом свету бити! Његов је живот светиња. Судба ме трострукн ланци држи, и не да̂ ми прилику јошт једанпут њега видети, и његову целивати десницу. Но шта тебе од његове љубави отрже, жалосни брате? Кажи ми шта је тебе чак овамо из оне пустиње дотерало?

Симеон. Ах, Никола, нас судба једнако гони, само другим оружјем. Тебе је ропство у свет отерало, мени љубов покоја не да. Знаш, брате, у манастиру било нас је дванаест: сваки је знао откуда је и којега рода, само ја један и без мајке и без оца бијах.

паденије — несрећа, пропаст. *сујета* — узалудан.

Никола. Куд ће ти бољи отац, него што ти је игуман био? Ниједна мати не може већма своје чедо неговати, него што је он тебе љубио.

Симеон. То је истина, брате; но опет како је човеку, кад доказати не може да је од законог брака рођен? Већ ме од несташне деце име копилета срамотити почне, које ме огорчи, те поочиму одем и од њега отпуст заиштем. „Сине мој, — рекне ми чесни старац, — време је већ да ти тајну откријем, за коју нико на свету не зна. Ваља већ да чујеш како си у манастир дошао, које је теби непознато досад било. Ја сам тебе, синко, из мора извадио: ти си у ковчежићу заливен био, и овај је знак (давајући ми особити неки дукат) с приложеним писмима поред тебе био. Иди, потражи твоје родитеље. Из оних писама види се да ниси од худе куће, и, ако Бог да́, те их срећно нађеш, врати се, синко. Ја ћу тебе с оном љубовју дочекати, с којом сам те досад предусретао.“ Ја узмем писма и знак, што је поред мене био, и пођем по свету од немила до недрага превијајући се, и за моју родбину распитујући; но залуду. Ево трећи месец прође, и ја бадава по свету тумарам. Све сам поморне државе прешао, и најпосле се чак у Јању упутим. Но овде на зло нађем. Харамије на мене нападну, и све шта сам имао отму. Сад куд сам пристао? У туђој земљи, непознат, без трошка и потребе! Јошт да тебе не нађох, сасвим би ме очајаније свладало.

Никола. Хм, хм, хм! Да ти оставиш оно красно место, и да се по свету бијеш без големе невоље!

Симеон. О, брате, ти си у овој земљи огуглао. Не знаш шта је мајка, не знаш шта је отац. Но помисли како ти је, кад се сетиш како твоја род-

бина уздише, ако је разумела да те је из манастира нестало. Колико ноћи твоја мајка проводи без санка, у горкој туги и беспрестаним сузама; како она себи муке представља, којима је, може бити, њено нежно чедо окружено. Није ли тако и мојој мајки?

Никола (у движенију). Находе брате, са̂м је Бог тако уредио да се ми у даљној земљи састанемо, и један другом па помоћ будемо. Ја сам код овдашње царице роб, но већу сам милост искусио, него ниједан други. Њој ћу те представити, и не сумњам да те богато обдарити неће, пошто разуме да си тако пострадао. И она зна шта значи од судбине гоњен бити.

Симеон. Ах, нико, може бити, није удар судбине искусио у оној мери, у којој је мене посећивала!

Никола. Моје је име у овом граду Емар. Тако ћеш ме и ти звати. Ја ћу те дворјанима представити као мога познаника, а царици ћу, као што рекох, јавити како си пострадао. Не сумњам, да ми неће намера по жељи испасти. Само ти буди предосторожан, не дај да те у двору кушају и испитивају откуда си и шта си. А за друго ја ћу се код царице бринути.

Симеон. Хвала ти, брате! Ти ми полак туге као тешки камен са срца збаци. Но, молим те, шта је овде царица. Како она у граду влада? Зар нема мужа, или мушке главе, која би управљала?

Никола. А, мој брате, и овде велики пороци владају. Да ти накратко приповедим шта је, јер и то ти може на ползу служити. У овом граду царовао је неки Ас-Биух-Исмаил, суров и свирепи владатељ. Он је имао једину од незаконог брака кћер, лепу, као што је Даница лепа. И ова га лепота

движеније — кретање, узбуђење. *предосторожан* — опрезан. *полза* — корист.

гнусним жаром распали, да је за жену определи. Сирота девојка, и не знајући да је сродством са свирепим краљем скопчана, одрицала је крвавим сузама ову прејестествену прозбу. Но шта је преко силе тирана учинити могла? Муфтија их благослови, и он се с њом као туђинком венча.

Симеон. О, нечувеног порока! Како га није гром из ведра неба ударио и ово чудовиште поразио!

Никола. Несрећна девојка све је с овим браком изгубила. Ништа је већ развеселити није могло, и саме су сузе биле, чим се она, бедна, забављала. Напоследак, дознавши оно што је слутила, сирјеч: да је свога свиреног мужа кћи, не могући грижу своје совести поднети, откаже му сасвим своју услугу, затвори се у кулу, и ту се глађу и жеђу морити стане, да би се греја опростила, што је преко своје воље и у незнању учинила. Међутим, цар по свом начину продужавао је свирепо владање, док се подаництма не додија, који ноћу дођу, те га убију. Тако сврши свирепи владатељ и бешчеловечни отац своје богомрско битије.

Симеон. Хм, хм! Свирепи људи и варварски обичаји, где просвештенија нема и где свећа Христијанства не сија. Шта се после с царицом збило?

Никола. Како отац издахне, таки кћер позову и за царицу прогласе. Она се, бедна, доста круне

определи — одреди. *прејестествен* — вanприродан, неприродан. *муфтија* — првосвештеник османских мухамедоваца; као најбољи познавалац корана (закона), казује на дивану (у већу султана и највиших државних чиновника) да ли је који државни посао, који се хоће да почне, по закону, и да ли се, према томе, може предузети. *саме су сузе биле* — једино су сузе биле. *сирјеч* — то јест. *бешчеловечни* — нечовечни. *битије* — биће, живот. *где* — пошто, јер. *таки* — одмах

одрицала, но љубов је народа победи, да се престола прими. Она је једна чесна и поштена душа, особито дивне лепоте; но нешчастије је уби.

Симеон. Сожаљујем. Сирота, на њу је жребије пало, да се човечество овим нечувеним пороком окаља. Но Бог ће њојзи за то опростити, јер нико сагрешити не може, ако на греј не сонзвољава.

Никола. Међутим, ми ћемо гледати за чим смо. Находе. Доброта царичина и буна ова међу људма нама ће пут к шчастију отворити. Сад хајдмо управо у двор царичин. Ја ћу те њој представити, као што сам ти отоич казао. И кад те она обдари, и кад згодну прилику улучимо, онда ћемо одавде побећи. Ја сам одавно о овоме мислио; но једно строгост царева, а друго не знајући на коју се страну са̑м окренути имам, морао сам се ове надежде лишити. Но сад је све другојачије. Нас је са̑м Бог саставио, да један другом у помоћи будемо. Кад се одавде уклонимо, онда ћемо ићи тражити твоје родитеље; па, ако их нађемо, тада ћемо се радосни у нашу земљу вратити.

Симеон. Ах, камо та срећа, брате! Веће би ми ово благодејаније од Бога било, него круна половине света.

2.

Синан, пређашњи.

Синан. Хеј, Емару! Ти овде, са̑м? Шта тражиш овде?

љубов народа — љубав према народу *чесна* — часна. *нешчастије* — несрећа. *човечество* — човечанство. *сонзвољава* — пристаје, ради вољно. *шчастије* — срећа. *благодејаније* — доброчинство.

Никола. Честити пашо, ево сам нашао једног мог познаника, и с њим мало време проводим.

Синан. Какво је то момче?

Никола. Он је из другог вилајета, и овамо је својим послом дошао.

Синан. Хм, то је добро. Збиља, Емару, шта чини царица?

Никола. Она је у пређашњем стању: плаче, кука, јадикује. То је све, чим се, бедна, забавља.

Синан. Ах, не казуј ми о том. Не знаш штогод ведрије казивати? Махни се плача, Емару. Није за људе плач; смеј је за људе, смеј, а не плач, Емару.

Никола. О, камо среће, да то нашу добру царицу оснјне! Ја бих певајући моју судбину благосиљао.

Синан. Емару, да те нешто питам. Али право да ми кажеш. Милујеш ли ти царицу?

Никола. О, ко не би ову добру душу љубио? Живот би мој у сваком случају за њу жертвовао.

Синан. То право говориш, Емару. Ја бих ти нешто казао, али је тајна велика.

Никола. Ако је воља честитога паше, ја сам готов преслушати је, и по њој владати се.

Синан. Мала је нека услуга — о, шта ја гогорим! — велика и највећа за мене, коју ја од тебе просим.

Никола. Честити пашо, ако није против совести моје, ја ћу готов бити извршити је.

Синан. Махни се совести, човече! Нема овде ништа, што би ти совест узнемирило. Ево ти тајне, Емару! — Да нас неће то момче издати?

вилајет — земља, покрајина.

Никола. О, неће! Он до мало времена одлази.

Синан. Е добро, Емару! Знаш ли шта ме мучи? Ах, како ћу ти изговорити, како ћу ти изјаснити! Ја сам у царицу заљубљен.

Никола. Срота!

Синан. Зашто срота? Та моја намера није худа: ја сам је рад за супругу узети. Разумеш ли ме? То је моја једина топла жеља.

Никола. Каква је послуга, коју од мене захтеваш?

Синан. О, велика је, Емару! Само ако је извршиш. Ја знам колико ти у двору можеш.

Никола. Честити пашо, ја сам само роб.

Синан. Роба ја и молим, Емару; и, ако ми по вољи учиниш, нећеш ти роб бити. Ти ћеш моје место наследити. Сва је моја молба: да ми на руку учиниш да се код царице удворим.

Никола. Честити пашо!

Синан. Све ја добро знам, мили мој Емару. Нико не може учинити да ово писмо срећно до руке царичине дође као ти. Учини то. Нећеш, веруј ми, неблагодарном учинити.

Никола. Честити пашо, колико узмогу, настојаваћу да ти по вољи учиним.

Синан. Тако, Емару. Ово учини, а за друго се не старај. Буди ми здрав! Ја ћу се потом сам царици пријавити. (Отиде).

3.

Пређашњи, без Синана.

Симеон. Кукавна царица! Је ли могуће да је непрестано љубов гони, и да због љубови несрећна бити мора?

Никола. То није никакво чудо, љубезни мој. Сам би се зачудио, кад би је видео. Она, по сказивању неких, има до тридесет и пет година; но ја бих се заклети смео, да јој ни двадесет и пет нема. Така је то лепота!

Симеон. Кукавна, и тако да прође као рањена воћка! Како ће овога дочекати, кад се своје пређашње љубови опомене?

Никола. Чуј, брате Находе; и ово се к шчастију нашему клони. Љубов ће њих забунити, а ми ћемо, међутим, времена добити, да лакше измакнемо. Јеси ли чуо овога, колико у мене полаже? Хајдемо засад у моје обиталиште, а друго оставимо времену и прилики.

Симеон. Ах, да могу само што желим наћи, не бих жалио какву год сладост света прегорети. (Одлазе).

4.

(Соба у царичином двору).

Царица седи замишљена, очи су јој црвене, она се на руку наслонила, до ње **Ламбра**; доцније **Јамна**.

Ламбра. Мила наша владатељнице, кад ћемо твоје лице осушено видети. Твоје сузе свима жалост причињавају.

Царица. Ах, остави ме тужити, Ламбро. Мене је јестество таком судбином посетило! Смем ли против што учинити? Свако је шчастије јошт у постању бића мога мене оставило, свакој је радости уход у моје срце затворен, и ништа ми терет одлакшати не може, него сузе, сузе, које ће ме, бедну, до устија гроба пратити.

сказивању — причању. *јестество* — природа. *уход* — приступ. *устије* — ушће.

Ламбра. О, разасјај лице, мило наше сунце! Досад су само облаци били, који су га обавијали: они су се разишли, и ти нам опет чиста можеш бити.

Царица. Ламбро, Ламбро, могу ли престати, јадна, кукати, када к себи дођем; шта сам била помислим и шта сам сад!? О, кукајте са мном све, које сожаленија о несрећној Зулми имате! Јадикујте и тугујте, јадне друге моје, које пропаст несреће докучујете. Несрећна је Зулма ваша, довека несрећна. Њен је пут трњем покривен, који је у вечност води; стазица је бодљем посута, по којој њена дрктајућа нога ступа. (Спусти главу).

Ламбра. Зар те љубов народа не подиже, који је твом старању поверен?

Царица. Ах, зашто су ме царицом прогласили? Зашто ме нису оставили, Ламбро, да нешчасне дне до гроба оплакивам? Бедна мати моја, која си несрећну родила, зашто ме ниси јошт онда удавила, кад сам у крилу твоме безазленом ручицом прси ти грлила? Ах, како је било твом матерњем срцу, кад си с неба гледала, да свирепи отац своју кћер грли! Зато ли си ме жалосну неговала, да предмет и жертва порока будем? Сваки има оца, а ја једна немам: жена сам, а мужа немам; или сам кћи, а оца се лишавам. О, Боже! Очина сам ја љуба била, Ламбро, и јоште живим?! Очине сам прси грлила, и јошт ме земља држи?! Ах, провали се, провали се, црни гробе, прими несрећну на дно прсију твојих.

Ламбра. Нешчасна царицо моја, како бих се радовала, кад би ми срећа, да те утешим, послужила!

које пропаст несреће докучујете — које знате колика је провалија (дубина) несреће.

Царица. Нема за Зулму утехе, нема лека њеном рањеном срцу! О, зашто нисам у кули, зашто нисам у пустињи, при каквом извору, да га крвавим сузама доливам!

Ламбра. Није ово твој греј, мила моја владатељнице. Ти си приморана била, тебе нико осудити не може.

Царица. Совест мене осуђује, Ламбро: мој је цео порок. Зашто се нисам убила? Хуј! Не, Ламбро! Што нисам побегла, у шуму побегла, у пустињу побегла, где се дивје зверије легу? Тамо бих срећна била, срећна и пресрећна била. Али нисам побегла, Ламбро! Очина сам љуба била, чедо сам имала! Ах, Боже! Где си ти, јединче моје, породе злодејства? Ламбро, Ламбро, сопственом сам руком моје дете у море бацила, викајући тигровом јаростју: „Носи, море, са света неправду; носи, гутај, гладу га предај; нек скапа, нек пропадне, мајци на тугу!“ Кажи ми, Ламбро, знаш ли за какав већи порок? Дај га мени, ја ћу га учинити, то је мојој природи сходно. Пакао је мене на свет избљувао, да чудовиште постанем.

Ламбра (клекне на колена). Бедна царицо, имај сожаленија о твојој робињи. Не парај ми срце троструким овим ножем, или ме пусти да у нешчастија пештери с тобом заједно пропаднем.

Царица. Устани, Ламбро, устани, девојко. О, како си срећна, што ниси наместо мене! Тебе је небо благословило. Ти си срећна, пресрећна девојка.

Јамна (ступи). Везир Хасан жели унутра ући.

Царица. Не пуштај га, Јамно. Моје је срце у неспокојном стању. Брзо му кажи да сад ући не може.

Јамна. Бадава, ево њега самог.

злодејство — злочинство, порок.

5.

Хасан, пређашње.

Хасан (поклони се). Мојој милој царици верни поданик поздрав донеси.

Царица. Ах, камо срећа, благослов, Хасане! Благослов је несрећној потребан, а не здравље.

Хасан. Ти тужиш, царицо, а ја ти утеху доносим. Ти ћеш се обрадовати, чим ти насамо откријем што ми на срцу лежи.

Робиње (удаље се).

Царица. Нема мени утехе. Сам анђео да с неба сиђе, могао би несрећну утешити, други нико, нико на овоме свету.

Хасан. Тебе греј твога оца мучи, звера онога, кога је природа произвела, да чудовишта надвишује својим безаконијем.

Царица. О, не куни га, Хасане! Жалосна је његова судбина била.

Хасан. Бесна је била, која га шибала, да узроком нечувених злодејства буде: но он је већ под земљом. Ти си избављена, и твоје је срце опет чисто и слободно.

Царица. Никако, Хасане! Он је био мој отац, и ја сам спомагатељница његовог порока била. Ах, он је животом исплатио, но мене смрт не прима. Ја сам осуђена на земљи остати и дуго, дуго патити се.

Хасан. Не тако, царицо! Твоје се беде свршују. Даница те радости обасјава, и нас с тобом благосиља. Ти си наша владатељница, наше светило и сунце. Умилно весеље нека те окружи. Свуци и

анђео — анђео смрти, смрт. *спомагатељница* — помагач(ица).

жалост, кад си жалосне хаљине свукла. Ти сад на престолу седиш као јагње уместо тигра. Украти се његова суровост чрез мене. Јест, ова га је десница сокрушила, да бедној, но престола достојној, чело разгали и разведри.

Царица. Шта ти говориш, Хасане?!

Хасан. О, моје весеље сада движеније осећа. Оно расти почиње у присуствију твоме, премила царицо. Знај: ова је рука твога дивљег оца убила, да тебе из мрачне куле на престол доведе.

Царица. О, Боже! Шта чујем?! Ти си мога оца убио, Хасане? Ти си тај био, који си руке крвљу несрећног твога цара укаљао? Ах, зашто учини, Хасане, да од Бога нађеш! Зашто га не остави, да последње дне доврши? Зашто ме причином његове смрти учини?

Хасан. Ово је чувство пламени срца мога огањ потпалио. Он ме је нечувственог учинио, учинио да заборавим на себе, на дужност моју, на поданическу верност. Царицо, кад би ми прси отворити могла, кад би видела какво ми је срце! Оно ме одушевљавало, оно ми је твога оца црњег од бурне ноћи учинило, учинило да га, свирепог, угњавим, да тебе, о, већма себе, да срећног учиним. Чуј глас страдалника: ја те љубим, царицо!

Царица. Милостиво небо!

Хасан. Страсно те љубим, и од пет година за тобом чезнем. Колико сам неспокојних ноћи провео, пламени жар гасио, но све всује: жељу постићи не могох. Ти, једина ти си ми у глави била; тебе је-

украти се његова суровост чрез мене — ја сам укратио његаву суровост. *сокрушила* — скрушила. уништила. *причина* — узрок. *чувство* — осећај. *нечувствен* — неосетљив. *всује* — узалуд.

дину моје су очи виђале, тебе једину прси моје осећале, и сва чувства на час обраћале. кад ће твој свирепи отац угинути, да те с мојим срцем познату учиним. Час је приспео: ти си слободна, тебе ланци брака више не стежу.

Царица. О, Боже! О, пусти ме, Хасане, да к себи дођем. Шта учини од мене, да од Бога нађеш! О, махни ме, Хасане, тако ти имена Свевишњег! Нисам ја за удадбу. Мени је судбина тугу за друга определила; ја за мушко нисам.

Хасан. Не одбацуј ме, царицо. Ја сам без тебе неспокојан и несрећан. Прими моју љубов као потпору слабости твоје. Твоје су прси нејаке, твоје је стање нестално. Поклони ми твоје срце. Ја ћу тебе као највеће на свету благо почитовати.

Царица. О, ако љубов к мени осећаш; ако чувство сожаленија имаш; ако те срце на соболезнованије приводи: остави ме, бежи од несрећне Зулме! Она је кужна. Иди, Хасане. (Ухвати га за руку и вуче га к вратима). Иди, тако ти Створитеља, тако ти онога што ти је најмилије на свету! Земља пода мном гипка, она се руши, ја пропадам. Бежи, несрећни, да и ти не пропаднеш. Хуј, бежи, бежи!

Хасан. Царицо, откуда ова бледост? Ти дркћеш. Ја те саму оставити не могу.

Царица. О, бежи, бежи. Остави несрећну Зулму. Ево грома! Остави несрећну. (Отера га).

6.

Царица (сама, уплашено).

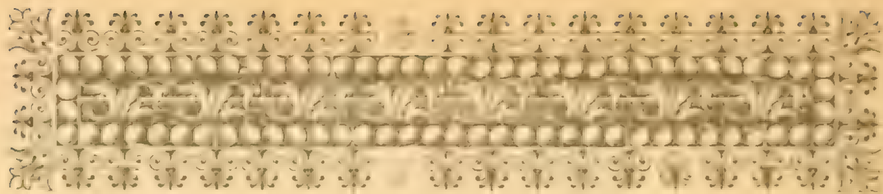
Је ли чуо ово когод? О, Боже! Јесам ли сама? (Иде страшљиво по соби.) Ламбро! Јамно! Где сте! Jесте

соболезнованије — саучешће.

ли и ви чуле ово ужасно дело? Ја убица мога несрећног оца, ја?! Због мене је под земљу отишао! О, јесам ли права жена, или сам само сенка каквог чудовишта?! Јесам, јесам! Ево костију, ево срце где ужасно бије. Жена сам ја. О, зашто нисам хавет, да се људи од мене боје, да од мене бегају, да ме се клоне! Љубови, паклени изроде неба, зашто се у змију не претвориш и сваком чувство загризеш, који би на мене помислио! Лепото, једино несчастије моје, зашто се у отровани трн не претвориш и сваком очи ископаш, који би ватрено к мени чувство осетио? Зашто се моје очи у пламен не преврате; зашто се од косе змије не створе и аспида из језика сиче, да задајом далеко страши и ником приступа не да! — Љубов ме је на свет произвела; љубов ме је убила, и љубов ме као фурија гони, шири своје нокте, своје канце, да ме утамани; љубов... О, чуј, небесно сушчество, чујте, душе мојих родитеља! Тако ме земља прогутала, тако ме вечита ноћ најужаснијим мукама окружила: нећу љубови, до последњег часа избегаваћу је; и, ако заклетву порушим, о свевишње сушчество, подај ме паклу на похишченије! Нека он муку измисли, с којом ће ме казнити; нека он начин измисли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ах, стогубо гору, него сад што сам, учини!

фурија — бес; по веровању старих Грка, полубожанска бића, која грешника гоне и муче. *сушчество* — суштаство, биће. *печалан* — жалостан, тужан.

ДЕЈСТВО ДРУГО

1.
Ламбра и Јамна.

Јамна. Где је царица, Ламбро? Ти је саму остављаш?

Ламбра. Ах, ној све веће жалости судбина ниже. Кад би се утешити могла, какво би милосрдије неба било! Данас је чула да јој је Хасан оца убио зато, да би је за жену узети могао.

Јамна. Је ли могуће, Ламбро?! То је себи представити могао онај дивљак, кога све руготе грде?! Како је и помислити могао да ће царица на брак соизволити хтети?

Ламбра. И опет се усудио убиства греј на себе навући, звер а не човек!

Јамна. Његово гадно лице!

Ламбра. Његово пакосно и свирепо срце!

Јамна. Сваком пороку и злоћи подложно.

Ламбра. Не, то да не буде, и неће никад бити! Та само убиство оца њеног гнуснијим га је учинило, него што заиста јест; и већма је њено срце одвратило, него да би га њему привукло.

Јамна. Заиста, доста је свирепо и спомињати оној о удадби, која је чрез удадбу несрећна постала.

Ламбра. О, како ти говориш, Јамно? Зар не потребује наша царица утехе? И како ће је получити, ако себи друга не нађе, који ће с њоме тугу делити и царевином управљати?

Јамна. Сме ли се она опет оном мору поверити, на ком је већ једанпут корабљекрушеније трпела? Неће ли се јошт на каквог намерити, као што је Ас-Бинх био, или као што је Хасан?

Ламбра. То да не буде! Има ту других осим Хасана, који су заиста достојни њену руку добити. Први би могао бити његов синовац, Синан.

Јамна. Ах, престани од тог разговора?

Ламбра. Зашто, Јамно? Зар ти не желиш нашу госпођу усрећену видети?

Јамна. Ах, ја то желим, и опет... (Падне јој у наручја). Сестро, велика ме туга мори. О, кад бих ти је поверити смела!

Ламбра. Валда си могла искусити, да Ламбра није клепетуша?

Јамна. Ја то знам, сестрице; но опет је тајна за мене велика! Ах, како ћу је изјаснити, како ћеш је примити? Ја љубим, Ламбро.

Ламбра. Љубиш!?

Јамна. Љубим, и кога? О, можеш ли погодити?! Љубим Синана!

Ламбра. Шта изрече, болна!? Ти Синана љубиш?! Робиња пашу! Каква разлика!

Јамна. Ах, без њега сам полак мртва. Ходим овуда, но моје је срце у његовим недрима. Без њега

чрез удадбу — удабом, због удадбе. *получити* — добити. *корабљекрушеније* — бродолом.

сам само сен, која се у гнилом телу вуче. Мој се дух далеко простире, тражи Синана и на његове се прси баца. Ах, какво неспокојство!

Ламбра. Шта ти ту лудујеш! Гледај своје стање Ти си робиња, као и сама што сам. Како би далеко твоје жеље простирала!? Срами се твоје памети. Синан царици принадлежи, он је њојзи своју љубов открио, и ја ћу гледати да се браком скопчају.

Јамна. Ах, сестро, тако ти вишњег Бога, немој. Не убијај ме. Ја ћу довека несрећна бити.

Ламбра. Чуј, Јамно! Ја морам царицу утешену видети, ма шта употребила. Синанова је добродетељ свакоме позната, царичина је беда неправедна, ја их морам сојузити. Ти седи ту, па уздиши и куле по воздуху зидај; ја идем да јој намеру представим, јер је она мало претежнија од тебе. (Отиде).

Јамна (сама). Шта учиних, невољна! Зашто јој исповедих? О, сад сам пропала, сад ће моја намера пропасти, моја надежда увенути! Бедна Јамно! Зато ли си толико неспокојства за твога љубимца трпела, да га сад изгубиш, и чрез једне удовице изгубиш! — Неће; неће те бити! Ево Омара. О хитрости, ти ми сад помози!

2.

Пређашња, Омар.

Омар. Девојко, где је царица? Може ли се к њој ући?

Јамна. Не може, старино. Она је несрећна. Све јој тврђе ланце судбина кује, да је с нешчастијем скопча. Данас је опет чула да јој је Хасан оца

добродетељ — врлина. *сојузити* — саставити, сјединити. *хитрост* — вештина, лукавство.

убио, да може свога синовца Синана код ње удворити и обоје браком скопчати.

Омар. Је ли то истина, Јамно? За Бога, је ли то истина? О, људи, људи, шта чините! Не бојите ли се грома, који ће вас из ведра неба ударити?! Где је ваша совест? Проклети Хасане, Синане, шта учинисте? Какав порок на себе бацисте? Од једног два зла направисте. Јамно, Јамно, докле ће ово трајати? Но ја морам царици, ја је морам сам питати о овој ужасној новини.

Јамна. Немој, старино, ако је милујеш. Не може јој горе бити, него кад тебе у овом стању види. Ја ћу је сама на то приуготовити. Него кажи ми, старино, неће ли чрез тог буне бити? Синан царицу љуби, она га због великог њиховог порока мрзити мора. Суровост његовог стрица шта ће произвести? Ја стрепим, ја стрепим за царицу.

Омар. Та није јошт Омар мртав, нити ће се погано легло тако осилити, докле он узаживи; и, ако се осили, на већу пропаст његову! Како би крвнику нож у руке дао, ком је све једно или било човека на свету, или не било?! Послушај ме, Јамно. Синан неће царицу имати!

Јамна (за себе). О, какво божество из тебе говори, високи старче! (Гласно). А Хасан?

Омар. Он је због своје суровости свакоме познат. Његовим је поводом цар убијен. Шта ћеш више? — Но ја идем царици. Јамно, пуштај ме.

Јамна. Морам јој најпре јавити, старино; морам јој ову радост предсказати, да јој њен стари, једини, највећи пријатељ долази. Ево Емара. Таки ћу ја овде бити. (Отиде).

3.

Омар. Никола.

Омар (замишљен). Хм, хм, хм! Свету, лажљив ти си! — Емару, ти овде? Шта тражиш ти овде?

Никола. Честити дервишу, роб је увек потребан; нити друго тражити може, него молити и просити.

Омар. Познајеш и ти Синана?

Никола. Хасановога синовца? Ко не би њега познавао?!

Омар. Он често овамо долази?

Никола. Он је љубимац наше миле царице.

Омар. И ти то знаш, Емару? То да не буде! Разумеш ли? То да не буде, нити ће бити! Какво безаконије! Емару, је ли то све што си ми донео, је ли то све што си ми казати имао?

Никола. Честита старино, друга је сасвим причина мог овамо доласка. Имам једног познаника, ког нисам одавно видео и кога сам ово дана нашао. Његова је судбина жалосна, јер је од харамија похаран и опљењен био. Сад се не зна куд окренути, него нашој благој царици: шат се она смилује и њега чим обдари. Увек је бедног жалосно стање, но трогубо жалосније у туђем месту и у туђем пределу.

Омар. Жалосно је стање бедног, Емару. И ти се о томе сумњаш? Не знаш ли што нам закон прописује? Да будемо и спрам скота милостиви, а камо ли спрам човека. Где ти је тај твој друг? Зашто га ниси мени довео?

Никола. Честити дервишу, ја сам се устручавао...

Омар. Ти си се устручавао, ти си се сумњао, да га нећу моћи обдарити, као што би ваљало? Имаш право. Ти знаш да сам ја убоги сиромах; но зато

ништа: ако не могу новци, могу добрим советом да га упутим и наставим. Где ти је тај друг? Иди га зови. Ништа се не брини. На мене се ослоните: ја ћу код царице испословати да му добро буде. Само га доведи.

Никола. Ја ћу га одмах дозвати. О, какво мора бити твоје срце, које ту радост осећа!

Омар (сам). Зашто нисам богат, да сваком уделим, који потребу има? Зашто да цео свет зна шта је коме нужно? — Али зар није све у Божјој руци Ти најбоље знаш шта је коме нужно, о Алах, буди твоја воља! Ја сам кратковидни црв, не знам како судим. Но где-је моја царица? Зар тако дуго да је не видим? Не, то да не буде, да се од мене врата не затварају! Ја ником досадити нећу. (Оде).

4.

(Соба царичина).

Царица, до ње **Ламбра. Јамна** уђе.

Царица. Махни ме се, Ламбро, не парај ми моје срце. Нико ми завет порушити неће. — Ти овде, Јамно? Јест, ви сте моја деца. Цео свет кад ме се одрече, ви ме оставити нећете.

Ламбра. Али, мила наша госпођо...

Царица. Немој, Ламбро, ако ме љубиш. Моје се срце окаменило, никакве светске радости чувствовати не може, оне су за мене зарасле. И сама ми се жалост умањава, јер су ме сузе исцедиле, моје су жиле малаксале. Тихо и спокојно, као јела у пустињи, која се трулежу клони, живећу ти. Она се не мења, нит' је зелен у пролеће обузима, нити у лето цвета, полако само вене. Тако ћу се ја гробу приближавати. Никаква бура да се више у мојим прсима

не роди! Ламбро, Јамно, о, какво је блаженство тихост! Срце моје за њом чезне. О, да је хоће добити! Свака напрасна бура нек се у неме сузе претвори.

5.

Пређашње, Омар.

Царица. Омару, последња потпоро моја, и ти овде? О, јесте, при највећој несрећи срећа по који зрачак своје благости проспиа. Ти си, који моју бол истино чувствујеш. У присуствију твоме моја се жалост већма топи.

Омар. Ја се радујем, мила царицо, видећи те у тихом расположенију. Тихост буру разблажује, која се непрестано око тебе врзе. Ја сам похитио амо тешити те, чујући да ти је један тигар благостојаније порушио. Но хвала Богу, кад утехе не требаш.

Царица. Какав тигар, Омару? Ах, ја сам тако занешена, да не знам управо где је већа моја несрећа.

Омар. Синан је твога оца убио.

Царица. Ах, није Синан, Омару; Хасан, Хасан.

Омар. Она звер помоћу Синана.

Царица. О није, Омаре. Хасан је мога оца убио, а Синан је рад мене убити, гонећи ме својом ражареном љубовју. Брани ме, Омаре. Ја за љубов нисам, моје су жиле утрнуле, никакву пријатност осећати не могу. С једне стране Синан, с друге Хасан ужасно ми отровом љубови прете. Свирепи Хасан. јошт се усудио своје дивље чувство изразити ми! Ах, како ми је, кад помислим! Брани ме од љубови, Омаре, пак ћу задовољна бити.

благостојаније — благостање, добро нахођење.

Омар. Честита царицо, мило дете моје! О Хасану, кога као дивљу звер сви познајемо, ништа немам говорити; но Синан, ако није учасник био смрти Ас-Биухове, зашто не би твоју руку добио? Зашто не би твоје срце поклонила ономе, који...

Царица. О, доста, Омаре! Тако ти Створитеља, ти ми досађујеш с отим. Ниси био да чујеш какву сам заклетву положила, да нећу никад на мушко помислити. Да си ти тада био, Омаре, не би ми о том спомињао: а и сад ми нећеш спомињати, ако знаш, као што знаш, колика је сила заклетве.

Омар. И ти си наумила без мужа остати, сама и удовица?

Царица. Ја сам се заклела, да ћу то учинити. Никаква ме сила човечја од завета одвратити неће. Самоћа је моја сладост и моје весеље.

Омар. Дакле буди твоја воља, нешчасно створење! Остани тако, кад у том задовољства находиш. Омар ће увек на тебе пазити.

6.

Пређашњи, Никола с **Находом** ступи и стане у крај.

Омар. Долазиш, Емару. Јест, ти нашој царици долазиш. Мила владатељницо, има више на свету несрећних и, може бити несрећнијих, него што си ти. Благо нама, ако беднима помоћи можемо. Овде је један страни, познаник нашег Емара, који је од харамија пострадао и који од тебе помоћи проси. Погледај га милостивим оком, тако ти Бог задовољство у срце уселио! И ја се за њега као нешчасног молим.

Царица (метне покривало). Сваком су бедном код мене врата отворена. О, мој Омаре, нико неће, може

бити, на свету знати шта је туга, осим мене. Ја сам ову жалосну ствар најбоље испекла и сваком ћу помоћи, који се у беди топи. Где је тај страни? Мени дужност налаже никог уцвељена од себе не пуштати.

Омар. Приступи, млади човече из даљног света, и искуси какву царицу Јања доји. Твоја је молба саслушана. Ти ћеш богато обдарен из овог града изићи.

Симеон (ступи мало ближе и клекне на колено). Где год има несрећних, ту има и благодетеља, који радо руку помоћи пружају.

Омар. Благо њима, ако силу царску у руци имају!

Царица (дуго, укочена, гледи Симеона). Је ли то тај страни?

Никола. Јесте, светла царицо.

Царица. Овај ?! Откуд га накао донесе? Бежи, несрећни! У какву си земљу дошао, брже... Нестани. Ви који сте око мене удалите се! Омаре, ако Бога знаш, остави ме саму с овим страним, да мрак с очију скинем.

Омар. Шта је то?!

Царица. Не питај шта је, вишњим те Богом заклињем, него бежи на страну.

Сви (се, зачуђени, удаље).

Царица (после дугог унутрашњег борења). Ко си ти, несрећни? Из које си земље? Устај и казуј шта ћеш са мном?

Симеон. Великомоћна царицо храброга народа! Ја сам из даљног вилајета. Судбине немилостивим оружјем гоњен, оставим отечество и наумим бољу срећу тражити; но у овој земљи од харамија пострадам, и, не знајући куд ћу и на коју страну.

благодетелъ — добротвор.

морао сам се теби обратити, чујући од мога познаника за твоју доброту, и просити милост, да бих даље путовање продужити могао.

Царица. То није истина. Твоја је друга намера, и друго ти на срцу лежи. Откуд си ти мени познат? Где сам те видела?

Симеон. Нигде, светла царицо. Ово је први дан, да ногом у Јању стајем.

Царица. О, ја сам тебе видела. Ово лице, ово чело, ове очи ватрено мени у срцу одговарају. Кажи ми, младићу, где сам те видела?

Симеон. Мени је непознато, светла царицо.

Царица. Ха, ужасна судбо! Теби је непознато. (Дигне покривало). Гледај добро. Познај ти мене, кад ја тебе познати не могу.

Симеон (заблене се гледајући).

Царица. Казуј, тако ти Створитеља!

Симеон (на страни). Боже, то је анђео!

Царица. Ха, издајниче! Ти си совестан. Шта то на страни пробрбља? (Ухвати га за руку). Кажи ми шта нас двоје стеже, па иштн шта хоћеш.

Симеон. Милостива царицо, ја се не опомињем да сам те где видео.

Царица. Не опомињеш се, и опет црвениш, и опет се издајеш! Кажи ми: откуд ове буре у твојим преима, откуд ове ватре у твојим очима?

Симеон (црвенећи). Оне се твојој лепоти диве.

Царица (брзо навуче покривало; у неспокојном движенију). И ти ме не познајеш?

Симеон (расејан). Не познајем, светла круно.

Царица. Иди, бежи од мене! Чујеш, младићу! Ја сам царица, власт имам, шта хоћу од тебе ра-

ти си совестан — ти си свестан (тога), ти се досећаш.

дити. Таки да си отишао из овог града, да се ниси овде нашао! (Пођe с великим движенијем, но опет се врати). Стани, младићу! Не слушај пређашње моје речи. Оне су фуријâ заповеди биле. Остани у Јањи, но у мојој палати. Свако ће те удовољство очекивати Сад иди Емару. (Пође). О, чекај, да те јошт једанпут видим.

Симеон (падне на колена). Милостива царицо!

Царица. Боже! (Нагло се од њега окрене).

Симеон (у поласку). Небо! (Отиде).

7.

Царица (сама).

Ха. шта је ово? Какав ме гром порази, те овако дркћем, те ми колена трепте, и срце бије, и кожа се јежи? Откуд ове ватре у мојим прсима? Шта ме с њим спопчава? Куд ме буктећи пламен вуче? Ламбро, Јамно, не дајте! Пропаде вам царица. Где сте? Нема вас. Ви се веселите, а она се с паклом бори. — Ах, како је име овом страном, то сам заборавила питати, и то морам. — (Пође напрасно и наједанпут стане). О, куда ћеш, Зулмо? — Где сам ја? Ко ме овамо доведе? Ха! К страном си ти пошла! — Зашто? Крошто? Из којег узрока? Шта те к њему вуче? Познанство? — Никад те није видео, никад га ниси видела. Пријатељство? — Кога од рода имаш? Љуб — — Ха! Какви таласи валовити подигоше се на ову реч! Моје га срце љуби! Љуби? Зулмо, твоје срце љуби? О, бежи, нешчасна, бежи у море мрачности, и паклена тама нека те обвије! Ти, која се споменути усуђујеш љубов, љубов, чрез које си несрећна постала. Не, срце ми се преврће, страсни ме валови обузимају. Ево ме у

ваша наручја, фурије подземнога царства! Распињите ме, мучите ме: не знам се бранити, слаба сам жена, немам моћи, немам обране. Беда, заклетва сва се руши, постаје дим и пара. О, где си ти, царицо љубови? Ево ме у твоју свирепу владу. Ти си ми живот дала, ти си ме несрећном учинила, ти ћеш ме и у гроб отерати. Носи ме, носи ме! — Где си, смрти? Зашто не долазиш, зашто несрећну не носиш, већ ме остављаш да пропаднем? Пропашћу, утаманићу се, дно ћу пакла осетити. Ја љубим, љубим — где сте, девојке — ја љубим — да све чујете? Јамно! Ламбро! Не одзивате се. Ламбро! Јамно! Јамно! —

8.

Робиње дотрче.

Ламбра. ⎫ Шта је то?
Јамна. ⎭ Милостиви Боже!

Царица (падне у њина наручја). Ево ме, ах! Где сте? Зашто ме упустисте?

Јамна. Ми смо на твоју заповест изишле.

Ламбра. Шта ти се прикључило? Где је тај страни?

Царица (сакрије лице у њена недра). Ах, Ламбро, ја њега љубим, ах, паклено га љубим! О, плачите са мном, учаснице моје скорби; оплакујте нешчастије ваше худне госпође.

Ламбра. Мила наша царицо, љубов....

Царица. Ах, ти не плачеш, Ламбро. Гледај твоју царицу, како је страсти раздиру. Ти си каменог срца. Ти, Јамно, ти си меканих прсију, ти

скорб — скрб, жалост.

плачи са мном. Ах, и ти не плачеш, твоју царицу не оплакиваш! Идите, свирепе, бесним зверовма, да вам суза позајме. Гледајте ме добро: Зулма је пред вама. Зулма се пред вама мучи и у мукама издише.

Ламбра (са сузама). Ах, слатка царицо, кад ћу те у тихом чувству запешену видети? Кад ће нас сунце обасјати, да се радости, као и други, наслађујемо?

Царица. Ти плачеш, Ламбро? О, зашто плачеш? Зашто ме не проклињеш; зашто ме на заклетву не опомињеш; зашто не молиш гроб да ме, бедну, прими? Где си, громе из ведра неба? Удри, уби несрећну. Шибај је муњопламеним твојим бичем! — Но вас нема, и ја остајем, очајница. Где је? Нема га. Јамно, иди га зови, тога младића. Брже, брже. Не, стани! Чујте, даљни крајеви земље, чуј, зјаво кључалога пакла: ја љубим. Љубим? Пропадам, тонем! (Падне у наручја Ламбри).

9.

Пређашње, Хасан.

Хасан. Светла царицо! Народ се купи и иште своју правицу. Без мушке главе царство бити не може, зато мене шиље.

Царица. Хасане, ти овде? Да Јања у море потоне, не може горе пострадати, него што ја страдам. (Отиде).

Ламбра (за њом).

Хасан (Јамни). Чу ли, девојко? Ти си од робиња царичиних: није ли ти познат узрок њене нове туге?

зјава — ждрело, чељуст.

Јамна. О, јесте. Мени је добро познат, честити везиру. Но за тебе није пробитачно, да ову тајну разазнаш. Она ће теби шкодљива бити.

Хасан. О, кажи ми, тако ти тих лепих очију, млађана девојко! И ја ћу теби кадгод у помоћи бити.

Јамна. Радо бих ти казала, чико; но врло ми те је жао. Твоје ће се срце веома батргати.

Хасан. Не мучи ме толико, лепа девојко, већ ми кажи, ако Бога знаш!

Јамна. Е, кад си толико навалио, ево ти тајне: Моју царицу љубов мучи.

Хасан. Љубов!?

Јамна. Јест, она је заљубљена.

Хасан (напрасно). У кога?

Јамна. Не бој се, није у тебе. Други је предмет њене љубови. (Подругателно). Млада је, вели, јошт, да за старца пође. (У поласку тихо). Царица другога љуби. Благо мени, мој ће Синан бити! (Оде).

Хасан. Ха, гујо, то ли је твоја жалост! Мој труд да забадава буде? Чекај! (Пође к царичиној соби). Не, змију морам тражити, која се тако улагати знала. Њој најпре главу да размрскам, па ћу лако к намери доспети. (Отиде).

10.

(Горњица у царичином двору).

Царица, Ламбра, мало затим **Омар.**

Ламбра. Царицо, ако Бога знаш, престани!

Царица. Ах, Ламбро, израженија заклетве, подобна једовитим змијама, подижу се и моју совест нападају. Ах!

подругателно — подругљиво. *горњица* — соба, одаја. *изражениje* — израз, реч. *подобан* — сличан. *једовит* — отрован.

Омар (ступи).

Ламбра. Оди, старино, употреби средства, не би ли је како утешио.

Царица. Ах, Омаре, и ти си овде, од вечитог судије послат, да ми дела пишеш. Ах, ја сам пропала — чуј ме! — ја сам пропала. Опрости ми.

Омар. Шта је то? Каква промена од отопчашње тихости на ово движеније! Шта је ово, Зулмо, ћерко?

Царица. Ах, Омаре, ја сам заклетву порушила. И како се ужасавам при овом помислу! Ја љубим, Омаре, ја љубим! И ти се не трзаш? Опомињеш ли се отопчашњих речи, отопчашњег обећања, отопчашње заклетве? Ја сам је сама порушила, без сваке совести порушила. Ах, ја љубим!

Омар. И љубов те тако узнемирава, дете моје: љубов, што би требало да тихо кроз твоје жиле тече: љубов тебе тако узнемирава?! Дођи к себи. Ти писи никакав порок учинила.

Царица. Нисам учинила?! Где је моја заклетва? Зар да је тако порочном згазим ногом? Ја љубим, Омаре, и љубим — немој се згадити! — љубим оног странога, који је дошао мене за помоћ молити. Каква нужљивост! Тек што сам га смотрила, сва ми се крв узмути, чувства ме напусте, и ја останем сасвим у наручју свирепе љубови. Његово ми се чело најмиље учини, његов ми се облик учини, кога ја одавно тражим. Шта сам му говорила, не знам: како сам га од себе отпустила, не знам. То знам: да сам се издала: то знам: да сам му дала познати да га љубим. — Омаре — да странога љубим!

нужљивост — нискост.

Омар. Емаровог друга? И ти се те љубови устручаваш, дете моје?! Може ли што благородније бити, него дари, које овај младић притежава?

Царица. Ах, ти му помажеш, Омаре. Можеш ли тако свиреп бити сврх мене? На што ми је он? Ја сам, несрећом мојом, царица. Може ли он на престол ступити? Не, не може. И ја сам на сваку руку пропала.

Омар. Чуј, Зулмо, дете моје. Ако мислиш да и моја реч штогод у народном сабору вреди, то уверена буди, да ћу тога страног на престол попети, чим твој супруг буде. То ти се овом седом брадом и вишњим Богом, који правду љуби, заклињем. Нико ми не може у том противостати.

Царица. И ти ми љубов одобраваш, свирепи, чим ме убити гледиш?! Зар се не сећаш оних мука, које ћу поднети, ако против совести што учиним? Зар су ти тако закони правде непознати? Јест, они су теби непознати. Омаре, Омаре, ти си остарио, вид си изгубио, и не можеш тако очима да допреш, као што ја могу. О како се моме взору совест представља: сва изгребена и испребијана, с раздрљеним грудма и расплетеном косом, јауче, до Бога се чује, и мене, њену мучитељницу, проклиње, која је тростуким бичем шибам! Сад могу ли јошт дело продуживати, могу ли је, бедну, мучити без никаквог сожаленија? О, Омаре, Омаре, какво се беснило у мојим прсима залегло! Ах, ја сам свирепа, ја сам свирепа!

Омар. Царицо, царицо! Хоћеш ти више да знаш, младо дете, од мене старца, који сам осамдесет про-

благородан — племенит. *притежава* — има. *взор* — поглед, вид.

лећа преживео, и који сам век провео закон и вољу Божју испитујући! Не можеш себи да улијеш у главу да љубов код тебе није забрањена, и да је твоја заклетва разрешена. Шта си се ти, млада, и у онаком очајанију, и завештати могла? Ти нити си се кадра заклети, ни заклетву порушити.

Царица. Ах, то су речи, да би само моју совест утишале. Но ја их, несрећна, примити не могу.

Омар. Ти мојим речма не верујеш?

Царица. Ах, оне из источника доброте извиру. Ја сам несрећна.

Омар. Чуј, царицо, моју последњу реч: Цео овај порок ја на моју стару душу узимам. Ево овде се торжественом заклетвом завештавам.

Царица. Ја дркћем, Омару.

Омар. Ја не дркћем, јер знам шта је дрктати; него ти отечески советујем: приони љубови, прими супруга, ког је твоје срце изабрало. Ти ћеш срећна, — на моју душу! — бити, само прими љубов.

Царица. Ах, како ћу змију загрлити, која ме је већ смртно ранила?! Ја несрећна!

Омар. Прими љубов, кад ти старац искусан советује, кој Богу и пророку служи. Прими љубов: Ти ћеш срећна бити!

Царица (загрли га). Омаре, слатки Омаре! Ако ме превариш? Ако ме несрећном учиниш? Ја примам — чујте сви, који сте овде! — ја узимам себи супруга.

Омар. Ти примаш мој совет, чедо моје. Нек те Бог благослови!

Ламбра. Срећна буди, наша мила царицо!

источник — извор. *торжествен* — свечан.

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ

(Ходник у палати царичиној).

1.

Нахӧд Симеон (сам).

Пођите збогом, сви моји трудови, и законе, и веро! Остај здрава, земљо! Нећеш више Находа видети. Остај у тами, мајко. Нећеш дочекати да твога сина загрлиш. Свезан је твој син, о трострукни ланцем свезан, нити га може помоћ човеческа избавити. Немилостива судбина дотле ме је гонила, док ме није овамо довела. Овде ме оставља: весељу или несчастију? О том слабо моје срце разбира. Занешено слатким љубови отровом кућа пред палатом богиње своје, не знајући да избављенија на свету има. Нема за мене, заиста нема! Моја су чувства опијена; нити траже начин, да ме из ове несвестице извуку. О, пустињо, света, блажена пустињо!

2.

Пређашњи, Никола.

Никола. Симеоне, опет те видим. Колике ме бриге узнемиравају! Кажи ми: шта си с царицом учинио, како ти се показала, и зашто је нас остале од себе отпустила?

Симеон. Никола, ти си, ком могу открити што ми на срцу лежи. Но ти си крив. Зашто ме њој одведе, кад знаш какова је змија? Пропао је твој друг, Никола! Чуј судбу Симеонову: Ја сам у царицу заљубљен.

Никола. Шта изусти, јадан!?

Симеон. Ево ме у твојим рукама. Суди како хоћеш. Но бадава ћеш ме корити: дијамантни ме ланци к њој вуку.

Никола. У зао час. Ти у царицу заљубљен?! А она?

Симеон. Показала ми своје право лице.

Никола. Наопако! Дакле и она на ту љубов сонзвољава?!

Симеон. У њеном је срцу већа бура била, него при највећој олуји на мору; но из тога сам само љубов закључити могао.

Никола. Је ли ти она открила љубов?

Симеон. Није. То сам само из њеног движенија докучио.

Никола. О нешчастија! Симеоне, и ти се усуђујеш љубовне очи продрзљиво на царицу дизати и из једног движенија љубов заключавати онде, где се толики великаши отимају?! Казуј, бедан, о чему је говор био. Ја ћу то боље расудити.

Симеон. Немој тако, Никола. Она ми је једнако говорила да сам јој познат, да ме је гдегод видела, и да јој је мој облик живо у уму изображен. Из овог шта могу закључити, него да је дејство силне љубови?

Никола. Вараш се, јадан! Но и да се не вараш, смеш ли се оној препоручивати, за којом Хасан распаљен беснп и где Сипан своју љубов показује?

Симеон. Све ово искључава царичино к мени благоволеније.

Никола. О, бежи, нешчасни! Бежи! Теби је непозната моћ овдашњих великаша; теби је непознат њихов карактер, њихово у љубови ревновање. Промисли шта чиниш, у какву се опасност заплећеш. Како ћеш се против њихове силе бранити; куд се знаш окренути, кад те мач каквог разјареног љубвесоперника појури?

Симеон. Никола, ти добро знаш да је наша највећа игра била као деци стрелом у нишан згађати, а и мачем борити се научила ме је невоља мога путовања. Тако ћу се, мислим, моћи одбранити, ако који из потаје на мене удари, а јавно ме љубов царичина брани. Зато су твоје речи празне, нити могу што код мене дејствовати.

Никола. Ништа не дејствују, свирепи? Где је твој завет, где је намера, што смо закључили? Зар ме довека робом учинити желиш?

Симеон (загрли га). Никола, мислиш ли ти да ћеш роб бити, ако ја царицу узмем? О, само да на трон седнем, познаћеш, Никола, моју братску к теби љубов!

Никола. Сујетни младићу, какви се ветрови по твојој глави легу! Ти цар да постанеш, јабанац у туђој земљи! Шта те на ту мисао подиже?

Симеон. О, ништа ме не диже, Никола. Нисам ја частољубив. Ја се само на царицу ослањам, и ако ме она управо љуби, ја ћу задовољан и у шуми живети.

благоволеније — наклоност. *љубвесоперник* — супарник у љубави. *частољубив* — частољубив. *јабанац* — туђинац.

Никола. Ти, момче без наусница, не стидиш се пороком укаљану удовицу гледати, која ти може мати бити?!

Симеон. О, не куди је, брате. Ово ти хуљење не иде од срца. Зар не познајеш царицу?

Никола. И ти си наумио у Јањи остати?

Симеон. Докле год царичина воља буде.

Никола. Јадни сине, тако ли лако заветовано газиш? Зар ти не пада на ум куд си пошао, и за чим си? Где су ти родитељи? Оставио си блажену ону пустињу њих ради; прошао си бели свет њих ради — и овде да твоју младост закопаш?! Не стидиш се самог себе?

Симеон. Никола, брате мој! Ако си ми брат, и ако ме љубиш, немој ми с отим срце парати. Све знам и себи представљам; но бадава: љубов, као бурни ветар, сва ова представленија растерује. Ја сам роб сто реди гори, него ти што си. Остави ме.

Никола. О, зашто ми, опасности, слаткоречије не улијеш, да малоумном овом младићу беду живо изобразим! Симеоне, Симеоне, шта чиниш од себе? Зашто убијаш и мене, и себе, и целу царичину и твоју родбину? Зар је тако мека твоја вера, зар је тако кратак твој вид? Можеш ли помислити да ја теби добра не желим? Поврати се, дођи себи, тргни ногу из ове беде! Још није доцкан.

Симеон. Бадава, Никола! Ја сам у рукама судбине. Никаква ме сила човечија избавити не може.

изобразим — насликам.

3.

Пређашњи, Хасан.

Хасан. Ха, ево га! Емару, познајеш ли ти овог?

Никола. Познајем, честити везиру. Он је мој пријан.

Хасан. То си и ти с њиме прошао! (Симеону) Паклени сине, како си се смео усудити на ову земљу стати?

Никола. Честити везиру, он је стран, и само је дошао милост код царице просити.

Хасан. Код које се удворио. Ха, паклени изроде! Ти се усуђујеш очи на царицу дизати?! Говори: ти ли си љубимац царичин?

Симеон. Честити везиру, ја продржљив нисам, нити могу бити; разма с њеном вољом.

Хасан. Дакле погини! (Потегне мачем на њега).

Никола. Не, ако Бога знаш, честити везиру! Није његова кривица.

Хасан (тури га од себе). Даље, несрећниче, да срца искалим!

Никола. Ах, зар си рад да убица постанеш, да...

Хасан. Ха, шта рече? Због чега сам ја у овој ватри? Због царице. И царица да се овако добије? Она ће ме још горе мрзити. Овамо ти, страни безумниче, да мејдан делимо, и животом један нек царицу плати!

Никола. О, зар заборављаш на себе, честити везиру? Ти, стар и у достојанству, да са страним дечком мејдан делиш!

Хасан. Престани, блебетушо! Овамо ти, несрећниче, да мужа царици осуђујемо! (Баци му мач).

Бори се за твоју љубезну, ако си јунак; или бежи у пропаст земну, да те никад Јања не види!

СИМЕОН. Је ли то? Ево ме! Ха, љубови, ти ми сад силеули! (Почне се с Хасаном борити, и за мало га рани. Престане). Част је царичина опрана.

НИКОЛА. Доста, честити везиру! Ти си крвљу поливен.

ХАСАН. Даље, несрећо!

(Почну се опет борити).

СИМЕОН (га смртоносно удари).

ХАСАН. Хуј! (Баци мач, заљуља се, и падне на земљу).

НИКОЛА. Шта учини, бедни сине? Везира уби!

СИМЕОН. Видео си, Никола: моја кривица није.

НИКОЛА. Бежи, кукавни сине; бежи, док је раније, да живот изнети можеш! Колика се опасност над твојом главом вија! Хајде. (Вуче га). Хајде да бегамо.

СИМЕОН. Махни ме, Никола. Ја се од палате раставити не могу. Ја морам још царицу видети.

НИКОЛА. Ти остајеш на очевидну опасност?!

СИМЕОН. Ма самој смрти на похишченије!

НИКОЛА. Дакле остани, малоумни младићу, остани и бори се сам, како знаш, с опасношћу! Ја ти помоћи не могу. Гледај гром, што се озго ваља! (Пође, но удари на Синана).

4.

Синан, пређашњи.

СИНАН. Емару, у добри час ти овде! Како је с нашим послом?

НИКОЛА (на страни). Прошло је све, несрећни Находе!

Синан. Шта си тако забринут, Емару. Шта те тако мучи? Видиш онамо... (Показује врата царичина, но у том смотри Хасана). Ха, шта је оно?! Тело мога стрица! Несрећниче, овамо! (Довуче га до Хасана). Шта? Мртав?! Издајниче, ти си мога стрица убио! (Тргне мач).

Симеон. Не, честити пашо. Он је невин. Ја сам убица везиров.

Синан. Ха, ти си, несрећниче! Ти си из туђе земље дошао, да великаше убијаш? Прими и ти награду за ту добродетељ.

Никола. Стани, пашо Синане. Он је невин. Везир га је на мејдан позвао.

Синан. На мејдан?! И на мејдану си га погубио? Дакле на мејдану плати твоју врлину! Вуци мач, паклени породе, да покајем чест Хасанову.

Никола. Ах, смилуј се, честити пашо. Није он убица Хасанов.

Синан. Претворницо, ниси ти, није он убица, а мој стриц мртав лежи! Вади, несрећни, да крв проливену осветим.

Симеон (дигне мач). Честити пашо!

Синан (замахне). У пакао се торњај!

5.

Царица (утрчи), **пређашњи.**

Царица. Каква свирепа ватра?! Синане!

Синан (баци мач). Сад сам слабији од детета.

Наход (спустио главу, на ћути).

добродетељ — врлина, јунаштво.

Царица. Не устручавате се у мојој палати крв проливати! Шта је повод томе? Емару! (Смотри тело Хасаново). Ху, шта је ово, свирепи? (Побегне у собу).

Синан (после дугог ћутања). Ти си ми крв уталожила, учинила тишом, него што је течение потока. Буди тако, имај целу жертву! (Узме мач). Ти, несрећни младићу, који си стрица мога убио, теби је звезда сијнула дошествијем царичиним. Живи, јер те Синан погубити неће, погубити не може. Царица ти је живот измолила. Живи безбедан од јарости Синанове. (Отиде).

5.

Наход Симеон, Никола, (доцније) **робови.**

Никола. Још стојиш, јадан; још ти није доста? Или желиш јошт који гром дочекати?!

Симеон. Ах, Никола, царица је била! Ах, јеси ли је видео, јеси ли њену реч саслушао?

Никола. О, малоумни и залуђени младићу, зар си баш тако чувства затупио, да на живот сасвим забораваш? Зар може љубов без њега опстати? Тргни се, жалостан, гледај јаругу пред тобом колика је! С ким си отоич говорио? Разбираш ли? Је ли то Синан био?

Симеон. Он ми је опростио. Јеси ли чуо, Никола, како је умиљато мени говорио? Ја се његове јарости више бојати не могу.

Никола. Не можеш, несчасни!? Зашто ти је опростио? Не љуби ли он царицу страсно, и неће ли се горе разјарити, кад у теби љубвесоперника нађе? Находе, Находе! Не тебе ради, јер видим

дошествије — долазак.

да ти живот ништа не цениш, но мене ради, молим те и преклињем, ако ме љубиш, смилуј се, не гони ме више у опасност! Доста ми је што сам претрпео; мач се мени непрестано око главе вије.

Симеон (загрли га). Никола, слатки мој Никола! Ићи ћу, но допусти ми да јошт једанпут царицу видим.

Никола. О, махни се, прођи се те жеље; него брзо хајде, хајде да бегамо!

Симеон. Ах, могу ли се кренути, да је јошт једанпут не видим, да се с њом не опростим?! О, то ми не можеш укинути, не можеш тако свиреп бити, Никола! Знаш ли, кад си се од твоје сестрице растављао, какво би оно срце било, које те не би пустило последњи је пут пољубити!

Никола. О, ходи брже, не дангуби, да позно не буде! (Ухвати га за руку и оду).

Робови (дођу и однесу тело Хасаново).

7.

(Соба царичина).

Царица, Ламбра, Јамна.

Царица. Јеси ли послала по тога страног, Јамно?

Јамна. Јесам, владатељице. Но шта те опет узнемири?

Царица. Ах, Јамно, ах, девојко, шта сам видела! Ах, јежи ми се кожа, кад помислим само! Каква страва, какав ужас за мене! Видела сам, о, Боже, видела сам Хасана мртвог, крвљу попрскана у ходнику моме.

Ламбра. Милостиво небо, Хасана мртвог!?

Царица. Даље мало стајаше страни младић и Синан, с ужасним у руци мачевма, у намери да

се њима раздиру. Ах, како ми је тада било, Ламбро, Јамно, не можете себи представити! На један мах се крв у мени следи, очи ми се вида лише. Шта сам рекла, не знам; како сам у собу утрчала, не знам. О, да се даље крв не пролије! О, да нисам ја овоме узрок? Боже, Боже, не убијај сасвим несрећну! Доста сам патила, доста трпела! — То је Омар, што долази. О, само две речи оставите ме да с њим насамо проговорим.

Девојке (се удале).

8.

Омар, царица доцније **Јамна.**

Царица. Ах, Омаре, сам те је Бог донео да ми у помоћи будеш. О, кажи ми, јеси ли и ти видео оно ужасно дело?

Омар. Какво, светла царицо? Шта се у мом одсуствију случило?

Царица. Ах, Омаре, Хасан је погинуо. Сама сам га мојим очима видела крвљу попрскана и бездушна на споду лежећа. Ах, стрепим, да га није мој страни љубимац убио.

Омар. Како би ти на њега сумњала, кога јестество осудило није да убица буде?! Његов поглед, ако је ватрен, није дивљи; а друго, шта би он с Хасаном имао, да га убија?

Царица. О, чуј, Омаре, све како је било, тако ти Створитеља! Тек што сам се мало, твојим речма и благословом ублажена, од оног унинија отргла; тек што сам мало к себи дошла и, радост љубови у моје прси уливши, занешеном усхити пустила се,

униније — сета.

кад девојка мени дотрчи и јави да је страни младић у опасности. Ах, Омаре, како ми је тада било! Заборавивши на саму себе и на моје звање, истрчим без душе, и кад тамо — имам шта видети! Синан и мој љубимац с голи мачеви повијају се. „Станите, свирепи — бешчувствена повичем — каква накосна ватра ваше руке подиже?“ Хотела сам и даље говорити, но моје раслабљене очи опазе Хасана ранама посутог и мртвог. Ја се сва на ово згрозим и у собу утрчим. Што је даље следовало, не знам. Нико не може да ме о том извести.

Омар. Хм, хм, какав раздор узнемирује твоје благостојање. Јесу ли борбу продужили?

Царица. Како сам ја приступила, таки је Синан мач од себе бацио, а страни младић виђаше се изван себе бити.

Омар. Чуј, дете моје: Срце ми каже, да се ово није зло окончало, а дело ће ово моје слутење потврдити. Да се махнемо тога, док се сасвим не известимо; већ ти мени кажи, као оцу, јеси ли твоје срце сасвим испитала? Желиш ли ти овог младића за супруга имати?

Царица. Ах, Омаре, велика је борба у мојим прсима. Срце га моје хоће, но тајно неко чувство јако га од мене одбија, ватреним речма моме уму представљајући да ћу несрећна бити, ако се с њим сојузим. Шта сам радила и чинила, да бих овог противника од себе одбила; но залуду — он остаје јасан пред мојим очима!

Омар. Ништа је то, дете моје. Тај је твој, како велиш, непријатељ напрасна само промена. Она ће ишчезнути, само кад твоје срце теби не противостаје, да у брак ступити можеш.

Царица. Омаре, свештениче Божји! Ја сам удовица, и не стидим се пред тобом истину казати: Срце ми вели да без страног младића куцати не може.

Омар. Но добро, дете моје! Сад се ништа не брини. Ослони се сасвим на мене. Ја ћу то све каковаља уредити. Ја сам већ с мојих неколико пријатеља говорио, како би страног за началника изабрали, и они су се одважили све чинити, што год би твоју судбину ублажити могло. Не бој се, мила моја Зулмо. Доброта твоја свакога је срце к себи привукла. Ти ћеш срећна бити, то се зацело уздам.

Царица. Ах, да се хоће твоја добра жеља испунити, Омаре! Како бих те уважавала, како бих те почитовала! Ти ћеш основатељ бити моје среће и мога шчастија. Но, како ћу му о љубови спомињати? Неће ли то против мога званија и женске стидљивости бити?

Омар. Ослони се сасвим на мене, кажем ти. Ја ћу све уредити, како најбоље буде.

Царица. Дакле прими се бедне удовице! Аманет ти Божји Зулма; зидај њену срећу! Она ће ти благодарна бити.

Јамна (ступи). Страни младић!

Царица. Пусти га унутра, Јамно.

Јамна (изиђе).

Царица. Ах, он долази, Омаре! Како ми срце бије!

Омар. Буди у присуствију духа! Ослони се сасвим на мене.

началник — владалац.

9.

Пређашњи, Симеон.

Омар. Ходи, страни младићу! Кажи нам: ко произведе ону ватру, ко ли уби Хасана?

Симеон. Честита старино, није могло иначе бити.

Царица. Шта — ти си Хасана убио?! Нриси се устручавао руку на њега дићи, и јошт се усуђујеш на очи ми изићи? Бежи, свирепи, у арапске пустиње, да те образ невине не гледи!

Симеон. Чуј ме, милостива царицо! Нисам ја узрок Хасанове смрти. Ево како је било: Тек што сам од тебе изишао, везир с тигровом јаростју и мачем у руци нападне на мене, да ме погуби, што сам му... Ах, ја даље не смем, милостива царицо!

Царица. О, молим те, говори. Ништа не таји, тако ти Створитеља! Ја сам сва љубопитство.

Симеон. Ах, прости, царице, дрзновеним речма! Но његова је кривица: — нападне на мене, да сам ја његов љубвесоперник.

Царица (грцајући). Љубвесоперник, како љубвесоперник?

Симеон. Његова је вика била да сам ја њему дошао царицу преотети.

Царица (изгуби присуствије духа).

Симеон (продужи). С отим ме на мејдан позове. Ту ми срећа послужи, те га, несрећом мојом, прободем.

Омар. То је све, што си дознати могао?

Симеон. Све, честити дервишу.

Омар. Пакосни Хасан!

Царица (као иза сна). Дакле ја причина јошт једног порока! Бежи, несрећни младићу, моје су речи отров!

Симеон. Чуј ме, висока царицо!

Царица. Ни речце више, ја сам ужасна.

Симеон (падне на колена). Милостива царицо!

Царица (у великој борби, гледи га).

Симеон. Нисам ја узрок Хасанове смрти.

Царица. Ох! (Окрене се).

Омар. Престани, Зулмо! Он је невин, као и сама што си.

Симеон. Милостива царицо, ако сам згрешио, суди ми по закону. Из твојих ће ми усти и сама смрт слатка бити.

Царица. Ах, шта изусти? Брже устај! Знаш ли се правдати? Пери се, пери се!

Симеон. Честита царицо, ја нисам у намерениду био Хасана убити. Трипут га је Емар молио, да се тога махне, и сâм сам га заклињао, почем сам видео да је крвљу попрскан. Но њему се наговорити није могло.

Царица. Ха, твој је изговор добар! Мени је познато, целој је Јањи познато Хасана злобно и црно срце. Но шта је Синан радио?

Симеон. Он је хтео покајати свога стрица, мислећи да сам га ја преваром убио. Но твојим речма разблажен, помири се са мном и опрости ми.

Омар. Млади човече, твој је живот у опасности. Хасан има много пријатела. Ходи, склони се код мене, док ова ватра прође, па се после опет можеш слободно показати.

Симеон. О, кад ми само царица опрашта, ја сам слободан. Никога се не бојим.

Царица. Не желиш твој живот сачувати?

Симеон. Тешко је моје растајање.

Царица. Гледај моје лице, оно бледи због твоје опасности.

Симеон. О, сад сам срећан, пресрећан на свету! Ах, како ћу доброту твоју наградити?

Царица. Твоје је срце у движенију.

Симеон. Неспокојностју гонимо.

Омар. Престаните од движенија и неспокојности, децо! Вама се врата радости отварају. Не знам управо казати ко је од вас срећнији. Страни младићу, ти љубиш нашу царицу. Благо теби: ти један можеш казати, да те звезда шчастија води. Јер од толико мушких глава тебе је једнога њено срце изабрало за свога љубимца.

Симеон. О, Боже, шта чујем? Царица мене љуби!

Омар. Срцем чистим и пријатним. Је ли ти је повољно с њом у брак ступити?

Симеон. О, куд ми срећу подижеш, божествени старче; каква светиња из тебе говори!

Омар. Љубиш ли ти царицу истино?

Симеон. Љубим као анђела, као неко божество преда мном. О, срећо, срећо, ниси ме преварила!

Царица. Ти мене љубиш?!

Симеон. Ах, смем ли очи на тебе обраћати, журавн црв у праху?

Царица (уклони се мало, но опет се приближи). Чуј, млади човече. Ја сам женска особа, но старија од тебе, и зато се не стидим оно исповедити, што ми на срцу лежи. Ти к мени љубовју тежиш. Знаш ли ко сам ја и какво је моје стање?

Симеон. Мени је доста познато.

Царица. Ја сам удовица.

Симеон. Моме срцу драга.

Царица. Пороком окаљана.

неспокојностју гонимо — неспокојношћу гоњено.

Симеон. Који је пред мојим очима чист као изворна капља.

Царица. Знаш ли ти чија сам ја супруга била? Очина, жалосна ми мајка!

Симеон. Моје срце зна порок разликовати.

Царица. И при свем том твоја се љубов к мени не гаси?

Симеон. Докле год узаживим, никаква је олуја замутити неће.

Царица (ухвати га за руку и гледи га). О, што ти не могу искреност поклонити! Страсти ме гоне к љубови, но моје срце тајно неко препјатствије осећа.

Симеон (притисне јој руку к устима). О, нико ме не може у срећи превазићи!

Омар. Све ће то добро бити. Ја ћу гледати да ти началство града са супругом предам. — Но одакле си ти, незнани јуначе? Где ти је твоја родбина, и како ти је име?

Симеон. Моје је име Симеон, но зову ме Находом. То је све што знати можеш.

Царица. Твоји родитељи?

Симеон. Ја их не познајем.

Царица. Дакле умрли?

Симеон. Ја их немам, толико ти казати могу.

Царица (удуби се у мисли). Ти немаш родитеље, а ја немам сина. Доста тог разговора, обратимо се на веселији. Љубезни Находе, твоје је срце с мојим скопчано. О, кад бих те и царем прогласити могла.

препјатствије — препрека, сметња.

Симеон. С твојим срцем ја сам готов у пастирској колеби пребивати.

Царица. О, да ми се све испуни што ми срце обећава! О, да ме радост не омете! Симеоне, задржи ову мисао, она ће ми тугу залечити.

Наход (падне пред њом на колена).

(ЗАВЕСА СПУСТИ СЕ)

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО

(Ходник у царичином двору).

. . .

1.

Јамна с једне, **Синан** с друге стране.

Јамна. Синане, пст, паша — Синане!

Синан. Јамно, ја сам рад царици ићи.

Јамна. Сад не можеш. Важни је послови задржавају. Зашто тако хитно?

Синан. Немам ти кад казивати. Пусти ме само.

Јамна. Код царице не можеш бити до неколико магновенија. Зар баш тако нагло мора бити?

Синан. Морам царици ићи, морам јој срце отворити.

Јамна. Каквим поводом? Јамачно ниси у њу заљубљен?

Синан. Јесам, Јамно. Досад сам у тајности љубио; но сад ћу јавно, да сваки зна и види.

Јамна. Ти царицу љубиш на жалост и увреду њену.

Синан. Зашто, Јамно? Зар мислиш да је моја намера вредоносна? Никаква подлост њу не каља: Ја сам рад браком царичину руку добити.

магновеније — тренутак.

Јамна. На то ти надежду полажеш? Она те је страшно преварила. Зар ти не знаш да је царица већ обручена?

Синан. Шта, обручена?! Не устручаваш се са мном шалу проводити?

Јамна. Није ово шала, већ права истина. Њено срце народом влада, њено јој је срце и љубезника изабрало.

Синан. Шта изусти, Јамно!?

Јамна. Љубезника, ком је она своје срце, своје шчастије и све што има поклонила.

Синан. Је ли могуће, Јамно, да је царица ово учинила?!

Јамна. Мало час сама ће ти сумња с очију спасти.

Синан. О, Синане! Познајеш ли тога срећног, несрећног, велим, који се тако удворио?

Јамна. Он је туђоземац, но царици мио и драг.

Синан. Име, — о, мене несрећнога, — име овом страном!

Јамна. Нашто ова ватра, честити пашо? Оваkови младић, дарима природе украшен, лако себи и осим царице љубови наћи може.

Синан. Име овог несрећника!

Јамна (продужи). Све овакви младић има: цветуће године, храброст и лепоту. Само му јошт воља остаје, да достојну себи избере.

Синан. Име, за вољу Божју, Јамно, име овог несрећника!

Јамна. Казаће ти Емар.

Синан. Дакле Емаров друг! О, скорпијо, опет ми се на врат попе. А, нећеш ми више утећи! Бритка сечивица кадра ће бити умирити те!

Јамна. Можеш ли што против воље цаpичине?

Синан. Ја сам преварен, љуто преварен.

Јамна. Зар нема царица слободу себи по жељи супруга изабрати? И ти ћеш један противостати, кад јој сав народ допушта! Остави се тога, остави бедну царицу на миру. Тебе на другој страни љубов с раширеним рукама чека. Баци се само њој у паручја, па ћеш срећан бити. (Ухвати га за руку). Пашо Синане! Ти си чувствителан и ова чувствителност од љубови происходи. Благо свакој оној, на коју жребије падне, да се твојом назове!

Синан. Куд ме ти сејеш, девојко? Махни ме се. Не знам где ми глава стоји. Царица....

Јамна. Остави њу на један час, гледај на мене — и ја љубим!

Синан (расејан). И ти љубиш, и ти љубиш...

Јамна. И моја се љубов не прима. Чуј ме, честити пашо. Ја сам несрећна девојка. Под твоју обрану долазим, јер ме на силу дати желе за онога, кога моје срце мрзи.

Синан. И томе ће бити време. Засад ме махни. Где је царица? Смем ли већ једанпут к њој?

Јамна. Идем видети. (На страни). Ништа ми речи не помогоше. О, хитрости, шта ћу сад почети? (Отиде).

Синан (после дуге почивке удари се по челу). Ах, Синане, жалосна ти срећа! — Но још није доцне. — Нећеш, докле ова десница мач окретати узможе!

2.

Синан, Наход Симеон.

Синан. Ха, несрећниче, у зао те је час судбина довела!

Симеон. Шта је то, честити пашо? Опет се јарост на лицу твоме казује! Је ли могуће?

Синан. Је ли могуће, свирепи породе? Је ли могуће да ће ми срећу твоја чељуст прогутати? Каква ти слепа надежда кратковидне очи на круну подиже? Ти, јадни јабанац, да слободним народом управљаш!

Симеон. Шта је то, честити пашо? Кад сам ја жељу открио, да сам рад царовати? То моја жеља није, нити воља.

Синан. Ха, лисицо и пакосна змијо, како се смрзнута у недра увлачиш, да их потом разгрејана горе осакатиш! Ко ти ове умиљате речи даде? (Злобно). О, ти желиш само царицу, а нећеш круну! Желиш само цело, а нећеш част!

Симеон. Паша-Синане! С допуштењем царичиним ја њену руку желим.

Синан (као и пређе). О да, с допуштењем царичиним. Ти си већ с њом уговорио. Лепа друштва! Нико и ништа, из туђе земље, протераница, сад овде да круну прими, што је код царице у милост дошао!

Симеон. Синан-пашо, ти мене страшно вређаш. Није моја жеља круну имати, чујеш ли једанпут. Ја ћу с царицом задовољан усред арапске пустиње бити. Усред Сахаре, где сунце песковиту земљу у камен претвара, и где самум с највећим ужасом сметове носи — ту ћу ја с царицом живети без најмањег роптања против моје среће и судбине. Сад какво право имаш ти у том противостајати? Желиш ли круну? Ено ти је! Мени не треба. Ја нисам тако

част — чест, део. *Сахара* — велика пустиња, у северном делу Африке. *самум* — јак врео ветар; носи облаке песка.

заслепљен, да у њој свако шчастије полажем. Мени је довољно да с мојим стањем задовољан будем.

Синан. Чудне науке!

Симеон. Ако је не одобраваш, немој јој се ругати. Она је takова, коју нико при здравом разуму одрећи не може. Не држи ме за подлог страшљивицу, који се света клони, да не би само прилику имао своје силе на меру метнути. Твој је стриц осетио хитроћу мача мога.

Синан. Ти си мога стрица убио.

Симеон. За љубов царичину. Он ме је на мејдан позвао, ја сам се бранити морао.

Синан (напрасно). Брани се и сад за љубов царичину! Његов те синовац на мејдан зове.

Симеон. Синан-пашо!

Синан (тргне мач). На мејдан, јуначки сине, за љубов царичину! Сад ће се о глави играти!

Симеон. Ти желиш старо обновити? Није ли нас сама царица у крило тишине поставила?

Синан. Ти си убица, ти си харамија пред мојим очима. Овамо, да се огледамо! Како је мој стриц пао, онако и ја нек паднем! Мени је живот несносан.

Симеон. Синане, ја не желим твоју смрт. Не терај ме, да живот на белегу неверног случаја метнем.

Синан. Вуци, крвниче; или ћу те таки пробуразити.

Симеон (ступи у борбу, и после кратке битке избије противнику мач из руке). Ево те безоружног! Дођи к себи и познај где си. Ја теби убитка не желим. Твоја је добродетељ страстма замућена.

Синан (зграби изнова мач). Ха, скорпијо, желиш ме још срамотом покрити! Даље, несрећо, и не мисли да ће се са животом обојих борба окончати.

(Боре се изнова).

3.

Царица утрчи, за њом **Омар** и **робиње**.

Царица. Шта видим? Изнова борба! Станите, несрећни, куд сте забасали?

Синан. Ти си ми суд изрекла, мени живот не треба. (Опет замахне).

Царица (стави се између њих). О, мене убите! Ја сам узрок свему овом. Поштедите своју младост. Симеуне! Синане! Шта чините од себе? Повратите се. Удрите мене. Ја сам томе крива. Синане, ти ћутиш? О, удри у прси моје. Тим ћеш мени, себи и свима по вољи учинити. Јошт стојиш? Јошт оклеваш? То није велики посао. Забоди само у срце. Мало ћу се промучити, па ће проћи! Јошт нећеш? О, удри, ево овако! (Узме му мач).

Синан (ухвати је за руку). О, стани, немилостива! Шта си наумила?

Царица. Ви се двојица неправедно кољете. Није ли боље два млада пупољка поштедети, и једну прецветану ружу очупати, него све три наједанпут погазити? Шта стојите? Ви мене љубите, један и други љубите. Ком се знам приволети? Завист добро гања, она ће га упропастити, та пре, та после, упропастити.

Синан (баци мач). О, Боже, то је анђео! Ах, како ћу је упустити? Како ли је усрећити, да сâм несрећан не будем!

Омар. Чујте, децо, реч једнога старца, који је оседио света књигу превртајући. Овде се круне тиче, и сваки мора достојан ње да буде, који ју је рад на глави имати. Каква би жалост Синанова била, кад би му страни овај младић круну без икаквог узрока преотео; и каква би несрећа за Симеона била, кад би своје благо, своју царицу, која га љуби, неправедно изгубио? Они су једнаки, и само један случај може кога од њих двојице срећним учинити, а то ће бити јунаштво. Царицо, од тебе њихова судбина зависи. Мети их на пробу, и који вештији у свему буде, онај нек се твој срећан љубовник назове.

Царица. Ах, Омаре, шта ти изусти?

Симеон. Ако Синан на то пристане, и обећава потом своју завист угушити, ја сам с тим задовољан.

Синан. И ја сам, светла царицо. Измисли шта хоћеш, прокушај нашу вештину, и, ако првенство изгубим, заклињем ти се, да никад нећу на љубов помислити.

Царица. О, Боже, шта могу учинити? Како знам ја, слаба жена, два бодра младића искушавати!

Омар. Дакле допусти мени, да ја уместо тебе пробу измислим.

Царица. Ја ти допуштам, ако они дозволе.

Синан. Ја на то пристајем.

Симеон. И ја. Ради шта хоћеш.

Омар. Дакле ево, децо, што сам измислио. Неће ту толико ни вештина помоћи, колико срећа, која и ваља да у овом случају суди. Нек се јабука на белегу од тридесет кораклађи метне, на среди прстен, и ко кроз прстен јабуку згоди, онога је победа.

Царица (ужасне се.) О, Омаре, какво је твоје искушење!

Синан. Право је. Ја на ово пристајем. Ево прстен. Ко погоди, његова је победа.

Царица. Ах, у какве ме свезе судбина стеже. Зар и оно парче среће, што ми се као сенка указује, да не уживам без стра̑ и ужаса? Синане, Синане, шта чиниш од мене? Хоћеш сасвим да ме убијеш? Могу ли те љубити, баш ако и одржиш победу?! О, ти ћеш ми други Ас-Биух бити, ти ћеш ми и ово мало крви, што мислим да имам, посисати и просути!

Синан. Боже, какве речи чујем! Ах, како те се могу одрећи! Ништа нема на свету, што не бих учинио: у ватру, у воду радо ћу тебе ради скочити! само се твога лица отргнути не могу.

Омар. Не, децо. Нек остане, као што сам ја рекао.

Симеон. И ја тако велим.

Омар (однесе јабуку на белегу и прстен на своје место, пак се опет врати). Но, децо, сад згађајте у име Божје!

Царица. Удри, Синане, и у моје срце нишани. Јабука је та моје срце. Оно ће крваве потоке проливати, ако јабуку згодиш.

Синан (узме стрелу, постоји неколико с њом у внутреном борењу; потом почне час у јабуку, час на другу страну нишанити. Најпосле пусти је у ветар, и лук од себе баци). Ко ће у светињу згађати, коју јабука представља? Несрећни Синане, тебе је небо проклело!

Омар. Ниси погодио, Синане. Сад ти удри, Симеоне. И ако промашиш и ти, даћу вам што друго.

Симеон. О љубови, слатка љубови, ти ми помози! (Узме стрелу и пусти је из лука.)

внутрено — унутрашње. душевно.

Сви. Погоди, погоди! Симеонова победа!

Синан. Нек погоди, мене је небо скрушило.

Симеон. Синан-пашо, опклада је свршена. Ти губиш право.

Синан. О, остави ме, остави ме! Ја сам несрећан. Иди, ти си шчастљив.

Омар. Синане синко, небо је Симеона изабрало за царичиног супруга. Закуни ми се, тако ти Створитеља, да нећеш њеном благополучију јаму копати.

Синан. О, пусти ме, старино, да к себи дођем. Ватрено ти се заклињем да нећу помислити, чим би Симеону нахудити могао. Само ме сада пусти.

Омар. Дакле приступите, ви срећни. Ја вас именом Божјим благосиљам. (Узме царичину руку и сложи је с Нахудовом.) Приступите к жертвенику, где ћете верност заверити. (Поведе их тихим ходом).

Девојке (певајући за њима отиду.)

4.

Синан сам, гледи за њима.

Иди, животе мој, иди, сунце моје, моје све, што је благородно. Синан ће твоје шчастије у сужнопечалној пештери оплакивати. Неће њему радост више сијати. Њој се његово печално срце надати не може. — Радост и весеље, сладост и пријатност сме ли се још указивати, сме ли моје прси благим пламеном разгрејавати? О, иди, иди, царицо света на свету, и са собом носи све, што је год код мене пријатно и љупко. Синан ће те у долини плачевној спомињати, кад му туга прси стегне и кад га жива као мртвог у гроб понесу. Све муке што се и по-

благополучије — срећа. *печалан* — тужан.

мислити могу мене ће нападати, и њима могу ли противостати?! До гроба ће ме пратити всује за помоћ викајућа. Всује? Ниоткуд помоћи? Никакве надежде? — Бедни Синане, шта ти јошт остаје? Да ти цео живот тамница буде, где ти нико помоћи не може; где ћеш живети, но горе живети, него да си мртав; где ће црв сваки дан полако, но ужасно твоју утробу гристи; где никакве траве нема, да би се твоја рана залечила. — И то ти све предстоји? Та те несреће свирепа чељуст чека? О, бежи, несрећни! Ти си свету теготан. Умри, несрећни. Ти си сен, а не човек. Твоје силе ишчезавају, нестају и гасе се. — Никаква помоћ! — О, бежи, ужасно представленије! Није сасвим прошло. Ходи, ти средство горког шчастија људи. (Узме мач). Ти си последњи, но и најгори лек. Води ме у вечност, где нећу бол осећати, бољом да бољу избегнем, да себе заборавим. (Чује се радосна вика). Ха, ено се радосни простиру гласови, ено . . . (Баци мач). Гром и муња! Симеона царем проглашују, њега с царицом скопчавају! Отвори се, хаду, прогутај ме живог! (Дивљим погледом хода. Опет се вика чује). Несрећан због туђина, несрећан због себе и своје памети. Хуј, Синане, Синане! Шта чиниш од себе? Где си?

5.

Пређашњи, Омар.

Омар. Скопчани су већ. О, какво блаженство обузима моје старе груди! Синане, царица је већ венчана. Јошт једно остаје, па да буде сасвим срећна.

всује — узалуд. *викајућа* — мене који вичем. *хад* — пакао.

Синан. Немилостиви старче, ти си мени благо отео, мене, ах, најнесрећнијим на свету учинио, и јошт ми с таквим речма долазиш! Иди, свирепи! Ти си црв живота мога?

Омар. Бедни младићу! Ти се усуђујеш моју совест опорочавати, која је чиста као данашње сунце. Знаш ли шта чиниш? Царицу си несрећом свезати хтео, и опет ти је неправо, што сам ја и тебе и њу од те несреће избавио! О, Боже, кад ћеш људма очи отворити, да познаду оно што раде! — Ти си против њене воље желео њену руку добити, и ни мало се за то не трзаш. Мислиш да је твоје дело добро, јадни младићу? Царицу љубити преко њене воље, какав је ово порок!

Синан. Ти мене јошт кориш! Ко те је звао овамо? Остави ме. Ја немам ништа с тобом. Остави ме и удаљи се од мене.

Омар. Па с отим хоћеш ли себи што помоћи? Синане синко, на какве мисли спадаш? Каква ће теби помоћ бити, ако те самог оставим, да јадикујеш и да тугујеш? На какву ће ти ово корист бити?

Синан. Ах, ја сам несрећан! Боже, могу ли се повратити? Ах, црв је вечити, који моју утробу гризе. Нигде ја покоја нећу наћи, нигде мира, нигде радости. Даноноћно ћу се мучити и уздисати и гроб тражити. Ах, нашто ми је свет, кад сунца нема, да ме обасјава?

Омар. Синане, дете моје, зашто гризеш моје старе кости, зашто ме твојим јадањем трзаш из оне радости, коју сам мало пре с чистом совестју уживао? Зар ме не држиш за искреног теби; зар се не можеш надати, да ћу ти утеху прибавити?

Синан. Остави ме, старино. Мени ће утеха сињнути, кад ме у гроб понесу. Донде ћу се мучити и живети, и несрећу оплакивати.

Омар. Немој, синко. Послушај мене старца, који је дошао тебе утешити. Многе је он бедне на прави пут извео, неће ни тебе оставити.

Синан. Остави ме, Омаре. Моја је једна жеља да ме оставиш. Видиш да ти речи ништа не помажу. Остави ме овде. Ја друго ништа од тебе не иштем, него да ме се прођеш и да ме на миру оставиш.

Омар. О, синко, како моју душу вређаш! Ах, Синане, могу ли те оставити, да жалиш на мене и да ме проклињеш? Немој, синко. Смилуј се на мене, старца, који ће скоро пред лице Божје стати. Како ће ми бити, кад се сетим да сам тебе једног на свету у несрећу бацао, и да сам те оставио у њој венути? Ходи са мном. Ти ниси тако несрећан, као што ти се чини. Твоја врела крв теби нешчастије увеличава. Хајде да Симеона окрунимо, и да ти моју намеру откријем.

Синан. Ха, шта ћеш ти са мном, старче? Да ме сасвим убијеш? Није доста што губим и круну и царицу, него јошт да очима гледим како мога соперника срећа грли? Боже! То би терет био, под којим бих морао клонути.

Омар. О, Синане, Синане, како сам себе мењаш! Јеси ли ти онај Синан, који си непријатељма радо праштао; који си и највеће обиде заборављао, — и сад да те ова мала ствар тако понизи?! Где је твоја добродетељ? Зар ти себе за поругана држиш, што је небо другога за царичиног супруга изабрало, а не тебе? Или мислиш да си ти зато крив? О, ходи,

обида — увреда.

Синане. Учини ми ово по вољи, заклињем те мојом к теби милошћу! Ходи, да и тебе усрећеног видим, па ћу радо очи заклопити. — Ти ћутиш? О, ходи. Не укидај старцу ову малу радост, који жели да те срећног види.

Синан. Ах, може ли бити на свету каква срећа за мене? За мене је свака радост изумрла.

Омар. О, ходи. Ја знам да ће теби повољно бити што сам ја наумио; знам да ћеш се јамачно утешити. Ходи само са мном, ослони се на старца, који Богу и људима служи. (Узме за руку и отиду).

(ЗАВЕСА ПАДНЕ)

ДЕЈСТВО ПЕТО

1.

Наход Симеон и **Никола**, доцније **роб.**

Симеон. Ево ме већ на пожељеном месту, Никола! Могу ли моје шчастије изјавити, као што осећам? Цар многољудног града, супруг земног анђела, шта бих више захтевати могао!? Тебе, друже мој љубезни, половино срца мога, тебе јошт наградити дужност ми налаже. Ти си мени у опасности помогао, ти си много помогао, да ја оно јесам што јесам. Но како те знам обдарити? Све што је моје и твоје је! Моје је срце од детињства теби вручено, а благо и сокровиште: оно ти на вољи стоји. Ти си моје десно крило, ти ћеш до конца мога срећног живота бити. Прими моју љубов. Заборави што је било. После олује, знаш, најлепше је време.

Никола. То је истина, љубезни мој. Но опет, какво би наше благополучије било, да смо у својој земљи! Где је наша светиња? Овде, у туђој држави, међу иноверцима, који закон наш презиру, не можемо никад срећни бити. И чудо је велико да си до престола дошао.

вручен — предан. *сокровиште* — благо. *ти ћеш до конца мога срећног живота бити* — ти ћеш до конца мога бити срећног живота.

Симеон. Чудо и јест, Никола. И за све ово могу благодарити добродетељном оном старцу, Омару. Преко свега тога што ми је на руку учинио, да царицу добијем, толико је у народном собору мене ради учинио, да се са̂м дивити морам. Као што се каткад ветар на мору диже, такав се жубор по собору простре, кад је први пут о мени реч била. Један ми пребациваше худо живота стање; други веру, коју им и нисам сасвим открио; неки опет да сам из туђе земље, и да је за њих презрително да им јабанац суди. — Но све је њих мудрост и красноречије Омарово умирити знало и приволети, да ме за цара прогласе.

Никола. Нечувена заиста у Јањи приповест!

Симеон. Ја видим да је овај народ прост и доста суров, но да се лако добротом наговорити може. За царицу би сваки и живот радо положио. Зато не могу сумњати, да нећу срећан бити.

Никола. То може бити, љубезни Находе. Но ја се бојим да нас само сенка од среће не вара. Каква би наша радост била да смо у својој земљи! Наше би благополучије сугубим цветало цветом.

Симеон. О, не спомињи ми о том, молим те. Тим ми тек стару рану позлеђујеш и благополучије умањаваш. Где је моје отечество? Та ни мајке ни оца немам!

Никола. И опет ми срце вели да би срећнији и у пустињи били. О, кад би с царицом отишли, како бих се радовао!

Симеон. Никола, откуд ове речи?

Никола. О, ово је само плод жарког воображенија. Прости, Симеоне. Моје се очи нису одавно

добродетељни — врли. *сугуб* — двогуб. *воображеније* — уображење.

отечественим цвећем сладиле. Оне су се тога зажелеле.

Симеон. Дакле ти си рад мене оставити?

Никола. Жеља ме гони, но срце ми не да̂. Оно је претежније: и ја остајем код мога друга, и зло и добро с њиме делити. Нико нас раставити неће!

Симеон. Никола, с колико ми судбину уважаваш, ја сам срећан; но јошт срећнији с тобом. Моју срећу ништа на већи степен поставити не може.

Роб (уђе). Дервиш!

Симеон. Пуштај га унутра.

Роб (изиђе).

2.

Пређашњи, Омар, Синан.

Омар (учтиво се поклони). Благословен мој цар и благословена срећа, која га грли! Она нека и нас поред њега окружи!

Симеон. О, добродетељни старче, ти ме и у срећи први посећујеш. Добро ми дошао! Све, што је у мојој руци, теби на послугу стоји. Твоја искусна добродетељ нек ме по овом клизавом путу води. Но ја видим овде и Синана. Врсни младићу, и ти ми радост усугубљаваш. Заборави на пређашња. Ја сам твога стрица убио, но без воље; тебе увредио, но нехотице. Заборави на све ово. Мени је твоја добродетељ позната: Ти остајеш мој пријатељ.

Синан. Ја и остајем, честити владатељу, веран поданик.

Симеон. Пријатељ, пријатељ, Синане! Ти си досад паша — то је мало за твоје вјежество. Твој је стриц везир био — прими његово достоинство на себе.

усугубљаваш — удвостручаваш. *вјежество* — знање.

Синан (на страни). Какав човек! — Почитајеми владатељу, ја ти на милости благодарим.

Симеон. И још: увек у собору у првом реду да седиш. Ти си то заслужио. Твоје искуство то изискује.

Омар. Но, Синане, осуђуј сад моју совест!

Синан. Каква доброта! Честити царе, ти ме застиђујеш. Ова чест, ово достоинство!.... Ја сам мали за то.

Симеон. Не, Синане, свега си ти достојан што ја теби дајем: моје љубови, мога пријатељства. И, ако ме ти онако почитујеш, као што ја тебе љубим, то ћу срећан бити. О, мој Синане, најблагороднији је дар неба, што људи имаду, пријатељство. Но колико се оно нарушава; колико их се красном овом дару неба ругају, под видом пријатељства јед непријатељства у прсима негујући! — Твоје срце на глатком челу изображено види се, а увереније искусног старца, Омара, неће ме преварити. Зато ја тебе првог у коло моје радње узимам, тебе првог мојом љубовју даривам. О, кад бих ти јошт оно дати могао, што сам ти одузео, ја бих вењма радостан био!

Омар. Можеш, дете моје, можеш, сунце наше. Зато сам ја највише у ово време дошао и Синана довео. Јошт ниси узде од града како ваља ни шчепао, а већ се потребни приближују. И ја сам први, који просим.

Симеон. Ти молиш, почитајема старино!? Казуј шта иштеш, смем ли рећи: шта просиш? Ти си ком сам за све благодарити дужан. Шта хоћеш? Има ли што на свету, што бих ти одрећи могао?

почитајеми — поштовани. *чест* — част, почаст. *јед* — отров.

Омар. Моја је сва жеља Синана срећног видети.

Симеон. О, радости! То ти захтеваш, што ја од срца желим! Кажи је ли у мојој власти, могу ли га усрећити? Ништа поштедети нећу.

Омар. Можеш, и без сваке муке можеш. Наша царица има једну робињу Јамну, која нашег Синана љуби, од многог времена љуби и за њим чезне. Поклони је њему. Они ће срећни с отим бити.

Синан. О, Омаре, шта ти изусти?!

Симеон. Је ли то све, што му к срећи остаје? Ја с весељем на то пристајем. Ходи, Синане, прими руку Јамне.

Синан. О, шта ви измислисте? Поред ваше среће да ме несрећним учините! О, оставите ме на миру. Моје срце не тражи брака.

Омар. Не, Синане синко, твоје је срце отврднуло. Отвори очи. Погледај какво ти благо дајем. Можеш ли и помислити да ћу те преварити. Многе сам ја усрећио, допусти да и тебе овом благошћу обавијем.

Синан. Ах, старино, куда ти пута тражиш? Не могу!

Симеон. Синане, и ја те од моје стране молим. Можеш ли допустити да ја срећан будем, а ти да се мучиш? Узми Јамну, заклињем те Богом живим и мојом к теби љубовју! О, узми Јамну, оно добро дете, које те љуби, и у које наручју ти ћеш све наћи, што мислиш да си изгубио!

Синан. Ха, ко би вам противстати могао, добре душе?! Ево ја се разрешавам, кад ви кажете да ћу срећан бити.

Омар. Боже! Сад могу радосно очи затворити.

Симеон. Дакле хајдеме царици. Никола, ходи и ти. Сви морају учасници овог весеља и радости бити. (Отиду).

3.

(Соба царичина).

Царица и Ламбра.

Ламбра. Протече дуга печали ноћ, Даница је зарумснила и сунце миловидно сија. Мила владатељницо, прва те Ламбра у срећи поздравља. Приими знаке њеног чистог чувства уместо најскупоценијег дара. То ти само у овај радосни дан принети могу.

Царица. Ах, Ламбро, са свих страна мене радости окружују; са свих страна светоносна срећа сија — но моје срце у среди тајну неку хладноћу осећа, коју протолковати ни сама не умем. Она свакои весељу противстаје и само полак од радости чуствовати ми допушта.

Ламбра. То је узрок напрасна промена, мила моја госпођо. Она увек с почетка чудновату непријатност показује, да би потом радост крепча била и дуже трајала. Твоје је срце жељу испунило. Сад више ништа захтевати не може.

Царица. Јест, Ламбро, моја је жеља испуњена, но чудно испуњена. Ја сам брак желела, но слепим неким нагоном желела, не с одобренијем срца. Колико се моје срце нија! Ја без мужа не могу да будем, желим га непрестано, и часови су ми године, кад код мене није; но, кад га видим, тајна га нека сила од мене одвојити тежи. Рукама га грлим, његове прси на мојима у сладосном восхишченију по-

светоносан — који доноси светлост, светао. *протолковати* — протумачити. *восхишченије* — усхићење.

чивају — и опет ми се чини да је читава бездна међу нама простртa. Откуд овај трепет? Шта ће произнети, не знам. Доста: ја срећна нисам, као што сам бити желела.

ЛАМБРА. Теби се још старе мисли по глави врте, још се нису сасвим удаљиле. Спомен пређашњег стања и заклетве још је у пупољку код тебе. Но кад га благодатна времена рука једном из твојих прсију ишчупа, онда ће ти цвет радости цветати почети.

ЦАРИЦА. О, да хоће тако бити! О, да ме ова жеља не мине! Да се хоће све испунити што желиш, Ламбро! Како бих срећна била! — У јесени живота мога стаћу и, у вис воображенија попевши се, кад на пролеће погледим, како ће ми бити! Какво ће чувство прси моје оживљавати, кад пређашња с настојећим сравним и разлику видим! — Но ово је само сан, чим се сад забављам, Ламбро; ах, љупки сан, који ме услађује за кратко време, и кад к себи дођем, пипам, тражим: нема, ишчезе сладост. — И тако ће ми, може бити, живот протећи.

ЛАМБРА. О, ти сама твојим воображенијем судбину огорчаваш! Шта ћеш с овим речма? Прихвати се један пут веселог каквог предмета, немој се све са жалосним забављати.

ЦАРИЦА. С веселим, Ламбро? То је моја једна жеља. Но код мене све напротив бива. Што ја више од жалости бежим, то све ближе к њој долазим. То ми срце каже, то ми прси сведоче.

ЛАМБРА. О, Боже! Дакле нисам толико срећна, да те у пријатном стању видим. Нећу ли кадгод радост доживети, да ти смеј од срца видим?

настојећа — оно што ће бити, будуће.

Царица. Утеши се, Ламбро, утеши се, добра девојко. Моје је срце у тијом расположенију. Оно удар очекује, који ће га или сасвим растопити, или бољом судбином обрадовати.

•

Јамна, пређашње.

Јамна. Царице, царице! Шта сам у царевој соби нашла: нека писма и овај чудан дукат! (Пружи јој).

Царица (као громом ударена). Шта је ово? Небо! Видим ли добро, или је какав зао дух преда мном изнео? Откуд моја писма у тебе?

Јамна. Ја сам их у царевој соби нашла.

Царица. Је ли истина? О, небо! Је ли истина? Ово у царевој соби?! О, мене несрећне на свету! О нечувеног порока! Несрећни сине, несрећна мати, шта си учинила! Несрећна Зулмо, шта си дочекала! Јамно, Ламбро, убите ме, убите погану звер ов г а света!

Ламбра, } Шта је ово?!
Јамна. }

Царица. Ха, шта ми још остаје да учиним? Нема већег порока на свету! О, камено моје срце? како га одмах ниси познало!? О, очи моје — ослепиле! како не познадосте што вам је најмилије!? Где сте, тигрови? Прогутајте ме, прождерите ме, да ме нема, да га не дочекам! — Земљо, црна земљо, ако правду љубиш, ако је црњи порок од тебе, отвори се, о, отвори се, прими несрећно чудовиште, од кога се и аспиде ужаснути морају. Прогутај ме, да се утаманим. Лупајте ме, громови; шибајте ме, муње; згрувајте

аспида — гуја.

ме у котурић, да се не зна да сам жена била! О, ви, мрави и бедни црвићи, где сте? Где се мучите по земљи гладујући? Ходите на мене: ми́пајте ме, гризите ми мозак, једите ми памет, да не знам ништа од себе; да заборавим шта сам, шта сам урадила. Ходите амо. Ви ћете ми бити благодетељи, ви ћете ме свега опростити, свега што је и помислити ужасно!

Ламбра. Шта је, за Бога, царице? Шта чиниш од себе?

Царица. Овамо сви, који сте ми пријатељи! Носите ме, живу, мртву, чувствену или безумну. Водите ме на суд. — Станите. Ја сам крива, ево ме! Ја сам повод дала. Мени судите. Поштедите њега. Он је невин. За мене је овај модар пламен. Бацајте ме унутра, бацајте ме, ох! (Клоне).

Ламбра (је придржи). Царице, царице! Ако Бога знаш, шта чиниш од себе?

Царица (слабим гласом). Ламбро, Јамно, придржите ме, придржите ме!

Робиње (је посаде на софу).

Ламбра. О, Боже! Ја никад не памтим овог движенија код тебе. Ово све жалости пређашње надвишује.

Царица. Ах, Ламбро, ах, Јамно, какав је мој порок! О, Боже, да није само мој! О, смилуј се, Створитељу света, поштеди ме од ове напасти! Све ћу друго претрпети. Пошљи на мене муке, какве хоћеш; мори ме глађу, мори ме жеђу — само ово нек ме мимоиђе, само ово нек ме мимоиђе! Јамно, Ламбро, молите се, о, са сузама се молите за вашу несрећну госпођу. Још није удар испуњен, још није доцкан.

Ламбра. Али шта је, за Бога?

Царица. О, ви сте свирепе, ви нећете. Ја ћу се сама молити. (Склопи руке). Милостиви Створитељу, ти ми сад помози! Парне душе мојих несрећних родитеља, ви се молите за вашу јадну кћер, да се овим не убије, да је ово не упропасти! О, Боже, Боже, Боже!

5.

Пређашње, Симеон, Омар, Синан, Никола.

Симеон. Ја сам теби обећао супругу, Синане. Ево реч моју држим. (Узме Јамну за руку). Прими ову из моје руке и с њом свако благополучије! Она те љуби. Не можеш је узајамно не љубити.

Јамна (зацрвени и спусти главу доле).

Симеон (их састави). Синане, јеси ли задовољан?

Синан. Анђелско срце, допусти ми царицу за ово молити. (Баци се пред њом на колена, која у пређашњем положенију стоји). Милостива царице, ти ми најпре опрости. Тебе сам неразумно увредио.

Симеон. Верна љубо, обдари Синана Јамном. Наша ће бити већа радост и друге усрећене видети.

Царица (се изван себе бити види).

Синан. О, она ме презире! Она ми не може да опрости. Бори се са срцем.

Симеон (укоченој Ламбри). Шта је царици?

Ламбра (слегне само с рамени).

Симеон. Шта је ово? (Ухвати царицу за руку). Зулмо, љубо, шта је теби?

Царица (гледи га дуго укочено). Он је, он је! Хад и пакао, куд ћу сад?

парни — узвишени.

Симеон. Шта је теби, Зулмо? Ти дркћеш од мене? Спанис, устај! Каква је промена ово? Шта је, љубо, за Бога?

Царица (покаже му писма). Откуд ово теби? Ко ти је дао?

Симеон (тргне се). Дај то овамо. То је моје једно благо.

Царица. Твоје је ово, твоје?! Казуј откуд, несрећниче!

Симеон. Кад ме је мој поочим из мора извадио, ово је код мене нашао. И то ми је дао, да могу лакше моје родитеље наћи.

Царица. Дакле је моје слутење истино? Небо! Ти у мору био? Несрећни сине, знаш ли шта си учинио? О, зашто ми се језик не пресече, да никад ову ужасну реч не искажем! Гледај овде и познај свирепу матер своју!

Симеон (препадне се). Ти моја мати — мати и супруга?!

Царица. Очина и синовља супруга, ох!

Симеон (пође неколико корачљаји натраг). Находе, Бог те убио, шта уради! О, примите ме у ваше друштво, тигрови и бесловесни скотови! Нисам достојан, да се човек назовем!

Царица. Ја сам узрок, ја сам причина свему. С мојим ужасним страстма и мене и сина несрећним учиних! О, Омаре, проклет био и на овом и на оном свету, што ми љубов одобри!

Омар. Боже! Моја совест! Моја стара душа!

Симеон. Ти мати моја!? Зато сам толико света прошао; зато трпео и злопатио — да матер за жену узмем! Хуј несреће, хуј ужаса! Зашто ме није при-

једно — једино, највеће.

рода у змију претворила? Ти мати моја!? На какву сам те моју жалост нашао, кад ти приступити не смем; стрепим ти руку целивати, несрећан на свету! О, Сипане, зашто ти нисам супругу уступио! Гледај чудовиште и дркћи. Син је матер грлио, као љубу грлио, као туђину грлио, ах! — Никола, и ти овде? Немаш ли начина, да ме у ништа обратиш? Какве ћеш гласе у Хилендар однети за љубимог Находа? — Мати моја, јадна мати моја, опрости ми, опрости несрећноме сину, опрости! У незнању сам, бедан, сагрешио — согрешио, и јошт очи на тебе подижем, јошт ме земља држи?! Земљо, јошт ме на плећи твоји носиш?! О, прими, прими, прими несрећни терет, закопај ме на дно хладних пренју твојих, да се од мене чудовишта не страше! Немој ми кости изметати, црна земљо! Недостојан сам тебе, но ја за другу не знам: ти си мати моја, ја другу немам. Мати, мати, прими останке моје, прими! (Прободе се мачем). Ха, хладна смрт по жилама ми се простире. Мати! Никола, Никола! (Издахне).

Царица. Умире л'? Умире! Ох, чудовиште! Где си, сине? (Погледи у очајанију око себе, потом се приближи Находу.) Умиреш — прости! Ја остајем — остајем овде — твоја — твоја мати, ох! (Онесвешћена посрне на тело, и удари се о мач Симсонов).

Ламбра. О ужасног часа, и она умире!

Омар. Несрећна Јањо, твоја срећа с царицом протиче!

Сви (стоје скрушени у дубокој тишини, у којој и)

(ЗАВЕСА ПАДНЕ)

љубим — љубљен, драг.

ТВРДИЦА

или

КИР ЈАЊА

ПРЕДСЛОВИЈЕ

После издања „Лаже и Паралаже“ многи су ми оваковог рода књига љубитељи често напомињали, да не би без ползе било јошт штогод на исти начин саставити и средством печатње читатељем и читатељкам сприопштити. Ја сам истина много којешта — које обаче из неких узрока на свет изићи не може — сочинио, гдешто пак и на печатњу издао; но почем с једне стране дуговремена болест перо из мојих руку истргне, с друге пак промењуто званије мене за собом повуче, и нехотећу ми, морала је моја и мојих пријатеља жеља неиспуњена остати. Што предстојеће шаљиво позориште на свет излази, повод је највише овај, што сам једном с љубезним мојим пријатељем, г. доктором Пекаровићем, о сребролубију беседећи, њему тврдо обећао „Тврдицу“ написати и, ако вредно буде, печатњи предати. Окружен теретом званија мога, за одржати пријатељу моме задану реч, морао сам при слабом саставу и очију и целог вообште тела мога, тако рећи, часове красти, и к сочиненију овога дела посвећавати. Но

полза — корист. *обаче* — али, пак. *и нехотећу ми* — и преко моје воље. *докор Пекаровић* — Гаврило Пекаровић, лечник у Вршцу; њему је Поповић посветио прво издање Тврдице.

овде нека нико не помисли, да је моје намереније хвалити се (премда су гдекоји баш овим поводом то исто напомињали), но из тога највише узрока ово наводим, да се види какве је наше литература среће, где сирјеч списатељи све силе ума свога на приватна дела обраћају, а к сочиненију дела једног, које се вообште целог народа тиче, само часове одохновенија, т. ј. у којима списатељ пишући одмора тражи (!!!), посвећавати могу. Сад какова сочиненија следовати морају, лако се закључити може. Но ни по чуда! Положеније бо Србаља засада је таково, да, ако би се који — изузимам имућне, или оне који су у призренију начина живота с друге стране обезбеђени — искључително на књигописање одважио, и званије своје пренебрегао, лако би (да не кажем „известно“) до нужде и хлеба желькати дошао, о чем нас не само наши, него и код самих Енглеза списатељи, као Бутлер, који је, при свем класицитету свога дивног сочиненија Hudibras, управо од глади скапати морао, довољно уверавају.

Но ово као узгред. Моје је намереније при писању „Тврдице“ било, узимајући навластито на расужденије мâло, боље рећи никакво число комедија̂ на нашем језику, таково дело написати, које би читатеља или гледатеља (јер је време, мислим, да се и код нас театри заведу) на зевање не натерало, но наче часове му брига̂ и домашњих незгода пуно разгалило, а притом — ако уши слишати има — и науку живлења придодало.

сирјеч — то јест. *одохновеније* — одахнуће. *бо* — јер. *у призренију* — што се тиче, односно. *класицитет* — класичност, ваљаност. *число* — број. *театер* — позориште (установа, зграда). *наче* — шта више.

Напоследак, да не помисли тко, да је моје намереније с Кир-Јањом народ грчки на поруганије изводити. Ја имам довољно узрока грчки род не иначе него с почитанијем предсретати, а видовит ће читатељ лако, и без мога изјасненија, приметити, зашто је ово тако уређено.

Овом приликом нужно је и нека грчка израженија, која се у делу овом находе, растолковати, као н. пр. Пан метрон аристон значи: умереност је полезна; о тис ананкис! о несреће!; шкиљи, скилос, псето; хондро кефали, дебела глава; кака истерна, рђав последак; О тихи, о керос! о срећо, о време! елеимосини, милосрдије; апелписија, очајаније и др. Друге се речи могу лако нагађати.

У Вршцу,
месеца Септемврија 1837.

Сочинитељ.

ПРЕДГОВОР

К ДРУГОМ ИЗДАНИЈУ

Дело ово имало је срећу такво благоволеније код читатеља мојих наћи, да се не само сви егземплари, који су изван пренумерације остали, у правом смислу речи разграбили, но да су још са свих страна љубитељи дотле с писмама наваљивали, док им нисам обећао „Тврдицу“ по други пут на свет издати. Ја сам позориште ово при втором изданију с једним лицем умножио, но с отим мислим, да се делу ништа није шкодило. Ништа мање, ако би се ко нашао, коме ово не би било по вољи, томе као преки лек препоручујем свуда: што му се год не допада, пером неколико пута превући, и с отим ћуд своју задовољити. Ово се средство код сваке књиге слободно употребити може, с отим више, што је помоћ очевидна, а за рецепт се ништа не плаћа. -- Међу тим при повторителном издавању веселог овог позоришта ништа друго не желим, осим да оно, приликом првог изданија задобивено већ благоволеније, и сада, и даље задржи, и радоваћу се, ако дело ово кадро буде моје име и у позније векове с истим дејством, које сад производи, пренети и задржати.

Сочинитељ.

благоволеније — наклоност. *егземплар* — примерак. *пренумерација* — претплата *втори* — други. *с једним лицем умножио* — кир-Димом. *рецепт* — рóпис (лечников). *повторителни* — поновљени.

ЛИЦА:

Кир Јања.

Јуца, његова супруга.

Катица, Јањина кћи од прве жене.

Мишић, нотарош.

Кир Дима.

Петар, кућевни слуга.

ДЕЈСТВО ПРВО

1.

Кир Јања разгледа хаљину, **Јуца** шије.

Кир Јања. Пан метрон аристон.[1] Красно грчко мудрост! Све сос мера, све сос мера, па ћиш дођиш до велика слава. Ама проклето садашње свет оћи све високо: оћи мамузу, оћи бал, оћи кафана, оћи свилена кадифа. О тис ананкис![2] Оћиш мода! Камо аспри? Гледиш на барон, гледиш на господа. Каимено! Не знаш да ћи да пропадни свет? Нема шпекулација, нема трговина. Пошто тифтику? — бађава; пошто памвук? — бађава. Сад је дошло време да човек иди без чизму.

Јуца. И то би лепо још било!

Јања. Што ти ту говориш, шкиљи?[3] Море, знаш ли, што је свет? Седиш како милостиво госпођа, чекаш дванаест сата, да једиш, да пијиш, да спаваш. Што ћиш да једиш, што да пијиш? Што си стекла? Кад је било рат, кад је било кугу, да

[1] умереност је корисна.
[2] о несреће!
[3] псето.

аспри — новци. *каимено* — тешко мени! *тифтик* — лан(ено ткиво).

мори мало толики људи? Море, пропаднеш, море, пропаднеш, кукавицо!

Јуца. Нисам се ни том надала, да ћу код вас пропасти.

Јања. Ниси си надала! Што си си надала? Да си возиш на четири коњи, да ти служи катану? Сучи рукаву, кукавицо, па чувај твоја кућа, ако мислиш да имаш леба и сол.

Јуца. Кад сте ме просили, ви нисте тако говорили.

Јања. Што сум говорио? Да ти држим у лутку, да ти правим маска? Није доста, кад ти зовим: душо Јуцо; кад ти кажим: пиле моје?

Јуца. Откако сам се у кућу довела, ви још нисте запитали: треба ли ми штогод и како живим. У каковим сам се хаљинама венчала, у тима и данас ходим. Нити марите за мене, нити водите бригу о мени; него живим као свака последња у вароши.

Јања. О шкиљи! Не водим брига за тебе! Што ти фали код Кир-Јања? Имаш ли доста леба, лепо како земичка?

Јуца. [А баш!].

Јања. Мумлиш? Оћиш да мумлиш? Шта је ово? (Донесе хлебац). Тон ђаволон! Ди је толику лебу?

Јуца. Изео се.

Јања. Шкиљи немарљиво, непромотрено! Изио си! Сâм си лебац изио?

Јуца. Па изео се у кући.

катана — млад, личан човек, који служи у велике господштине, обучен у нарочито китњасто одело, по војнички. *да ти* (те) *држим у лутку, да ти* (те) *правим маска?* — да она ништа не ради у кући, него се само лепо облачи и кити; да негује лице, бели се и румени, те да јој се и не види право лице, него оно удешено: маска (образина). [не] *тон ђаволон!* — до врага!

Јања. Србско хондрокефалос! Не знаш граматики? Како ћи лебац сам да си једи? Ко је лебу дирао?

Јуца. Шта ја знам! Зар је мало у кући?

Јања. Не знаш, шкиљи! А што си газдарицу? Што сум ти узио? Да чуваш кућа, или да гледиш на пенџер, на младо официр? О, сирома Кир-Јања, мораш да пропаднеш кроз неваљало свет!

Јуца. Сад да пропадне кроз мало хлеба што се у кући појело!

Јања. Кучко проклето, што ми даш ватра у моју срцу? Есмо ручали како фишт? Есм казо, да си чека вечеру? Море, знаш што је то: Пан и метрон аристон? — О тис ананкис! Кад је највећу сиротињу на овај свет, онда прави парада, широко високо?

Јуца. Господару, време је већ, да се једанпут и ја као жена са својим мужем разговорим.

Јања. Што ћиш да говориш, да ми правиш штета?

Јуца. Кад сте ме просили, ви сте мени оно обећавали, што би и за грофицу много било. Ви сте мени дукате....

Јања. Ћути, ћути, шкиљи! Какви дукати?! Море, крајцару, море, нема, нема, нема!

Јуца. Ви сте мени дукате показивали, и свакојаким начином сте гледали да ме заслепите, да за вас пођем. Ја сам се полакомила. Но сад видим да сам погрешила, што сам моју матер послушала, а нисам за онога пошла, којега је моје срце изабрало.

хондрокефалос — дебела глава: букван, глупак. *фиршт* — кнез.

Јања. За оно Јован, што седи цео дан у кафана, и игра шервинцлу?

Јуца. Какав је, такав је; бар је млад и моја прилика.

Јања. О, лепо! Тако си почитуј свога господар!

Јуца. Ја знам да је дужност жене свога мужа почитовати; но мислим да и жена има право, кад захтева да је муж љуби.

Јања. Е, то је лепо реч, то је лепо слово! Оди да ти полубим.

Јуца. Није само доста устма љубити; него треба муж да пази шта му жена захтева, пак да јој чини по вољи.

Јања. Ама треба и жена да слуша свога господар.

Јуца. Ја не знам у чему се ви на мене можете потужити?

Јања. Колико сум ти пута молио и правио инштанција: „Душо Јуцо, немој да си разговариш сос наше младо нотарош!" Аја! Јуца нећи да ми чуј!

Јуца. Он мене ради и не долази, него вас ради и због грчког језика.

Јања. О, шкиљи, оћиш да ми вучиш штрикла преко нос! Зашто не дођи он, кад сум ја код кућу, нега све кад ја идим по моја шпекулација? Видиш, како ти уватим! Море, не можиш да превариш Грку! Видиш, ја, видиш! (Куца се по челу). Нега да му кажиш да ми више не дођи у моја кућа.

шервинцл — игра картама. *инштанција* — молба написмена, каквој власти. *нотарош* — секретар у магистрату (општинском суду). *да ми вучиш штрикла преко нос* — да ме превариш. (У друштвеној једној игри ономе кога преваре превуку угљеном црту — „штриклу" — преко носа, те се зна колико је пута који играч преварен).

Јуца. Тако нико не говори, ко има девојку на удају.

Јања. Што удају? Катица је дете.

Јуца. Од осамнаест година.

Јања. Пак? Кад сум се ја с њену мати женио, имао сум тријанда пенди. Иха, како би госпођо Јуцо желила да донесим читава болта, да правим проклето штафирунг, да чиним парада, да држим свадба! Море, нема аспри! Море, нема, нема! Оћи да пропадни свет!

Јуца. Збиља, да ми дате по форинте, да се купе жице.

Јања. Какву жицу?

Јуца. Катици на гитар.

Јања. Кирије имон! Колико сум крајцари већ дао кроз то проклето гитар!

Јуца. Гитармајстор је већ пет сати због жица пропустити морао.

Јања. Да ти керверос носи гитару, да ти носи моду и моју памету! Еј, тихелај Јања, тако си кућа не течи! Не ми више говори. Нема новци.

Јуца. А како ће бити с мојим шеширом?

Јања (уплашен). Какво шешир?

Јуца. Ја мислим време је већ, да ми нов шешир купите.

Јања. У, ху, ху! па, па, па! Нову шешир! Милостиво госпођа! Кир-Јања! Шешир?

тријанда пенди — тридесет и пет. *болта* — дућан, продавница. *штафирунг* — невестина спрема у оделу, намештају, покућанству. *гитар* — велика тамбура, као виолина, на којој се свира само прстима; тада је био „у моди“. *Кирије имон!* — Господе наш! *Гитармајстор* — учитељ свирања на гитару. *керверос* - троглав пас који, по веровању старих Грка, чува врата на другом, доњем свету. *тихелај* — јадан.

Јуца. Ја сам и код моје матере шешир носила.

Јања. Иди код твоју мати, нека ти купи.

Јуца. Ја мислим да сте ми ви муж.

Јања. Немаш доста аљину? Оћиш широко високо? Ох, женско дугачко коса! Море, знаш ли да је славно Диоген седио у буру?

Јуца. Кад је био луд.

Јања. Што луд?! Греческо славно философ луд?! Непромотрено, нерасуђено! Море, да изгубиш глава за ово слово, да си у Мореја. Философ, море, славно греческо Диоген седио у буру и ишо без чизму.

Јуца. Ваљда није имао за шта да купи?

Јања. О хондрокефалос! Море, славно греческо цар Александер го моли, да прими дукати, велики, како твоје чело — философ нећи; цар го моли — философ нећи. Е, де, де! [Гумари, што ниси узио тако лепо новац, па да даш мене, да правимо лепа шпекулација!].

Јуца. Тај Диоген, може бити, да није био ожењен, па је могао чинити што је год хотео; но ја сам ваша жена. Ја нећу да се смеје свет од мене, — него да ми купите шешир.

Јања. У ха! Оћиш да се свађиш јошт сос мене!

Јуца. Ја сам доста трпела. Шта ће то рећи? Кад ниси за жену, да се ниси ни женио. Срам да ти буде!

Диоген — филозоф грчки у IV веку пре Христа; учио је да је срећа човекова у сузбијању страсти, ради чега треба потребе своје свести на најмањи број, задовољавати их на најпростији начин: и чашу је разбио, видевши да се може пити из шака; становао је у великом празном суду (као данашње буре) на Коринту, превлаци која везује северни и јужни део Грчке. *Мореја* — Грчка, јужна. *Александер* — цар маћедонски у IV в. пре Христа: покорио сву Грчку, силно персијско царство у Азији, Мисир у Африци, где је и сахрањен у Александрији, граду који је он основао, те се по њему тако назвао. *гумари* — магаре.

Јања. Срамота на тебе и на твоју род, како почитупш свога господар!

Јуца. Ја сам чинила што је год било могуће. Али видим да је то све бадава.

Јања. Душо Јуцо, што ћиш ти сос мене?

Јуца. Хоћу да ми шешир купите.

Јања. Ама, за име Бога, нема, море, крајцари! Како да ти купим, де?

Јуца. Кад немате, ја ћу да се раставим од вас.

Јања. О, шкиљи, оћиш да ми плашиш! Не си плаши Јања, море, не!

Јуца. Ви сте при просидби казивали да сте капиталист од сто хиљада форинти; а сад кажете да не можете један шешир да купите. То је очевидна превара. За таково што праведно је да се жена растави. — А шта ту треба више разговора? Дај ми што сам донела, пак идем мојој матери. Живећу, како ми Бог дâ.

Јања. Душо Јуцо, што си ти почела?

Јуца. Што сам почела, почела! Ја видим да овде нема за мене живота.

Јања. Па то све теће за једно шешир?

Јуца. Јест, за љубов шешира.

Јања. Ама, море, што ћи тебе шешир?

Јуца. Ја хоћу да имам.

Јања. Е кад оћиш баш, оћим да ти купим за једно љубов! Нега да ми даш грацијa три дана, да си промислим.

Јуца. Шта ће...

Јања. Ама не ми говори једну реч, де, кад ти милуим, знаиш, једно слово. Оћиш да ми осирома-

теће — тек(е), само. *грација* — (милост), рок.

шиш. Ајде, де! „Јања има новци, Јања има велико дукјану, Јања и богато човек!“ О, оћи да умри Јања, оћиш да вичиш: „Јао, мајки моја, да правим Јању од блато!“

2.

Бивши, Петар.

Јуца. Ево Петра. Можемо га послати по жице.

Јања. Да ти ђавол носи сос твоју жицу! Да ти узми памет, да заборавиш! (Петру). Еси скупио ону ђубру сас пијацу?

Петар. Аа?

Јања (јаче). Еси скупио ону ђубру?

Петар. Какву тужбу?

Јања. Твоја проклета увета! (Виче). Море ђубру, ђубру, ђубру!

Петар. Убру, убру! Што не говориш људски, него се ачиш?!

Јања. Ии, ии, ии, ии, како ми даје ватра у мојy срцу!

Јуца. Ја се чудим, зашто га и држите тако стара и глува.

Јања. Хондрокефало! Оћиш младо катана, да платим пет стотина форинта? Море, памет, море, ја! Од десет година му правим рачун.

Јуца. А штету не рачунате што вам чини?

Јања. Ти си крива. Зашто ниси газдарица у своју кућу, да узмиш на ум?

Јуца. Та одонομад је пред вашим очима квара учинио.

Јања (уздахне). Сирома Јања, мора да пострада чрез неваљало свет!

Петар. Господару, ево једно писмо на вас.

Јања. Ко га шпљи?

Петар. Таки.

Јања (продере се). Гајдарос! Ко е посло ову писму?

Петар. Шта вичеш тако? Нисам ја глув! Ћир Дима ми је казао да му таки одговор однесем.

Јања. Кир Дима је мојy пријатељ. (Чита). О, дулос сас, Кир-Димо! Е, е, е, кала — тим, тим, тим — поштен човек! Кала, кала. (Погледи у Јуцу). Душо Јуцо, иди у твоја соба. Имам једна мала шпекулација.

Јуца (одлази).

3.

Кир Јања и Петар.

Јања. Ту ти писму дао Кир Диму?

Петар. А?

Јања. У, што ми једиш, једили ти пси! — Ама графа ј' од Кир-Дима, му познаим слово. (Гледи у писмо). Десет хиљада форинта, триа пер мезо, на четири месец, за едно право трговац, и Рошилдова облигација у залог, пе, пе, пе!!! Красно шпекулација! Харис то Тео![1] Перо, синко, изиђи мало у авлија.

Петар. Казаћу му.

Јања. Што ћиш да кажиш?

Петар. Да вам је по вољи.

[1] Хвала Богу.

таки — одмах. *гајдарос* — магарац. *дулос сас!* — слуга! *кала* — добро. *тим, тим, тим* — част и поштовање. *графа* — писмо. *триа пер мезо* — три на сто месечно. *облигација Рошилдова* — обвезница, која гласи на најбогатију трговачку кућу у царевини, те је тако обезбеђена, да вреди и као готов новац.

Јања. Сметено, глуво! Изиђи у поле, кад ти кажим! Ево 'вако, ја̀! (Узме га за руку, па га изведе напоље и забрави собу). Проклета посла! Сад да изброим новци. — Охо, чекај мало! (Забрави врата, куд је Јуца изишла). Е, тако! (Отвори сандук). Ама ово проклето Јуцо може да гледи кроз рупа. Кад види новци, зови пусталију, и ми уби. (Виче). Душо Јуцо, душо Јуцо! Ено ћути, пасјо веро! Оћи да ми уби. Кад броим цванцики да слуша: „Охо! Јања има новци! Оди, господар арамбаша, да делимо!“ (Затвори сандук). Јуцо, бре, Јуцо, бре! Нећиш да си зовиш? (Отвори врата). Јуцо, море, Јуцо!

4.

Бивши, Јуца.

Јања. Псето неваљало, ди си била?

Јуца. Била сам напољу.

Јања. Напоље, напоље? Ко е слушио моја шпекулација?

Јуца. Ја не знам.

Јања. Не знаш, шкиљи! А ко е шушкио на моја врата?

Јуца. За Бога, у соби није било никога!

Јања. Никога, проклето кост, само тебе! Немаш твоја кујна, као газдарица, нега да си скиташ по собу?!

Јуца. За Бога, валда знам шта ми је посао?

Јања. Алопу![1] Знаиш да изгуби глава твога господара. Апаге,[2] шкиљи, у кујну. Ту ти теби месту! (Ухвати је за руку, пак је истера напоље и забрави како је и на

[1] Лисицо.

[2] Торњај се.

тако друга врата). Проклето Ева, оћи да превари свога муж! (Отвори опет сандук). Мои красни живот! (Премеће новце, па после устане и протегли се мало). Како ми расти срцу, кад видим мои лепи дукати, кад гледим мои красни талири и кад пазим велики пакли сос банку! Што ћу да му дам? Ово кажи: „Немој мене, господар!“ Ово опет виче: „Немој мене, ја сум лепа!“ Шкиљи мали, нећим да вас продам, оћим да вас котим, више, све више, jà, довде! (Показује врх сандука). Пак онда да легним, да спавам слатко. Одите ви! (Узме банке, па броји). Миа хиљада; екатон, дио, трија, тесера, пенди, екси, епта, окто, ења, дека: дијес хиљадес; трис хиљадес; тесерес хиљадес. Тесерес хиљадес то и десет хиљада у банку. Збогом, ви други моји срци! (Смеши се). Оћим да вас затворим, да вас нико не дира. (Затвори сандук). Е, сад да носим на Кир-Диму, и да иштим облигација. Охо! Има више банку! (Опет изброји). Е, е, ја сум добро трговац. Не може да фали Грку! (Метне новце у џеп). Душо Јуцо! (Одбрави собу). Душо Јуцо! (Одбрави и друга врата). Душо Јуцо!

5.

Јања и Јуца.

Јања. Душо Јуцо! Ја ћу да идем по моја шпекулација. Што ћиш ти да радиш?

Јуца. Има се шта радити.

Јања. Да седиш овде, да се не макниш: да чуваш твоја кућа! Знаиш? Кад муж иди по своја

пакли — свежњи. *миа хиљада* — једна хиљада. *екатон* — сто. *дио, трија, тесера, пенди, екси, епта, окто, ења, дека* — две (стотине), три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет. *дијес хиљадес* — две хиљаде. *трис хиљадес* — три хиљаде. *тесерес хиљадес* — четири хиљаде.

посла. добру газдарицу треба да води виршофт. — Разумиш што сум казо? Да си не макниш од твоја соба! Сад ћим ја да дођим.

6.

Мишић и бивши.

Јања. [У, проклето посла! Сад не смим да идим!]

Мишић. Слуга сам, Кир Јања! Како се находите?

Јања (поклони се). Фала Бога, здрав сум; ама зло, зло!

Мишић. Зашто зло?

Јања. Рђаву време: нема новци.

Мишић. Е, хвала Богу, кад сте само здрави! Биће и новаца.

Јања. Како ћи бити, кад је неваљалу времену? Ги четиш, изгубиш; ди радиш, имаш штета, е, де! Оваква времена, откад је свету, није била.

Мишић. Хе, хе, хе! Не бојте се. Нећете пропасти, кад нисте досад пропали. Та ви знате штедети!

Јања. Штедим, господин, од невоља, зашто си нема.

Јуца. Заповедајте сести, господин Мишић. (Покаже столицу).

Јања. А, господин нотариус нећи да си дуго бави! [Проклето Ево, мора да ти ђавол носи!]

Мишић (Јуци). Кад ме тако лепа госпоја нуди, не могу одрећи. (Седне).

Јања (узме и сам столицу и тако седне, да је заклонио Јуцу од нотароша).

виршафт — домаћинство.

Мишић. Кир Јања, ви имате врло красну госпоју.

Јања. За мене красно, за другога ружно. (Прети Јуци).

Мишић. Е, наравно, да је она за вас. Ништа мање, што је лепо, оно се мора сваком допасти.

Јуца. Ви мени јако шмајхлујете.

Јања. Што си ти мешаш у наше разговор? Ти си дете, ти треба да слушиш што други паметни говори. Ајде у кујна, гледај твоје ручак!

Мишић. О, ја молим, нека остане госпоја код нас. Та с тим је пријатнији разговор, што је веће друштво.

Јања [Проклето посла!]

Мишић. А где је госпођица? Она се не даје видети.

Јуца. Она је...

Јања (пресече јој). Отишла и... [Да ти ђавол носи!] (Намргне на Јуцу). Отишла и код своја другарица, знаите, да шије.

Мишић. И то је добро дете! Само треба да јој добру прилику нађете.

Јања. Е, господин нотариус, сад је погано свет: само новци! Ето ја: узео сум без крајцару, голосирото. Ама сад, како ти дођи у кућа, не ти пита: „Како ти је кћи?“ нега: „Колико даш?“ Откуд ћим да дам, кад си нема? Морамо да пропаднемо свију.

Мишић. Сад су већ другојачије почели радити. Тако јуче читам у новинама, где један момак јавља да је од двадесет и четири године, леп и добро воспитан, и жели изиграти се на лотерији.

Јања. Кирије имон! Да си аусшпилуи?

шмајхлујете — ласкате. *лотерија* — лутрија. *да си аусшпилуи?* — да се изигра?

Мишић. Јест, и то, по мом мњенију, није ништа рђаво. Он је уредио десет хиљада лоса по форинту сребра: то су десет хиљада форината. Свакоме је слободно метнути, и на коју девојку срећа падне, добива сместа младог мужа и толико новце.

Јања. Хе, хе, хе! Пак после, кад си не милуи, да си вучи за косу?

Мишић. И за тај је случај састарано. Ако се девојка, која је трефер начинила, момку, или момак девојки не би допао: тако на овај случај добива девојка својих пет хиљада форината, момку остаје других пет, пак се могу обоје по вољи усрећити.

Јања. Па тако, на ову начину, може и жена удата да узми?

Мишић. О, да како!

Јања. Врашко свет! Како си савија на свака хунсвутарија.

Мишић. То је лепо, по мом расужденију, измишленије. Ником се не шкоди, а може се многима помоћи. Хоћете ли и ви за фрајлицу узети који лос?

Јања. Лос је три цванцики?

Мишић. Јест.

Јања. О скупо, врло скупо, много новац!

Мишић. Та ви можете и онако усрећити вашу господичну. Но ја се задржавам. Ја морам још даље ићи. Знате ли, зашто сам код вас дошао?

Јања. Кад чуим.

Мишић. Познато вам је да желимо наш варошки шпитал раширити.

Јања. Чуо сум. И то је лепо од наше магистрат!

трефер — згодитак. *хунсвутарија* — обешењаштво.
шпитал — болница. *магистрат* — општинска, градска управа.

Мишић. Будући да толико новаца засада у каси немамо, зато смо наумили добре људе у помоћ при овоме претпријатију позвати. Ево дакле листа! Изволите записати, колико вам је могуће. Што више, то боље!

Јања. У! За Бога и по Бога, господин нотариус, сад да си чини трошка па ова оскудна времену! Нема људи новци. То не можи да буде. Нећи нико да да̂ ни једну фенику.

Мишић. Ево, хвала Богу, скупљено је већ хиљаду форината. Дајте и ви једну хиљаду, пак ћемо лако намеренија достићи.

Јања (уплашено га погледи). Хиљада форинта? Откуд хиљада крајцара? Нема, господар нотариус, нема. Знайте да нисум видио крајцара пребијена од месец дана.

Мишић. Наћи ће кир Јања, знам ја, само ако хоће.

Јања. Да ми ђавол носи, ако имам једна крајцара у моју кућу!

Мишић. Та ви ваљда ме нећете празна отпустити.

Јања. Немам, господине, немам једна крајцара засад.

Мишић. Е, хвала Богу, кад немате сад, биће други пут. Ја могу и други пут доћи.

Јања. Што, други пут? [Проклета Ева му мигнила!] Господар нотариус, дајте то цедуља. Видим да морам да пропадним. (Узме перо и ступајући к асталу) Ево да жертвуим по форинта.

Мишић. Охо! Мање се не прима од десет форинти.

Јања. Од десет форинта? Господар нотариус?! Камо толики новци?

претпријатије — предузеће. *феника* — (пфенних) потура, мање од крајцаре.

Мишић. То из моје главе не иде: него како је магистрат закључио, тако се ја владам.

Јања. [Што ћим да радим? Оћим да запишим: оћим да си убиним; нећим да запишим, оћи да дођи, безобразно, више пут.] Господар потариус, ево да даим цело форинта.

Мишић. Ја не могу примити, кир-Јања.

Јања. Ама ми убите: немам више сад!

Мишић. Та, кажем вам, не мора од часа бити. Могу ја доћи и други пут.

Јања. [Ето, мигнила му Ево, да дођи код ње!] Господар потариус, ево да си убиним: да дам два форинта на то проклето шпитал.

Мишић. Кад би у мојој власти стајало, ја вам не бих јамачно досађивао; али ви знате ко сам ја код магистрата.

Јања (пружи му листу). Господар потариус: Ево ваша артија, ево моја Луца! Макар сто пута дођите: ја немам да дам!

Мишић. Та добро. Ви нисте такав човек, да ћете се затезати. Нека млађи напре, па ћете ви, као стар, полагано за њима.

Јања. Ја сум човек убиин. Сваку беду на моју главу. Сиромах кир-Јању!

Мишић (устане). Како се ви тешкате! А има стотину, који би желели у вашем положенију бити.

Јања. Ево и! Нека носи! (Показује Луцу). И тако оћи шешир.

Мишић (поклони се). Слуга покизни кир-Јања!

Јања. Слуга покизну!

Мишић (полазећи са Луцом). Опростите, што сам вас од посла задржао.

Јуца. О, молим, ви нама с отим чест указујете.

Јања. Велико чест за моју Јуцу. (Тргне жену, која је пошла Мишића испратити). Апаге! (При врати). Слуга понизну!

7.

Јања и Јуца

Јања. Анатемата, анатемата![1] Оћиш да ми изиш глава!

Јуца. Шта вам је сад?

Јања. Ти си му мигнила.

Јуца. Шта бих му ја намигивала?!

Јања. Ти си Ево. Оћиш да превариш твог Адам. Што си му казала да имам толико новци?

Јуца. Како бих му ја казала оно, што и сама не знам!

Јања. Не знаш — убио ти стрела од гром! — кад си слушила на врата? Ти си оно мачка што преди за фуруна, а гледи што ћи да кради. Ти си ону Езопову лисицу, што вичи: „Цили мили, кир Јања!" А овамо му метиш штранга за врат.

Јуца. За Бога, али шта имате сад опет против мене?

Јања. Што имам, — анатемата! — што имам? Оћиш да кажиш нотариусу да седи, кад човеку има своја посла? Оћиш да му кажиш: „Мене је драго, мене је чест!" — да дођи опет?

Јуца. За Бога, та то је учтивост. Тако сви, који су најмање воспитани, раде.

Јања. О, тако ради: да зови натариуса на свого мужа! И јошт да му кради десет форинта! Откуд десет форинта? Ајде подај ти, де, кад кажиш!

[1] Проклета.

апаге! — одступи, даље! *Езоп* — грчки песник басана.

ЈУЦА (слегне рамени).

ЈАЊА. Па што говориш? Да ми крадиш, да пропадним? О, талас его![1] Да си отвори земљу, да ми гута код тако неваљало жена!

ЈУЦА. Па не морате дати, за Бога! Не може вам нико отети.

ЈАЊА. Видиш алопу! Да не даим — да дођи нотарнус млого пута, и кад није кир Јању кући, да си унтерхалтуи, а Јања да плати.

ЈУЦА. Знате ли како ћете учинити да не платите? Да разгласимо једно јутро да су вас похарале пустахије; пак онда, кад се прочује по вароши, сваки ће вас жалити, и нико вам неће долазити, да вас узнемирава.

ЈАЊА. Пи, пи, пи! То је мајсторско план! Тако може и да си носи за мене једно тас по цркви. Да кажу људи: „Пострадо кир Јања, ајде да го помогнимо!" Душо Јуцо, ти имаш грчко памет у глава. Ти писи од сербско род.

ЈУЦА. Мислим да се моја баба од грчка колена води.

ЈАЊА. Их, их, их! Што ми не кажиш, да ти пишим у новину? Какво елинско мудрост! Кад чуи Грку у Мореа, оћи да ти дигни у штатуа, како једна питија. Ех, славно Греција! Једно зрно како си нађи од твога дух, тећи ето памет. Душо Јуцо, оћи да си сви Грку радуи за твој род.

ЈУЦА (у поласку, за себе). Да вас ђаво носи! (Отиде).

[1] О, ја несрећан!

алопу — лисицу. *да си унтерхалтуи* — да се забавља. *штатуа* — кип. *питија* — девојка, која је код храма у Делфима, у јужној Грчкој, прорицала у име богова. *тећи* — већ, одмах.

8.

Јања (сам).

Проклето Ева! Има више памету него ја. „Колико ј' изгубио кир Јања?“ — „Десет хиљада форинта.“ — „Ајде да го помогнимо.“ На, на, на! Колико? Сто форинта! Докса си о Теос![1] Треба да течим под мојом старостум. Имам деца. — Пи! Што ми речи оно потарош за неко лос? Ођим да узмим за моја Катица. Десет хиљада форинта стребро — лепу суму! Мене пет, Катици пет. Охо! А кад кажи Катица: „Ја сам добила, ја сам господар, напу не дам ништа!“ — О, чекај, шкиљи! Нећим да ти узмим! Да узмим боље на Јуца! — Аферим, Јања! На Јуца? Дођи млад момак од двадесет и три годину, да види Јуца. Он леп, Јуца лепо; он мигп, Јуца мигп; он си заљуби, Јуца си заљуби — теће кир Јања у купус. Проклето посла! (Мисли се). Нек иди с Богом ова шпекулација! — Ама десет хиљада форинта у стребро! Јања, бре, чуиш? Десет хиљада форинти стребро! Ма тип тимин му,[2] да узмим! За Катица? Е, Катицу је дете. Да узмим за Јуцу. А оно момак? Врашко посла! Зар ја немам грчко глава, да го преварим? Анев идротос ће поно удеи: ко нећи да пробира, нећи да профитира — каже елинско мудрост.

9.

Кир Дима, пређашњи.

Јања. О кала илтете,[3] Кир Димо!

[1] Слава Богу. [2] Бога ми. [3] Добро дошли.

напу — (папа), тата, отац. *пробира* — покуша, огледа (да се изложи могућном губитку). *профитира* — заради. (Јања грчку пословицу, која вели да „нема посла без зноја,“ тумачи немачком, која је и у нас позната, нарочито код трговаца: Wer probirt — profitirt: ко огледа — сме да уложи — тај и заради).

Дима (тихим гласом. лагано). Дулос сас! — Пос пигени и дуља?[1]

Јања. Ахара![2] Оћимо да паднимо свију преко нос.

Дима. Истево! (Маја руком). Какос керос![3]

Јања О аделфе,[4] сваку човеку има свога радост, тећи ја сум нестрећа, сас проклетина на моја глава! Китакси,[5] аделфе, оћи шешир, проклето широко високо, оћи свилена пантљика!

Дима. Пиос?[6]

Јања. Јуцо. Е де! Оћим да купим — оћим да си осиромашим; нећим да купим — оћи да иди проклето на нотарнус, не тон официр, ће та липа.[7] — Знаите садашње свету.

Дима. Тифлуте то филун пери то филуменон.[8]

Јања. Што? На ову кугу од време? О Теос, филакси! Пропаднимо, пропаднимо! Ахара, ахара, ахамна![9]

Дима. Аделфе, оћим да ти речим на сербско слово. Знаш што сум дошао?

Јања. За десет хиљада форинта.

Дима. Малиста![10] То ј' едно. Дај го.

Јања. Не калии кардиан,[11] аделфе; ама знаш греческо мудрост: „То даннон фронтидон анаплеон".[12]

Дима. Не си брини. де! Ја то Рошилдову писму. (Пружи му).

Јања. Е, кала! (Извади новце, пак му броји). Пис кала?

[1] Како иде посао? [2] Зло. [3] Верујем, зло време! [4] Брате. [5] Гледајте. [6] Тко? [7] И тако даље. [8] Што милујем, то ми није скупо. [9] Велико зло. [10] Тако је. [11] С драге воље. [12] Дуг је зао друг.

не тон официр — на официра. *О Теос филакси!* — Сачувај, Боже! *Пис кала?* — да ли је добро?

Дима. Евхаристо.[1]

Јања. Не „евхаристо“: нега кад вратите, ондак „евхаристо“, а саде вексла!

Дима. Кала, аделфе, кала!

Јања. Нисам узио интересу.

Дима. Кала, де.

Јања. За три месеца триста форинти.

Дима. Кала. (Броји му).

Јања (скупи новце, пак метне у цеп). Евхаристо. Его векслу.

Дима. Евтис.[2] (Потпише).

Јања (гледи потпис, пак онда савије векслу, и тек што метне векслу у цеп, опет извади и преврће). Тимиотатос антропос![3]

Дима. Е, есмо готови сос прва посла?

Јања. Докса си, о Теос!

Дима. Е, да извадимо друга. Кир Јања, ја сум дошуо, да ми даиш твоѓа Катица.

Јања. Катица?

Дима. Катица.

Јања. Зашто иштиш ти моја Катица?

Дима. За едно црно око, за едно греческо нос, за едно младост што го има, и за едан поштене.

Јања. А не иштиш за новци, шта има кир Јању?

Дима. О Теос филакси![4] Оћи да ми си допадни девојка, — оћим да си женим; нећи да ми си допадни — ис тон Теон![5]

Јања. Кир-Димо, ви сте једно паметно човеку. Оћим да вам дам Катица, да го воспитавате. Она и

[1] Захваљујем. [2] Таки [одмах]. [3] Поштен човек. [4] Сачувај Боже! [5] С Богом!

вексла — меница. *Докса си, о Теос!* — Слава теби, Боже!

младо лудо. Има мати, што го воспитава за шешир, за свилена аљина, за младо официр, а не за кујна и кецеља, да крпи издрту џаку, да носи едни ципели годпна дана.

Дима. Кала.

Јања. Ми смо људи трговци. Што треба широко високо? Што ћи штафирунг: уа, велико господско? Не треба тратра на свадба. Узмиш твоја млада сос мало аљину, а едосен о Теос[1]; пак идиш у твоја кућа, и гледиш твоја шпекулацција као поштен човеку.

Дима. Ама краксите тин Катица, да видимо оћи да пођи.

Јања. Што оћи? Што нећи? Мора, кад кажи папу! Да го шиљим у Атина, да пошљим у Америка: мора да иди, кад оћи папу.

Дима. Е, кала.

Јања. Да буди свадбу, не свадбу — да ђавол носи српско проклето обичај! — да буди, не да буди. Што можи да буди код кир-Јању, кад оћи да пропадни? Да си венчаите на месец дана.

Дима. Ја сум готов, али молим да дођим сутра, да си разговорим сос Катица.

Јања. Копијасете.[2]

Дима. Тора прени на китазо тин дуља му. Игнените![3]

Јања. Дулос сас!

[1] Што је Бог дао. [2] Дођите. [3] Сад морам ићи гледати посао. Здравствујте.

Ама краксите тин Катица — али зовите Катицу.

10.

Јања (сам).

Е де де, опет једно шпекулација! Право кажи греческо мудрост: „Тихи тон антропон прагмата ук евулиа".[1] Кир Диму и поштен човеку: не ишти новци, не ишти високо штафирунг. Оћи само газдарица. Ајде де, нека има! Катицу и добра. Катицу и вредна.

11.

Бивши и **Петар.**

Јања. Што ми квариш шпекулација?
Петар. Господару, пала нам шупа и убила коње.
Јања. Што, море, што?
Петар. Мртви коњи, нема више помоћи.
Јања. Кирије имон! Убием си! (Трчи). Убием си!

(Завеса пада).

[1] Ко је срећан свашта нађе.

ДЕЈСТВО ДРУГО

1.

Јуца, мало затим Катица.

Јуца. Ово чудо још нико није видео! Онде се циганише и штеди, где је највећа опасност. Ако овај човек с његовом тврдоћом прође добро, то ће сваки на свету добро проћи.

Катица (ступи).

Јуца. Шта је, Катице?

Катица. Сад је већ бадава! Толико се с људма погађао и цењкао, док нису коњи сасвим угинули.

Јуца. Ја оваков нарав нисам још нигда видела. Кад је у највећој нужди, где сместа потребује помоћи, ту му још на памет пада погађати се! Жао ми је таких красних коња.

Катица. Ја сам досад плакала, а свему је тому папа крив. Колико сам му говорила да погоди за шупу мајсторе, који разумевају. Аја! Хоће он сам да зида, да заштеди. Сад имамо сугубу штету. Сирота, сад не могу ни хаљину добити, да се један пут и ја поновим!

Јуца. Богме, он мени мора купити шешир, макар му сви по кући поцркали!

сугуб — двогуб, двострук.

Катица. За Бога, мамице, како га можете сад врeђати, а знате каква му је нарав!?

Јуца. Шта? Зар сам се ја удала, да му гледим ове зидове, и да ме с буразп храни? Моја драга, кад немам мужа по вољи, бар да се по вољи носим. Он да није узео официрску кћер!

Катица. Немојте, слатка мамице! Видите, откад нисам и ја хаљину променула, пак не протестирам.

Јуца. Кад си луда! И одономад ми је кума Перса у цркви приговорила, да смо већ последње готово у вароши. Гледим друге: Боже мој, накићене! Ту су ти мпнђуше, ту су ти валови. У кума Персе капа од блонда, црвена пантљика и бео цвет; око врата ланац од две струке; хаљина лилафарб и црн појас; на врату леп бајадер. Па ти стала код стола сека-Јуле — мило ти је да је погледиш. А ја? Идем као мајстор-Глишина жена. А, нећемо ми тако! Има Јања новаца. Казивали су мени.

Катица. То је истина, да он има новаца; али кад му је таква нарав!

Јуца. Пак кад му је така нарав, да ходим као просјакиња? За Бога, девојко, ево ти већ деветнаест година!

Катица. Ах, Мица се још јесенас удала!

Јуца. Ако овако устраје, ти се нећеш ни удати. Ко ће тебе без новаца да узме? Ниси још ни оправљена као што ваља. А друго, ниси нигде ни на воспитанију била. Баш трећи дан Ускрса на јутрењу

с буразп — буразима, шкембићима, који се много јевтиније купују него месо. *не протестирам* — не противим се, не жалим се. *блонд* — фино танко ткиво, провидно. *лилафарб* — отворене љубичасте боје. *бајадер* — дугачка а шира трака свилена с ресама на оба краја; везује се с преда у шевут, те виси низа струк; или низ хаљину, ако се веже око појаса.

је о том био разговор. Ево, једва сам га натерала, да те дâ учити гитар, а и то не би учинио, да ниси гитар на поклон добила, и да му није гитармајстор дужан, од кога иначе не може да се наплати. Али која је хасна, кад неће ни жлице да купи! Па тако мораш увек последња да останеш у друштву.

Катица. Ја сам баш несрећна на овом свету! Свака се зна штеловати и унтерхалтовати, само ја јадна морам да кукам.

Јуца. Зашто не пазиш како друге раде?

Катица. Ја могу три године пазити, како се везе, па опет, ако ми се не покаже, све бадава.

Јуца. Хајде да те ја научим.

Катица. О, кад би тако добри били!

Јуца. Истина, и ја сама много не знам; но мислим да ће и толико за тебе доста бити. Свака девојка, прво и прво, мора да пази на свој штелунг. Која на то не гледи: мала, висока, сува, дебела, она није ништа. Да треба право ићи, то знаш; но најлепше ћеш право ићи, ако угнеш кршгине унутра. Што више, то боље.

Катица (пробира). Богме лепо!

Јуца. Сад ходај, кораке прави ситне, но више у широко него у дугачко.

Катица (пробира). Слатка мамице, ово је прекрасно! Колико сам се пута дивила мајоровици, како лепо ходи. Благо мени, сад ме неће у овом нико претећи!

Јуца. Видиш, то је воспитаније. К воспитанију принадлежи и лице. Руменило на лицу више није

штеловати — држати се у друштву према пропису. *унтерхалтовати се* — забављати се, разговарати. *штелунг* — држање. *пробира* — огледа, проба.

у моди, него бледа боја. То је сад побл. Зато гледај да су ти увек такви образи, а не паорски: црвени. Уста увек тако држи, као да би се смејати хотела, премда је код поблеса регула ретко, али из гласа смејати се.

Катица (подскакује). Благо мени, сад сам и ја воспитана! Одсад се нећу устручавати, ма какво друштво било. (Улагује се). Молим вас, слатка мамице, научите ме јошт штогод!

Јуца. То је доста за тебе.

Катица. Боже мој, доста! Зашто ми не кажете све?

Јуца. Ваљда ћеш да будеш принцеза?

Катица. Али молим вас, само јошт две речи!

Јуца. Шта ће мени после остати?

Катица. Боже мој, ја вам нећу ништа преотети. (Умиљава се). Кажите ми, слатка мамице, медена мамице. Знате како нисам оно папи казала!

Јуца. [Проклета девојчура!] Добро. Ако ти није много на један пут, не браним. Де да видимо најпре ход и уста.

Катица (продуцира се).

Јуца. Добро, као генералица! Сад стани.

Катица (стане).

Јуца. Гледај ми право у очи. Главу малко више јошт више! Видиш, тако да ти глава увек стоји, увек мало горе извијена! Сад, ако хоћеш кога да погледиш, а ти тако гледај, да ти очи к носу иду. С отим си добила, прво, живе очи; друго, нико те не зна, јеси ли заљубљена, или ниси, зашто увек

побл — онако како је обичај код поблеса, највише господштине, племићства. *регула* — правило. *продуцира се* — показује оно што је научила.

8*

заљубљено издају; а треће, целој персони особито доликују.

Катица (донесе огледало и проба). Је ли овако?

Јуца. Мало само очи к носу. Тако!

Катица (пољуби је). Слатка мамице, ви сте моја срећа.

Јуца. Сад како ћеш, кад се станеш разговарати? Видиш: кад се с ким разговараш, треба управо да му у очи гледиш; говори не врло брзо но непресечно, тако да онај, који се с тобом разговора, не може реда добити. Никад да не помислиш у себи: „Е, сад сам фалила!“ или: „Сад сам се осрамотила!“ Како ти то на памет дође, онда си прошла! Него тако говори, као да си ти госпођа, а они око тебе твоје слуге. А, управо, тако и јесте. Зашто иначе не би нам се мушкарци толико улагивали.

Катица. Ви добро кажете како ћу говорити. а не кажете ми шта ћу говорити.

Јуца. Шта ћеш говорити? Почетак разговора нека ти је увек о балу, музики, театру. Ако нема тога, а ти почни о времену, о хаљини, како су ти тесне ципеле — пак ето ти разговора!

Катица. Мамице, ово није врло тешко!

Јуца. Кад би тешко било, откуд би толике девојке научиле? Кад се смејеш, тако намештај усне, да ти се увек зуби виде. Што год чујеш, немој се чудити; зашто, ако је добро — мораш напред знати, ако је зло — не треба да разумеш. Право, ево нам потароша! Сад можеш таки почети.

Катица. Ах, с њиме нећу моћи.

персона — личност. *театр* — позориште.

2.
Бивше, Мишић.

Мишић. Слуга сам понизан! (Клања се прво Јуци, после Катици).

Јуца. }
Катица. } Службеница!

Мишић. Ја сам чуо за неки несрећни случај. Је ли истина?

Јуца. За шупу?

Катица. Ах, кукавни коњи, тако сам плакала!

Мишић. То је баш штета! Ови су коњи први били у вароши. Али како се то баш тако догодило?

Јуца. Знате, како наша пословица каже: „Скуп два пут плаћа“. Пре́ће две године правио је шупу, пак човек неће да погоди искусне људе, него хоће да са̂м зида, да заштеди.

Мишић. Е, гледајте ви, као да је убог сиромах!

Јуца. Он са̂м не зна колико има новаца. Али тако се то уселило код њега; само да не пропадне, да штеди. Тако, за кукуруз дају му људи лепо пет форинта. Аја! Он хоће шест. Међутим, није га нико надгледао, док се није уплеснивио, те је јошт морао плаћати, да га изнесу.

Мишић. Но, чујем да у кући лепо живи.

Јуца. О, махните га, молим вас! Ако има што сира или путера, он дотле чува и јести забрањује, док се не поквари и не усмрди. Откад сам ја овде у кући, јошт се није вина на астал изнело. А у подруму има девет стотина акова.

Мишић. Тако су понајвише стари људи. Све се боје, да неће им стићи. А то је зато, што не могу да раде, као што би желели. Тако сам ја по-

знавао једнога, који је сваки дан у кафану долазио, а никад ни крајцаре није трошио. Овај једанпут опази где се играју карти, па, полакомивши се зар на толике новце, које се у банки нахођаху, упусти се и он. Богат је био, то се знало. Али да сте га видели, кад почне губити: како се стане мењати у лицу и дрхтати и рукама и ногама. Најпосле окрене викати: „Уха, уха!“ Како што изгуби, ђипи, пак опет седне. Тако, да смо ми околостојећи непрестано мислили: сад ће издахнути. — Но шта сте ви, господична, такоућутали? Вами је жао за коње? Не печалите се! Купиће кир Јања друге.

Катица. Жао ми је само, што се мора тако стар једити.

Мишић. О, лако се може човек утешити, кад има у сандуку дуката.

3.

Бивши, Јања.

Јања (ступивши никога не гледи, него хода по соби). Ху, ху, ху!

Мишић. Шта је, кир-Јања?

Јања. Ху! Оћи да ми udари шлогу.

Катица. Жалосна, да зовемо доктора!

Јања. Шкиљи, да ми вучиш јошт која крајцара из џепу?

Катица. За Бога, да не пропаднете!

Јања. Да пропадним! Да дођи једну ветру, да ми узми за косу, и да ми носи у луфту! О, моје лепо Мишка, моје лепу Галин! Сад да узмим штап, да идим да просим под мојом старостом.

у банки — у играча који држи игру, те плаћа добитке и збира губитке. *печалити се* — жалостити се. *луфт* — ваздух.

Мишић. Не треба тако, кир-Јања. С отим шкодите свом здрављу.

Јања. Што ви говорите, господар нотариус!? Шупу ми пало: коштуи ми више од пет хиљада форинта; коњи ми поћипули: две хиљаде форинта! Дајте ми того човеку, кои можи да изгуби толики новци на овим временом, дајте ми, де! Сиромах Јања, твоју је срећу црпо! Да узмиш штап, да идиш код цркву, да седиш и иштиш крајцара кроз твоју нестрећу.

Мишић. А ко ће да чува, што је остало код куће?

Јања. Шта има код кућа? Празно дувар, три дрви, два столица.

Мишић. И оних девет стотина акова вина с једним окованим сандуком.

Јања. [Проклето Ево!] Лако је, да си посмејавате сос старом човеком. Еј, господар нотариус, какво црна штета!

Мишић. Штета је велика, особито онаки добри коњи: У целој вароши није им било пара.

Јања. Сад лежи мртво! Барем да можи да си посоли месо! Нега да го једи пси за баћава. Ох, каимено Јања, кака истерпа, кака истерпа![1]

Катица. Слатки папа!

Јања. Не ми говори: „слатку папу“, ми говори: „горку папу“; ми говори: „нестрећну папу“; ми говори: „папу, што ћи да ти ували грозницу; папу, што ћиш да пропадниш; тако ја, како едну велику галију на широку мору“!

Мишић. Зашто се ви печалите онде, где се можете помоћи?

[1] Рђав последак.

Јања. Да си помогним?! Да правим другу шупу, да купим други коњи? Што ћим после да једим с моју децу?

Мишић. Чекајте, да вам кажем што стоји у новина. Један је изнашао у Берлину нов неки начин луфтбалон правити, и то искључително коњском машћу. Зато се сад обзнањује: ако који има такове масти, нека се јави. Може имати за центу хиљаду форинта сребра. Како су ваши коњи дебели, изнићи ће три центе; па ћете не само штету надокнадити, него јошт и профитирати.

Јања. Е ли то истина, господин нотариус?

Мишић. Дођите код мене, кад год хоћете, пак ћу вам исте новине дати, да се сами уверите.

Јања. Пи, пи, пи! Господин нотариус, то је добра шпекулација! — Да купим више коњи, па да и гојим и после колим. Каква лепа профита!

Мишић. [Овај је луд!] Баш зато и јесте тако велика цена тој масти, што је од царства строжајше запрећено да се нико под живу главу не усуди марву своју убијати. Јер би се тако коњи, који су на велику ползу људма, умањили. Него како се случајно код вас догодило, ви сте врло срећан човек.

Јања. Пи, пи, пи! Право кажи греческо мудрост: „Ди и нестрећу, ту ј' и срећу". Знаите што, господин нотариус? Оћим и ја да начиним једно луфтбалон и да идим у Америка. Читао сум едно старо мудро греческо књига, да тамо има толико злато и бисер, колико пасул у Европа.

Мишић. Јест, тамо има неке птице, које легу бисер.

луфтбалон — ваздушна лопта, балон. *профит* — зарада, корист. *строжајше* — најстрожије. *полза* — корист.

Јања. Ух, ух, ух! Како је ту слатку реч. Оћим и ја да прођим свет под мојом старостом.

Катица. За Бога, папа, шта вам сад пада на памет!

Јања. Ћути, шкиљи! Оћим и тебе да донесим зрно бисер и златну минђушу, знаш! Сирото моје Мишко и Галин! Нису могли да ми носи живу у Америка, да ми носи мртву. Господар нотариус, ви сте паметно муж, што сте ми једна лепа шпекулација казали. Ви мора бити да сте Грк.

Мишић (смеши се). То може лако бити.

Јања. Е, што сум казао? Право Грк, право грчко памет! Кад прођим преко Атина, да вас пишим у вивлиотека; и кад си вратим из Америка, да вам донесим једна лула, турска, лепа, и за моја Јуца шешир.

Јуца. Не знам ја: кад се вратите; него ви мени сад да купите.

Јања (разгорачи се). Пусто широко високо! Имаш, море, памету у твоја глава?

Јуца. Прикладно питање!

Јања. Ти немаш памету у глава, ти имаш у главу ђубру! Море, видиш толика штета у кућу, море? Што ћиш да си китиш? Скини штримфли и ципели, кукавицо, и прави тамо блато, да крпимо шупа.

Јуца (погледи у Мишића). Кад би била Јуца луда.

Јања. Луда? Ко ради, онај луд? Ко си кити, паметно! О, проклето немарљиво свет, мораш да пропадниш! Море, оћи да ти гази сиротиња и несрећа, тако ја, како бесно коњ трава зелена.

вивлиотека — библиотека, књижница. *штримфли* — чарапе.

4.

Бивши, Петар.

Јања. Ето моја верна Петра. — Синко Перо, да сучиш рукава и дериш Мишко и Галин, да си помогнимо у наша невоља. Јеси разумно?

Петар. А?

Јања. Проклету уву твоју! (Мишићу) Добро слуга, све слуша, ама га то био Бог, што нећи да чуи. Гумари![1] (Виче). Да наоштриш ножу и да дериш Мишку и Галину.

Петар (гледи га). Сад и коње да дерем? Господару, ја сам доста свакојаке послове извршивао, али сад и поганије да дерем?! То, Бога ми, неће бити!

Јања. Проклето, невоспитано, наједено, напијено! Што си ти мене?

Петар. А?

Јања. У, како ми баца ватра у срцу! Јеси ти моју слугу?

Петар. Како не бих подигао хуку, кад сад хоћеш да ме под старост начиниш, што није ни мој дед ни прадед био?!

Јања. Нећи да ми разуми, угурсуз! Примиш ти од мене плаћа?

Петар. Кад сам примио крајцаре?

Јања. Проклету твоју језику! Ама, море, примиш сваку годину рачун.

Петар. Шта ће ми сапун! Који хоће, нека дере и без сапуна, ја му не браним; али Петар неће.

Јања. Оћиш да си свађиш сос мене?

[1] Магарац.

Петар. Шта велиш?

Јања. Убио ти мати Божија сос једна проклештина на моја глава! — (Виче што год може). Што ћиш ти код мене?

Петар. Та шта вичете тако? Нисам ја глув! Ено неки људи чекају тамо на врати. Не знам какав разговор имају.

Јања. [То и шпекулација!] Господин нотариус, имате воља да идете у вашу кућу?

Мишић. Ја се врло радо с вашом госпојом и господичном разговарам. Зато ћете ми допустити да се још мало позабавим.

Јања. [Хунсвутско посла!] Ја имам моја једна шпекулација.

Мишић. О, изволите ви, ја вас нећу узнемиривати.

Јања. [Нећи да ти чуи, проклету веру!] Господар нотариус, нећите мало да видите како је пала шупу?

Мишић. Мало после изићи ћу, да видим тај несрећни случај.

Петар. Хајде, господару! Чекају људи.

Јања. Шта ми једиш, једили ти пси! Иди кажи: не треба ми шпекулација никаква. [Ох, ђаволска посла!] Господар нотариус, оћите ви да се дуго бавите код Јуцу?

Мишић. О, таки ћу изићи да видим шупу.

Јања. Сад ћим ја да дођим. (Отиде с Петром).

Мишић. Чудан старац, како се он за сваку маленкост заузима!

хунсвутски — обешењачки.

Јуца. Тако ме, видите, по цео дан чангриза и једе.

Катица. О, он је врло добар човек, верујте!

5.

Бивши, Јања (врати се).

Јања. Катицо, и ти, душо Јуцо, идите мало у ваша соба. Имам једно мало разговор сос господар нотарнус.

Катица. Хоћемо, папа! (С Јуцом отиде).

Јања. Господин нотариус, да ми опростите, што ћим да вас питам: Зашто долазите ви у моја кућа?

Мишић. Ко не би у вашу кућу долазио, која је од најпоштенијих и најодличнијих у овом месту?!

Јања. Моја је кућа поштено, и ја сум поштен човек. Ама, знате, не си сложи нешто. Видите, господин нотариус, ја вас поштуим, како једно наметно муж. Ама, знате, имам млада жена, а свет је хунсвуско. Зашто да правим срамота на моја кућа?

Мишић. Кир-Јања, ја мислим да ви о мени нећете сумњати. Ваша је госпоја честа и поштена жена. Но, ви имате јоште и једну кћер.

Јања. Катица је дете.

Мишић. Прекрасно дете! Тако, да би се сваки, праведно, у њу залубити могао. Ја бих имао једну прилику за њу, и то је прави узрок, зашто ја тако често к вами долазим.

Јања. О, господин нотариус, имам већ прилика за њу: Кир Ђину, мој стари пријатељу, човек поштен, вредно трговац.

Мишић. За Бога, за њега да дате вашу господичну кћер?!

Јања. Зашто не, господин нотариус? Човек, који има трговашко дух у себе!

Мишић. Добро, за Бога; али онако стар!

Јања. Што му фали? Не иди у кафана.

Мишић. И то није највећа добродетељ у кафану не пћи.

Јања. Не игра билијар.

Мишић. Како ће да игра, кад је грбав?

Јања. Не зна минуту, не зна тајч, не зна калуп. Паши своја кецеља, па чува своја кућа као поштен човек.

Мишић. За Бога, кир-Јања, немојте тако строго поступати с вашом кћерју! Та, хвала Богу, ком ћете и ви? Њу једну имате. Подајте је за њену прилику. Зашто да се не усрећи, кад вам је могуће?

Јања. Што могући? Ето сум већи пропао. Немам ништа. Оћим да просим. Што ви говорите, господин нотариус, за ова штета, на овај свет!? О Теос, филакси[1], морамо да пођинимо свију!

Мишић. Кир-Јања, ја вас молим, немојте да вучете грех на вашу душу: Немојте је давати старом кир-Дими!

Јања. Господин нотариус, ви мене увређивате! Шта фали мoју Јуцу?

Мишић. Е, шта ви узимате вас? Ви сте човек још млад, особито у снаги, и лепи. Ко може кир-

[1] Да Бог сачува.

добродетељ — врлина. *минута* (минет), *тајч* (дајч), *калуп* (галоп) — туђинске, „фине“ игре.

диму с вами стравнити? Ви и он — знате, како кажу Грци — као Аполо и Вулкан!

Јања. Пи, пи, пи, пи! Какво лепо реч, право елинско! — Ко и ту момку, што би тео моја Катица?

Мишић. Хоћете да вам истину кажем?

Јања. То си знаде. Да го познам.

Мишић. Тај је момак Мишић нотарош.

Јања (гледи га). Господин нотариус! Што ви говорите?! Не можи да буде.

Мишић. Зашто, кир-Јања?

Јања. Ви сте човек господин. Вами треба много новци.

Мишић. Колико ми треба, толико могу заслужити.

Јања. Ама оћите леп штафирунг и латура.

Мишић. Онако, као што кир Јања може учинити.

Јања. Ама, ма тон Теон, не можи кир Јању ништа! Што ви мислите, господин нотариус? Кир Јања има дукате?! Проклето оно дукат, да ми гори на пупку, ако имам!

Мишић [То је много!]

Јања. Ако оћите без крајцару, ајде де. Ама за новци? Нема сиромах кир Јања. Камо срећа, да можи да ископа две акове дукате, да да̂ вама сто, Катици сто, да будете срећни!

Аполо — (Феб) по веровању старих Грка, бог светлости (дневне), уметности; замишљан је као младић необичне лепоте. *Вулкан* — (Хефест) по веровању старих Грка, бог занатства; замишљан снажан, грубих црта, хром. *латура* — мираз, новац уз девојку. *ама, ма тон Теон* — Али, за Бога.

6.

Бивши, Петар.

Петар. Господару, не могу људи више да чекају.

Јања. Господин нотарнус, сад сте чули моје план. Можете исти кући.

Мишић. Рад сам мало видети шупу.

Јања. Кала, кала.[1] (Петру) Водићеш господин нотариуса код шупу, да види коњи. Он ће ти показати како треба да си дери кожа. Он је учено муж, зна елиниски. (Отиде).

Мишић. Ха, ха, ха! Леп ми занат дао! Али чекај мало, старче, ухватићу ја тебе! (Петру). Где ти је господична?

Петар. Шта велите, господине?

Мишић. Овај је добар за тајни разговор. (Да му један два десетака). На, иди пиј штогод.

Петар. О, хвала Богу, од пет година видех и ја среберњака у руци!

Мишић (јаче). Па како живиш овде у кући?

Петар. Као наопако. Мој Грк, да може, он би и пару своју продао и у новац учинио. Сад да му дерем цркотине! Нек му дере његов отац. Ја богме нећу, макар он пукао!

7.

Пређашњи, Катица.

Катица. Овај се с вами разговара, господин Мишић, а не зна да га је мој отац викао. (Петру) Чича Перо, иди брже. Тражи те господар.

[1] Лепо.

Петар. Наћи ћу ја мајсторе за коже, колико год хоће. Тек моја рука неће приступити. (Отиде).

Мишић. Овај све о коњма бригу води. Сиромах, поплашио се, да не мора дерати. Но ја сам крив, што сам старца на то навео.

Катица. Зар то није истина, господин Мишић, што сте му казали?

Мишић. То сам ја измислио.

Катица. За Бога, зашто сте га варали?

Мишић. Та то је благодејаније човека утешити, који хоће да падне у очајаније. Камо срећа, да је то сва штета!

Катица. Зар се јошт што догодило?

Мишић. Говорио сам с вашим господином оцем о вами.

Катица. О мени?! Каквим поводом?

Мишић. Случајно у разговору. Најпосле дође реч о вашој будуштој срећи. Знате ли: за кога намерава ваш господин отац вас дати?

Катица. За кога?

Мишић. За кир-Диму.

Катица. Ви са мном шалу проводите.

Мишић. На моју чест вас уверавам, да је то истина, што вам кажем.

Катица. Може бити, да се он шалио?

Мишић. То може бити, али не верујем. Он мисли да је то најбоља прилика за вас, будући да не треба новаца дати.

Катица. Сад већ могу веровати. Боже мој, Боже мој! Ја не знам на што ће ова његова тврдоћа изићи.

Мишић. Је ли истина да је тако сиромах?

благодејаније — добро дело.

Катица. Махните га с Богом! Откад га знам, још се није никад похвалио. Него све уздише, као да је свет на њега пао.

Мишић. Дакле ја вам честитам вашу будушчу срећу?

Катица. Ви ме с тим обеспокојавате. Но, ја знам да неће ни он против моје воље баш тако поступати.

Мишић. Заиста, шкода би и било. Ваша младост, ваша лепота. . . .

Катица. Ја сам несрећна!

Мишић. Господична, смем ли слободно с вама коју реч пробеседити?

Катица. Нашто то, господин Мишић? Ви сте нашој кући најпријатнији гост.

Мишић. Ова реч „најпријатнији" даје ми повод оно изјавити, што бих иначе тешко изрећи могао. Господична, ја сам доста вашу доброту и ваша пре. изрјадна качества у самоћи уважавао и њима се дивио. Данас је прилика објавити вам: да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да би будушче шчастије моје несносно било, кад би ми судбина пакосно укратила с вами дне живота делити.

Катица (уздахне).

Мишић. Ви видите, господична, да ја љубов моју к вами доста просто и без употребленија текстова из романа изражавам. Но с тим мислим, да што је језик простији, то су чувства природнија. Од вас дакле сада очекивам, смем ли зацело жељи мојој надежду давати. — Ви ћутите?

преизрјадна качества — изванредне особине. *прелести* — чари. *шчастије* — срећа. *без употребленија текстова из романа* — насупрот на пр. Алекси у „Лажи и паралажи" (I, 8). *чувство* — осећај.

Катица. Господин Мишић, ја вас као разумног и отменог господина особито почитујем.

Мишић. Мени је ово доста. Ја знам да највећим препјатствијама овде од вашег господина оца надати се имам. Но, познато је, да се тек таква љубов као знатна почитује и у три части романа издаје, где је бракосочетаније на какав год начин припећено било. Што је више оваковых препчага, ви знате, то је пријатнији роман. Но, доста овога. Ево вам госпође мамице

8.

Пређашњи и Јуца.

Јуца. Шта мислите, шта је мој старац учинио!

Катица. Жалосна, да није само штете!

Јуца (Мишићу). Има ли овај пасош своју важност?

Мишић. Овај нема свога печата, не може дакле ни достоверности имати.

Јуца. Е сад, гледајте, на што га његова тврдоћа наводи! Из превелике штедње обичај има сваки печат с писма, које добива, скидати, и наново у шипку претварати, да восак не купује. То је дакле и јуче радио. Сад, како је до тога дошао, да и с пасоша печат скине, или је, може бити, његов глуви слуга то учинио, не знам. Доста је то, што је пре негде, спремајући се на пут, који до неколико дана

препјатствије — препрека. *у три части* (дела) *романа издаје* — ту Поповић, можда, мисли на најпознатији и најдужи роман Милована Видаковића, на „Љубомира у Елисиуму или Светозар и Драгиња“, од којега је трећа, завршна, част изишла г. 1823.; роман је тај много читан, па и доцније прештампаван. *бракосочетаније* — брак.

предузети мора, пасош извадио, и сад га без печата налазим.

Мишић (разгледа пасош). Хе, хе, хе! То је јамачно слуга учинио, видећи грдно велики печат овде и хотећи своме господару у штедењу притећи. Хе, хе, хе! Шипка воска може се за петнаест крајцара добити, а за оваковп пасош мора платити форинту.

Јуца. И што је свеће потрошио за то, и што је једанпут, с таквим воском писмо, наравно, слабо запечативши, векслу једну изгубио! Ја вам кажем, господине: кад бих хотела приповедати све његове будаласте послове, могла би се читава књига написати.

9.

Јања с кесом у руци утрчи, **бивши**.

Јања. Каимено, каимено![1] За Бога и по Бога, пропао сум!

Катица. За Бога, шта је ово?

Јања. Пустаљије, пустаљије!

Јуца. Где?

Јања. Побегли су. Господин нотариус, ми помозите! Оћим да пођиним.

Мишић. Али шта се то догодило усред подне?

Јања. Украдили ми новци.

Мишић. Ко, ко?

Јања. Пустаљије!

Мишић. Ја вас не разумем.

Јања. Ево, дошли обешењаке Чивути, да мења новци. Имао сум две три дукате, као сиромах човек. Како, тако: променио сум. Е сад дођи други. Оћи

[1] Тешко мени.

карталицетли — шећерци за лек.

цванцики, што има мати Божија. Ајде, да им дам. Пет крајцари на једно парче, лепу профит! Донесим ова кеса, да избира. Он бира, ја гледим; они бира, ја гледим. Видим да све једи карталцетли из џепу. Е, мислим, боли га срцу. Кад плати и отиди, броим моја кеса: нема двадесет форинта стребру!

Мишић. Е, гледај ти сад! Да не будете погрешили пређе, кад сте кесу бројали?

Јања. Није, господин нотариус: две стотине форинта стребро, броио сум десет пут. Него сум нестрећа. Оћим да пропадиним. Хуј, господин нотариус, зашто нећете да тражите пустаљије. Да вам дам... То је вашу дужност!

Мишић. Ја не могу веровати да су вас могли тако преварити. Та ви сте Грк!

Јања. Грк? Господин нотариус, то је био Чивут! — Кирије имон, Ротшилдову облигацију! Нестрећну Јању, каимено! (Отрчи).

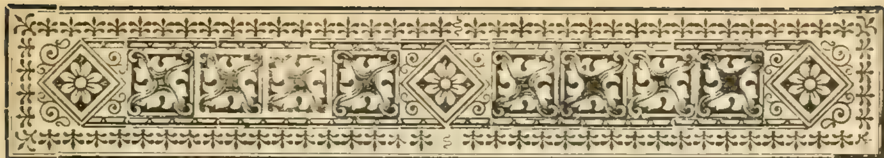
Мишић. Ово опет штогод значи.

Јуца. Ево му послови!

Мишић. Ту би требало помоћи. (Поклонивши се пође).

(Завеса пада).

———•••———

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ

Јања сам, хода по соби.

Јања, Јања! У нетсрећна си си планета родио. Јања, оћиш да пропаднеш као Велизариос, што пише греческо мудрост. Шупу ти пало: убила ти скупи коњи! Кукуриз си покварио: толики новци коштуи! Чивутин украли двадесет форинти стребро и Ротшилдова облигација од кир-Дима од хиљада форинта стребро. То и штета, што не си можи да плати. Што ћиш сад? Да будиш сиромах ирос под твојом старостом, као што кажи мудро греческо слово, да будиш сиромах Јања. Да чекаш крајцара и не добиш, и да умриш од глада. Дођи кир-Диму, ишти своја облигација: што ћиш да му даш? Да ти баци у процесу. Да изгубиш твоја кућа! Охо, охо! Стани, Јања. То је зло, велико зло. Већ си паднио у вода. Рука чини: тапа, тапа; вода чини: упа, упа — тећи си си удавио, тећи пропаднио. Нега да си уби-

---

планета — главна небесна тела (сунце, месец, звезде покретнице); према старинском веровању имао је овакав или онакав (добар или рђав) положај њихов према земљи једнога дана утицаја на судбину оних, који се у њему роде. *Велизариос* — главни војсковођа цара Јустинијана (у VI веку по Хр.); под старост падне у немилост код цара, те се потуцао у невољи. *ирос* — херој, јунак. *процес* — парница.

иш. Како си убпим? Да напуним пушка. Цу! Убио си Јања. Ајде да го визитирамо. Охо! То није добра плап. Да купим штранга — оскудну времену. Докса си о Теос, знам, што да радим. Да украдим од Јуца мало сарачику, што прави белила, па да си отруим. То не коштуи ништа, и не прави ларма. Тако да умрим, да пропадним, кад немам живот! — Збогом, зелено свет, сад си ми горко! Ох, нећи Јању више да ти види! Збогом, моја шпекулација! Оћи Јању да си пођини. Ох, тамо да умрим. (Показује сандук). Да јоште видим мои срци! (Отвори сандук). Моје лепе жуте дукате, моје беле талире, збогом! Оћи Јању да вас остави, да не идите на процес. Ама оћи да умри сос вас, сос мојy срцу. (Затвори сандук). Сад да сакрим кључ, да нико не узми моји лепи новци. (Чује се лупа на врати).

Јања. Ко и то?

Јуца (иза сцене). Отворите.

Јања. Што ћиш?

Јуца. Отворите, имам да вам нештогод кажем.

Јања. Не могу, имам посо. [Фришко да си отруим, док није проваліла врата, шкиљи!]

Јуца. Бре, отворите! Истекло нам толико сирће.

Јања. Каимено! (Отвори брзо врата).

2.

Јуца и бивши.

Јања. Ко је истеко сирчету?

Јуца. Чича Пера како је завриуо славину, не знам. Доста да је отишло по акова.

визитирати — прегледати лекарски да се види како је умро.

Јања. Ди и Петру? Ди и хидру паклену? Ди и керверос[1] код Плуту? Ди и, да го таки трупи?

Јуца. Ено се тамо забунио. Али бадава: сув песак све попио.

Јања. Ох, гром, ди си, да га убиш! (Отрчи).

Јуца. Добро нам је пошао напредак! Ако овако устраје, таман ћу до шешира доћи.

3.

Јања, вуче **Петра** за уво, **Јуца.**

Јања. Овамо, какадемоне, овамо, нечисто дух, род сос фурна! Ко и диро сирћету?

Петар. Та шта ме вучете за уво? Нисам скот!

Јања. Ко ј' истеко сирћету, проклету пас?

Петар. Та махните ме! Јесам ли вам говорио стотину реди: „Господару, купите другу славину! Ова се сасвим ојела, биће штете“ — „Немам новци, синко.“ Ево сад је боље.

Јања. Још ми си посмејава, проклето нечисто демон! Оћи да ми секира. Нечисто дух, знаш, да ти сад исечим у моја фурна!

Јуца. Али, за Бога, докле ћете га држати, да вам толику штету прави?! Није ли вам се кукуруз због њега покварио? Нисте ли стотину друге штете због њега имали?

Јања. Ама му правим рачун.

Јуца. Шта вам је хасна од рачуна, кад не можете да се наплатите?

[1] Псето.

хидра — змија. *Плутос* — (Хадес) код старих Грка бог подземног света. *какадемон* — зао, нечист дух. *у моја фурија* — у бесу свом.

Јања. Право кажиш, душо Јуцо! Да отерам угурсуз, што ми прави штета. Чуиш, неваљало дух, ниси више мои слугу!

Петар. А?

Јања. Ђјавол ти узио, нећиш више да ми бациш жеравица у моју срцу! (Донесе један велики протокол). Ево тефтеру: „Осамнаести Јули погоди Петру Јованов слуга за година по тридесет форинта“. Је ли тако, угурсуз?

Петар. Шта велиш?

Јања. Керверос, пошто си погођен за година?

Петар. Ја не знам ни сâм, зашто нисам још никада новце примио.

Јања. Керверос, jä то тефтерија! Ту је сву рачун. (Виче). Тридесет форинта.

Петар. Хајде нек буде тридесет.

Јања. Примио си један пут пет грошики: дека пенди крајцарија; други пут осам грошики: икуси тесера; један пут по форинта: тријанда. Један пут екси крајцарија; један пут шест грошики: дека окто крајцарија. Окто ће екси: дека тесера; ће тесера: дека окто; ће пенди: икуси трија. Дио, ће ена: трија; ће трија: екси; ће дио: окто; иња: ена фијуринија ће тријанда трија крајцарија. Една форинта и тридесет и три крајцара. Е ли тако?

ја — сво. *дека пенди* — петнаест (јер је грош био 3 крајцаре). *икуси тесера* — двадесет и четири. *тријанда* — тридесет. *екси* — шест. *дека окто* — осамнаест. *окто ће екси: дека тесера; ће тесера: дека окто; ће пенди: икуси трија* — осам и шест: четрнаест; и четири: осамнаест; и пет: двадесет и три (кад сабере прво јединице). *Дио ће ена: трија; ће трија: екси; ће дио: окто; иња: ена фијуринија ће тријанда трија крајцарија* — два (из прошлог рачуна) и један: три; и три: шест; и два: осам; (и један:) девет: (т.ј. деведест, и три) једна форинта и тридесет и три крајцаре (јер је форинта имала 60 крајцара).

Петар. Шта?

Јања. Примио си една форинта и тридесет и три крајцара.

Петар. Хајде добро.

Јања. Сад, разбио си две тањпре: два форинта.

Петар. Ја̏!

Јања. Кад си тео да си удави Мишка, оцеко си улару и начинио штета една форинта и тридесет крајцара.

Петар. А?

Јања. За Мишку улар: форинта тридесет крајцара.

Петар. Господару, шта ти говориш?

Јања. Што ми правиш штета? Што не дрешиш лено, као поштен човек? — Изио си една кобасица: тридесет крајцара. — Кад си тела да си пали шупу, узио си шафољица сос млека, и угасио ватра: два форинта тридесет крајцара. Сос вода си гаси ватра! — Кад си био у виноград сос надничар, изгубило си једву сикиру: тридесет крајцара. Кад си носио путуња, пуко кајшу, и просуло си толику кљук: пет форинта. — Сломио си точку на колу: опет пет форинта. — Сад си ми просо сиркјету, три аков по десет форинта: тридесет форинта. У сума: дио, дека ефта: саранда епта; ће ена тријанда трија крајцарија: саранда окто ће тријанда трија крајцарија. Јоште си ми дужан ти мене осумнаест форинта, тридесет и три крајцара. Разумиш?

Петар. Шта велиш?

У сума: дио, дека ефта: саранда епта; ће ена тријанда трија крајцарија: саранда окто ће тријанда трија крајцарија. — Свега: две, (форинте, кад сабере прво крајцаре: четири пута по тридесет; па кад дода збир форината — 15 — без накнаде за сирће): седамнаест (с додатком 30 за сирће): четрдесет и седам; и једна (форинта) тридесет и три крајцаре (из прошлог рачуна): четрдесет и осам (форината) и тридесет и три крајцаре.

Јања. Ти си мени дужан осумнаест форинта четирдесет четири крајцаре.

Петар. Добро, одби ми од плаће.

Јања. Ђаволско дух, преко плаћа! Како ћиш ди ми платиш?

Петар. Господару, ја те служим верно ево има једанаест година, па сад да сам ти још дужан?! То је сасвим чивутски!

Јања. Ха, Чивут, Чивут! Ти си после Чивут, да ми кради новци и Ротшилдова облигација и ш нима делиш. Пусталијо, дај мои новци!

Петар. Шта велиш?

Јања. Си чини глуво! Новци дај, кад кажим лепо!

Петар. Па плати ми, де, како знаш! Ја сам задовољан.

Јања. О чекај, угурсуз! Идим да ти дам на магистрату. Да ти обеси, знаиш?

Петар. Добро, добро. Бар да знам, код кога сам служио!

Јања. Оћиш да ми вучиш штрикла? Чекај! Душо Јуцо, идим на магистрат, да го дам, да го веша. Нега да го чуваш, да не побегни. Разумиш? (Отиде).

Петар. Бога ти, госпођа, шта мисли овај мој господар?

Јуца. А Бог би га знао.

Петар. Та да га је псето толико година служило, пак опет би требало другојаче да поступа. Али ништа! Ја видим моје добро јутро. Него дај ми бар да једем штогод.

Јуца. Право кажеш. Да попијем и ја кафу, док се није вратио. (Оду).

4.

Мишић (ступи).

Е, кир-Јања, сад сам те ухватио! Сад ћемо видети хоће ли се моја жеља испунити, или не. Проклети Грк, како је тврд! Пре би, чини ми се, душу испустити волео, него и једну крајцару издати. Но добар је мој геније. Или ћу ја достићи што желим, или ће се Јања другојаче окретати!

5.

Бивши, Јања нагло ступи, за њим **Катица**.

Јања. Еј нестрећну Јања, еј нестрећну Јања!

Катица. Али за Бога шта се догодило?

Јања. Ми убио Бог!

Мишић. Шта је, кир-Јања?

Јања. Нестрећу, нестрећу! — Мењо сум дукате и добио фалишни банки. (Лупа се по челу). Ух, ух, ух!

Мишић. Кир-Јања, мени је жао, да вас морам обеспокојавати. Но ви знате да сам ја у служби. Ја сам зато од магистрата и послат, да вас у варошку кућу водим.

Јања. Свако и шала проклето, ди и човек у нестрећа. О талас Јања, о талас Јања!

Мишић. Мислите ви, да ја шалу проводим? Ту се ви варате.

Јања. Шта ћете ви, господин нотариус, сос мене?

Мишић. Заповест је: да морате са мном ићи.

Јања. Зашто? Ја сум човек поштен. — О моје лепе дукате, о моје лепе дукате!

геније — дух заштитник. *талас* — несрећан.

Мишић. Да сте ви поштен, о том нема сумње. Но, видите, код вас се нашле фалшне банке. Ви морате одговарати.

Јања. О тихи, о керос![1] Ама ја го нисум правио, де. Ја сум човек прост.

Мишић. То не иде у рачун.

Јања. Треба да ми магистрату још плати штета чрез тако угурсузу.

Мишић. То можете у суду казати.

Јања. Пак сад што ћите ви сос мене?

Мишић. Да идите у варошку кућу.

Јања. У варошка кућа?! Па што ћи после да буде?

Мишић. Ако се докаже да су банке заиста фалшне, изгубићете све добро, и можете доћи на робију.

Јања. Вас молим, господин нотариус, оставите ми, да држим пенија[2] на мои дукати. Не ми плашите под моју нестрећу за баћава!

Мишић. Мислите ли ви да је моје намерениje вас само плашити? Ни најмање. Гледајте само ко је на врати.

Јања (отвори врата, пак се стресе). У, два пандуру! Господин нотариус, то и лепо, то и трговашки: да ми терате сос пандура под моју старосту?!

Мишић. Ви ћете са мном ићи, а они за нама.

Јања. Ама ја нисум нигда био у магистрат.

Мишић. Верујем, и врло ми је жао, да се тако догодило.

Јања. Знаите шта, господин нотариус? Да кажите да нисум кући, и да прођи та ствар без мене.

[1] О среће [удеса], о времена! [2] Плачевна песма.

МИШИЋ. То је против мога звања. Ја то учинити не могу.

ЈАЊА. Ајде: болесну сум имам колика.

МИШИЋ. Болест у оваковим случајевима не ексузира.

ЈАЊА (узме га страну). Оћите да ми пустите, да добиете једна лепа јабука од мене?

МИШИЋ. Не смем, кир-Јања.

ЈАЊА. Да вам дам пет форинта.

МИШИЋ. Оставите се ви тога.

ЈАЊА. Ево, да си убиим: да вам дам један дукат.

МИШИЋ. Не могу ја то чинити.

ЈАЊА. Господин нотариус, ја сум немеш!

МИШИЋ. Ово је ствар криминална.

ЈАЊА. Ја сум куријанемеш! Како ви смете да дођите у немешка кућа?! Знаите, да вас не поштуим; да узмим сабља, да вас сечим како шафран.

МИШИЋ. И ја, кад вас не бих као познатог кир-Јању уважавао, могао бих вас у гвожђе сместа оковати.

ЈАЊА. Кирије имон! Господин нотариус, какво је то слово?

МИШИЋ. Драги кир-Јања, ви знате шта је цар и царска заповест. Ко против цара иде, може ли се надати милости.

ЈАЊА. О ис то онома ту патрос![1] Кукавна Јањо, што ћиш да пострадаш! Господин нотариус, има ли какво помоћ за мене?

[1] Ва име оца.

колика — срдобоља, пролив. *ексузира* — оправдава. *немеш* — племић. *куријанемеш* — члан племићске скупштине. *криминалан* — кривичан. *слово* — говор, реч.

Мишић. Никакве.

Јања. Ама, молим си, господар нотариус, имајте елејмосини.[1] Помозите ми, сиромах човека!

Мишић. Овде је све бадава.

Јања. Господин нотариус, ево овде имам сарачику! Пустите да си отрупим.

Катица. За Бога!

Мишић. То није слободно! Знате, кад је ко затворен, свако му се средство из руке узима, с којим би себи живот могао узети.

Јања. О, талас Јања, што ћиш да пострадаш како Диоген у Коринт! Господин нотариус, немојте да ми убите моја шпекулација. Ја сум човеку трговац.

Мишић. Хајдете, кир-Јања. Пролази време.

Јања (клекне). Тако вам вашу добру духу, господин нотариус, немојте да ми убите! Ја сум човеку стар!

Катица. Али, господин-Мишић!

Јања. Катицо, моли господин нотариуса. Он ти милуи. Моли го да ми опрости!

Катица. Та, за Бога, он није правио банке!

Јања. Нисум, тако ми моја трговина. Да Бог да́ да не профитирам нигди, ако знаим да правим банку.

Катица. Гледајте, помозите мом папи!

Јања. Помозите, господин нотариус! Та ја сум ваш човеку. Ви се много пута сос моја Јуца разговарате.

[1] Милосрђе.

Мишић. Видите како је то зло, кад немате свога код магистрата.

Јања. Та ви сте мој, господин нотариус! Ви сте казали да милуите моја Катица.

Мишић. Ја и сад то кажем.

Јања. Ево, узмите га.

Мишић (погледи на Катицу). Ја вам за то особито благодарим. Но треба најпре и господичину запитати.

Јања. Оћи она! Ја знаим. Она мене слуша. Е ли, Катицо, ти мене слушаш? Ово је добру прилика. Господин нотариус је човеку паметно, учено. Зна елинска хисторија.

Мишић. А, друго, ви и то знате, како је сад обичај у свету.

Јања. Оћи новци! Немам, господин нотариус. Пропао сум. Изио сум све сос проклета несрећа.

Мишић. Кад нема, шта ћемо и ми? Да умремо од глади? Хајдете, кир-Јања, у варошку кућу.

Јања. О, талас его! Ајде да вам дам ове фалишне банке за миразу.

Мишић. Да ја одговарам?

Јања. Ама, ви сте човеку учену. (Извади банке, па му трпа у џеп). Узмите, господин нотариус. Ја вам поклоним сос моја Катица. Има пет хиљада три стотина форинта.

Мишић. То су фалишне банке, кир-Јања.

Јања. Ама вам поклоним, де! Не иштим да ми вратите. Да вам дам и Ротшилдова облигација од кир-Диму, од хиљаду форинта стребро.

Мишић. Где је?

Јања. Она, што су ми украли проклети Чивути.

Мишић. Шта ћу с њоме?

Јања. Кад си нађи. Узмите, господин нотариус. Ви сте једно паметно муж. Катицо, оди овамо. Ево да будете срећна. (Благосиља их). Катицу је моја добра девојка. Видите, она ћути: она оћи. Ево да вам дам евлогименон.[1] Да буди свадба у недеља.

Мишић. Више из љубови к вашој господични кћери примам њену руку.

Јања. Е кала, кала! Само да не идимо у магистрату.

Мишић. Нећемо ићи. Но поклањате ли ви нама ове банке и облигацију јамачно?

Јања. У, господин нотариус, скупо време!

Мишић. Ја могу вашу господичну кћер и не узети.

Јања. Е, кад сум казао, казао! Да и просто! Ја сум господар од моје слово. Само да не идим у проклето магистрат. Пропао сум. Ајде нека иди све. Ја видим да је моју планету од гар. Господин нотариус, ви сте моју зет!

Мишић. Јесам, и допустите ми да с вами друкчије мало проговорим. Они Чивути, што су вас похарали, ухваћени су.

Јања. Што? А ди су новци?

Мишић. Код мене. Ја сам таки послао момке у потеру, који су срећно, како дукате, тако и Роншилдов папир, нашли.

[1] Благослов.

Јања. Господин нотарпус, то су моји дукати.

Мишић. Ви сте их мени поклонили.

Јања. О, Теос филакси! Ја сум вама банки поклонио.

Мишић. Без којих се не могу дукати повратити.

Јања. Оћите да ми отмите са сила?

Мишић. Што један поклања, други, који прима, не отима.

Јања. Знапте што, господин нотарпус? Та ми смо род: ајде да делимо.

Мишић. Боже сахрани! Ви сте их мени један пут поклонили. Ја моје право не дам.

Јања. Ама оћу да подигним на вас процесу.

Мишић. Што вам драго. Мене неће процес ништа стати.

Јања (дуго га гледи). Господин нотарпус! Усред моја невоља имам ћеф, да пишим једна хисторија.

Мишић. Какву историју?

Јања. Како је српско глава преварила греческо мудрост.

6.

Јуца и бивши.

Јуца. Знате, шта је ново на сокаку? Кир Дима банкротирао.

Јања. Што, море, што?

Јуца. Ено запечатили му дућан.

Јања. Кирије пмоп! Десет хиљада форинта!

Мишић. Шта?

Јања. Каимено, пронзданили ми! Е, Јања, сии од Танталос, сад си сасвим пођишио!

Мишић. Али како сте му могли, за Бога, толике новце поверити?

Јања. Како да му не даим? Трија пер мезо! Ево гу анатематос!

7.

Кир Дима, бивши.

Јања. Оглигора, оглигора, пу ине та аспра?[1]

Дима (тресе главом). Кака истерна!

Јања. Ама, нс то онома ту Теу,[2] аспра, бре, аспра!

Дима. Ден ине.[3]

Јања. О куга, ди си, да прођиш кроз мојy увy, и изиђеш кроз његова уста. Десет хиљада форинта, бре!

Дима (маја руком). Епајеун.[4] Знаиш што, кир-Јања? Да ти речим на српско једну слово. Сум домуо, да ми даиш Катица. Нега да ми даиш и аспри?[5]

Јања. Да ти даим кугу, да си давиш; да ти даим сабља, да си колиш; да ти даим сарачику, да си грудиш. Анатемате! Ох, мој лепи десет хиљада! Ох, мој бели десет хиљада!

[1] Брзо, брзо, камо новци? [2] За име Бога. [3] Нема. [4] Отишли су. [5] Новце.

Танталос — зато што је хтео да превари богове, кажњен је да у доњем свету, гладан и жедан, стоји до грла у води, а више главе да му виси најлепше јестиво; али чим се маши за једно или за друго, оно се измакне. *анатематос* — несрећник, проклетник.

Мишић. Видите, лепо каже српска пословица: „Скуп више плаћа“. Да нисте жалили за шталу, не би вам коњи пропали; да се нисте на интерес полакомили, не би толике новце изгубили. Скупоћа вам је више штете него хасне причинила.

Јања. Кир-Јања, имаш уво да чуиш? Кир-Јања, имаш памет да разумиш? Проклето свака шпекулација сос много интерес и мало капитал! Ух! (Стресе се). Десет хиљада! Ух, ух, ух! Оћи да ми ували шлогу. — Право има! Нек ми ували за око, да не видим моја нестрећа на овум светом, да не видим она куга (показује на Диму), што ми изио моје лепе новце! Ахара, кир-Јања, ахара; не ахара, пега ахамна!

(КРАЈ)

ПРЕГЛЕД

